

Оглавление

1. Предмет, методи та функції політології.....	5
2. Етапи формування політології. Система політичних наук.....	6
3. Політика як суспільний феномен та наукове поняття. Структура політики. ..	8
4. Роль політики у житті сучасного суспільства. Політика і економіка (право, культура).	9
5. Витоки та етапи розвитку світової політичної думки.....	11
6. Політичні погляди Стародавнього Сходу.....	13
7. Політична думка Стародавньої Греції та Стародавнього Риму.	15
8. Політико-релігійні доктрини Середньовіччя.....	19
9. Політичні вчення епохи Відродження. Н.Макіавеллі – фундатор новітньої політичної теорії.	21
10. Політична думка Нової доби (17 – перша пол.. 19 ст).....	23
11. Формування політології як самостійної науки наприкінці 19 – поч.. 20 ст.. Макс Вебер – класик західної політології.	25
12. Етапи розвитку вітчизняної політичної думки. Політичні ідеї княжої доби історії України.	27
13. Політична думка в Україні епохи європейського Відродження та Гетьманської держави.	30
14. Конституція П.Орлика – втілення державницької ідеї та демократичних цінностей українського народу.....	31
15. Українське національне відродження та розвиток політичної думки в 19- поч. 20 ст. М. Костомаров і М. Драгоманов – фундатори політичної науки в Україні.	33
16. Сутність політичної влади, її наукові концепції.	36
17. Суб'єкти, ресурси та засоби політичної влади, типи її легітимності.....	38
18. Закономірності структури та функціонування політичної влади.....	42
19. Типологія політичної влади. Особливості владних відносин в Україні.	45

20. Політична діяльність, її мотиви, цілі, засоби.....	49
21. Політична участь та політичне функціонування.	51
22. Політичні відносини як компонент політичної системи.....	53
23. Політична система суспільства: сутність, структура, функції.	54
24. Політичні інститути: види, взаємодія та роль у політичній системі.....	58
25. Типологія політичних систем. Особливості політичної системи України. .	60
26. Концепції походження та сутності держави.	64
27. Ознаки, структура та функції держави.....	66
28. Форми державного правління: світовий і вітчизняний досвід.	68
29. Форми державного устрою. Особливості України як унітарної держави. ..	70
30. Типологія держав. Поняття правової та соціальної держави.	72
31. Поняття, структура та принципи життєдіяльності громадського сус.....	75
32. Взаємозв'язок та взаємодія громадянського суспільства і держави.	76
33. Політичний режим як форма держави та спосіб функціонування політичної системи.	78
34. Типологія політичних режимів. Особливості політичного режиму в Україні.	80
35. Політичні партії: ознаки, функції, типи.	83
36. Поняття та види партійних систем. Їх роль у функціонуванні політичної..	86
37. Етапи становлення та сучасний стан багатопартійності в Україні.	87
38. Громадські організації у політичній системі суспільства.....	88
39. Суспільно-політичні рухи: структура, функції, типи.....	89
40. Сутність демократії, її політологічні концепції.	90
41. Пряма та представницька демократія. Поняття парламентаризму.	91
42. Історичні особливості демократичної влади. Принцип ліберальної демократії.	92
43. Вибірчі системи та їх роль у функціонуванні демократії.	94

44. Шляхи переходу народів від тоталітаризму й авторитаризму до демократії. Проблеми розвитку демократії в Україні.	96
45. Політична еліта: ознаки, структура, функції.	98
46. Класичні та новітні теорії еліт.	100
47. Типологія політичних еліт. Відкриті та закриті еліти.	106
48. Політичне лідерство: сутність, функції, типи.	109
49. Політичні еліти та політичне лідерство в Україні: історія і сучасність.	112
50. Політичне управління. Його суб'єкти, функції, типи. Підготовка та прийняття політичних рішень.	114
51. Сутність сучасних політичних технологій.	116
52. Технології політичного менеджменту.	118
53. Лобізм як політична технологія.	119
54. Групи тиску як засоби впливу на державну політику.	121
55. Державне управління в Україні. Цілі та напрями адміністративної.	121
56. Поняття політичної свідомості. Її структура, функції, типи.	123
57. Політична ідеологія: поняття, рівні реалізації та роль у функціонуванні політичних режимів.	125
58. Громадська думка та її роль у функціонуванні демократії.	126
59. Світові політико-ідеологічні доктрини: поняття, види.	127
60. Консерватизм і неоконсерватизм. Праві та правоцентристські партії України.	128
61. Лібералізм і неолібералізм. Стан ліберального руху в Україні.	130
62. Соціал-демократичний рух у світі та Україні: історія, програмні цілі, досягнення.	132
63. Комуністичний рух: мета, форми, перспективи.	134
64. Фашизм і неофашизм: ідейні джерела, соціальна база, цілі.	136
65. Політична культура: сутність, структура, функції.	140
66. Політична культура особи, суспільної групи, народу. Особливості національних політичних культур.	144

67. Типологія політичної культури. Зміст та особливості громадянської культури.	146
68. Політична культура українського народу: традиції, сучасний стан, тенденції розвитку.	149
69. Суб'єкти політичних відносин.	151
70. Об'єкти політичного впливу.	153
71. Політичні права, свободи та обов'язки людини і громадянина.	154
72. Політична соціалізація. Політична позиція особи. Причини політичної пасивності й аполітичності громадян.	156
73. Національні відносини і національна політика.	158
74. Особливості етнополітики сучасної України.	161
75. Поняття нації та національної держави.	163
76. Зовнішня політика держави: цілі, принципи, засоби. Пріоритети зовнішньої політики української держави.	165
77. Світовий політичний процес: поняття та особливості на порозі третього тисячоліття.	167
78. Міжнародні організації та Україна.	169
79. Поняття геополітики. Вплив географічних чинників на життєдіяльність української держави.	172
80. Глобальні проблеми сучасності та шляхи їх розв'язання.	173
81. Поняття політичного процесу. Етапи, форми і типи політичних	175
82. Політична реформа та революція. Характер політичних процесів у пострадянській Україні.	178
83. Міжнародна політика: суть, цілі, функції.	179
84. Основні суб'єкти міжнародних відносин.	181
85. Україна у світовому співтоваристві.	182
86. Національні інтереси та національна безпека України.	184

1.Предмет, методи та функції політології.

Політологія - наука, об'єктом якої є політика та її взаємовідносини з особистістю і суспільством. Деякі науковці вважають, що політологія - це наука про систему закономірних взаємозв'язків соціальних суб'єктів з приводу політичної влади, боротьби за неї, про сутність методи та форми політичного владування. Ряд політологів предметом політології вважають вивчення політичних систем як сукупності владних інститутів, а також політичної влади як основи розвитку і функціонування політичних систем. Інша група вчених вважає предметом політології вивчення системи закономірностей розвитку і функціонування демократії, її змісту, місця і ролі у політичній системі. Політології властиві різноманітні **функції**: Теоретико-пізнавальна, що означає вивчення, систематизацію, пояснення, аналіз, узагальнення і оцінку політичних явищ. Вона виступає теоретичною основою політичної творчості, політичних реформ і реорганізацій. Теоретичне пізнання дає змогу всебічно вивчити і дослідити досвід політичної діяльності соціальних суб'єктів. Методологічна функція політології охоплює способи, методи і принципи теоретичного дослідження політичної і практичної реалізації здобутих знань. через світоглядну функцію утверджуються цінності, ідеали, норми цивілізованої політичної системи, політичної культури соціальних суб'єктів, що сприяє досягненню певного консенсусу у суспільстві, оптимальному існуванню політичних інститутів. Прогностична функція полягає у передбаченні шляхів розвитку політичних процесів, різних варіантів політичної поведінки. Прикладна функція забезпечує вироблення практичних рекомендацій щодо шляхів реалізації політичних знань. **Методи політології** - філософський, загальнонауковий, спеціальний. Широко використовуються методи емпіричних соціологічних досліджень, математичні методи, аналіз статистичних даних та ін.

Політологія – це діалектичний синтез всіх рівнів політичного знання, комплексна наука, що виконує роль інтегруючого фактора в системі політичних знань і яка виступає одночасно як складова частина інших галузей політичних знань і як відносно самостійна наука.

Основні функції політології:

- Пізнавальна (гносеологічна)
- Світоглядна
- Інноваційна
- Управлінська (прикладна)
- Експортно-прогностична

Основні методи політології:

- Критико-діалектичний (аналіз явищ в процесі розвитку)
- Системний (як певні події впливають на інші сфери, не вириваючи з контексту)
- Біхевіористичний (соціально-психологічний)
- Імперичний (статистика, спостереження)
- Функціональний (роль окремого лідера для держави в цілому)
- Антропологічний (зумовленість політики природою людини)
- Порівняльний (зіставлення однотипних даних)
- Інституційний (дослідження різних інститутів)

2. Етапи формування політології. Система політичних наук.

- перший етап сягає корінням в історію стародавнього світу, античності і продовжується до Нового часу; це період панування міфологічних, а пізніше - філософсько-етичних та теологічних пояснень політичних явищ і поступової їх заміни раціональними трактуваннями; при цьому політичні ідеї розвиваються в загальному потоці гуманітарних знань;

- другий етап починається з Нового часу і продовжується приблизно до середини XIX ст.: політичні теорії звільняються від релігійного впливу, набувають світського характеру і найголовніше - стають більш прив'язаними до конкретних потреб історичного розвитку; у цей період відбувається становлення перших політичних ідеологій, політика усвідомлюється як особлива сфера життєдіяльності людей;

- третій етап - це період становлення політології як самостійної наукової і освітньої дисципліни; на рубежі XIX—XX ст. у політології формуються принципово нові методологічні підходи до дослідження

політичних явищ, що призводить до появи різнобічних шкіл і напрямів.

Система політичної науки — це систематизоване політичне знання про закономірні взаємозв'язки соціальних суб'єктів, їх мислення і дії з приводу політичної влади, розвитку політичних та громадянських інститутів, держав і міжнародних співтовариств та організацій. Політичне знання оформляється як система окремої науки, що складається з різних наук — власне політології, філософії політики, політичної соціології, етнополітики, міжнародних відносин тощо. Політична філософія - досліджує ціннісні аспекти політики, ідеали і норми, на основі яких функціонує політика та влада; формує понятійний апарат науки, її методологічну базу. Політична соціологія - акцентує увагу на соціальному обґрунтуванні влади: вплив соціальних груп і в цілому громадянського суспільства на політику. Теорія міжнародних відносин, яка розглядає проблеми світової політики і взаємовідносин держав; всередині цього напрямку виділяють геополітику, що розглядає використання державами просторових факторів для досягнення політичних завдань.

Соціальні і гуманітарні науки, які мають відношення до вивчення проблем політики:

- 1. Політична філософія – вивчає політику як ціле, її природу, знання для людини, взаємовідносини між собою, суспільством і державною владою.**
- 2. Політико-правова теорія – досліджую походження і роль держави і права, принципи їх побудови, роль правосвідомості, форми політичної організації суспільства.**
- 3. Політико-економічна теорія – розглядає економічні процеси як основу соціально-політичної сфери громадянського суспільства.**
- 4. Політична соціологія – досліджує соціальний зріст політичних явищ, виявляє залежність політики від різних сфер життєдіяльності суспільства.**
- 5. Політична психологія – вивчає об'єктивні механізми політичної поведінки, зв'язки і відносини та впливи на свідомість людини.**

6. Політична географія – залежність політичних процесів від їх просторового положення, зумовленість політики кліматичними, географічними та іншими природними чинниками.
7. Політична історія та історія політичних вчень.
8. Теорія міжнародної політики
9. Політична антропологія – встановлює зв'язок політики з соціо-біологічними, інтелектуальними, релігійними та іншими якостями людини.
10. Політична етика – вивчає проблеми моралі та моральності в політичних відносинах.

3. Політика як суспільний феномен та наукове поняття.

Структура політики.

Як відносно самостійна сфера життя політика виникла водночас з соціальною, етнічною та релігійною диференціацією суспільства.

Основні причини виникнення політики:

- 1) Ускладнення механізмів матеріального виробництва
- 2) Культурний процес
- 3) Зростання соціальної мобільності суспільства.

Внаслідок цих об'єктивних процесів виокремилась група людей з конфліктністю та непримиренністю.

Отже, політика – це:

- участь у справах держави, у визначенні форм, завдань, змісту її діяльності
- система певних суспільних відносин, взаємодія класів, націй, держав між собою і владою
- сукупність дій, заходів, установ за допомогою яких узгоджуються інтереси різних верств населення
- прагнення здобуття і використання державної влади, цілеспрямованого впливу на неї
- наміри, мета і способи дій правлячої еліти та її оточення
- це прояви хитрості, обережності, таємничості, ухилянь, обачності.

Політика-це одна з найважливіших сфер серед життєдіяльності суспільства, взаємин різних соціальних груп та індивідів, щодо

утримання та реалізації влади за для здійснення своїх суспільних інтересів та потреб, вироблення обов'язкових для всього суспільства рішень.

Своєрідність політики в системі суспільних зв'язків полягає в тому, що вона покликана бути засобом регулювання всієї різноманітності стосунків між людьми. Власне з політичної сфери виходять основні імпульси управління соціальним організмом, які скеровують зусилля багатьох на виконання поточних і перспективних завдань. Засоби політики, політичної сфери дають змогу сконцентрувати економічний, соціальний, духовно-культурний потенціал суспільства для досягнення поставленої мети.

Структура політики:

- Політичні відносини та політична діяльність,
- Політична свідомість,
- Політична організація.

4. Роль політики у житті сучасного суспільства. Політика і економіка (право, культура).

Як явище соціальне, політика виникає тільки в суспільстві, яке являє взаємодія індивідів, наділених свідомістю і волею. Кожен з них переслідує, перш за все, свої інтереси. У масовій свідомості політика ототожнюється з керуванням будь-яким процесом. Така увага виражається у формуванні завдань розвитку та визначенні засобів, якими можуть бути вирішені поставлені завдання, виходячи з можливостей держави. На відміну від інших соціальних інститутів політика слугує задоволенню не особистих потреб, а загальнозначущих і групових інтересів, реалізація яких неможлива без влади держави.

Сучасний стан політичної науки дозволяє розглядати політику як багатовимірне суспільне явище. У зв'язку з цим багато дослідників багатовимірність політики бачать у тому, що вона виступає в єдності трьох взаємопов'язаних аспектів:

1. Як сфера суспільного життя;
2. Як один з видів активності соціальних суб'єктів, їх сукупної діяльності та індивідуальної поведінки;

3. Як тип соціальних відносин.

З такого підходу впливають такі аспекти політики: участь у справах держави, і; діяльність у сфері відносин між великими соціальними групами; сукупність питань або подій державного, суспільного життя; характеристика способу дій, спрямованих на досягнення певних цілей у відносинах людей між собою.

ПОЛІТИКА І ЕКОНОМІКА. Економіка визначає зміст і соціальний вектор політики через економічні інтереси соціальних груп, зміну структури виробництва і споживання, технологічні інновації. Політологія в свою чергу, дає наукове обґрунтування принципів розроблення та здійснення економічної політики, державного регулювання економічних процесів. Політична економіка обґрунтовує політичні процеси, що дає можливість бачити в них боротьбу за реалізацію економічних інтересів.

ПОЛІТИКА І ПРАВО. Право і політика є взаємопов'язаними сферами суспільного життя. Правова наука спрямована на врегулювання відносин та поведінки людей в процесі суспільного життя, в тому числі у сфері політики. Вона дає теоретичний і практичний матеріал, що стосується конкретних правових рішень, показує загальні рамки діяльності держави та суспільства. З одного боку, політична держава санкціонує систему права, роблячи її публічною, загальнообов'язковою, всезагальною; з іншого боку, сама держава підтримується та забезпечується правом.

ПОЛІТИКА І КУЛЬТУРА. Взаємовідносини політики і культури проявляються через державну культурну політику - сукупності принципів і норм, якими керується держава у своїй діяльності щодо збереження, розвитку та поширенню культури, а також сама діяльність держави у сфері культури. Культурна політика - одне з функціональних напрямів внутрішньої політики будь-якої держави поряд з економічною, соціальною та інші. Держава займає особливу роль в ряду суб'єктів культурної політики. У відповідності зі своїми функціями воно повинно формувати культурне життя суспільства в цілому.

5. Витоки та етапи розвитку світової політичної думки.

Поняття політика у науковий обіг вводить Аристотель, він визначає дану категорію як сферу державних відносин і державного управління, суспільство ототожнюється з державою. “Політика – це державне спілкування, спілкування між людьми з приводу суспільних (громадських) справ.”

Основні етапи еволюції уявлень про політику

1) Державоцентристський (4 ст. до н. ери – 6 ст. н. ери). Представники: Аристотель, Макіавеллі, Платон. Політика розглядається як діяльність держави, носій верховної влади над людьми.

2) Перехідний етап (кінець 17- кінець 19 ст., Гоббс, Локк, Руссо, Гегель, Монтеск'є). Політика - взаємодія держави і суспільства. Держава залишається базовим суб'єктом політики у порівнянні з громадянином.

3) Соціоцентризм (поч. 20 - поч. 21 ст.) (Вебер, Парсонс, Істон) Перехід від державного моно центру до соціального плюралізму, участі в політиці основних груп і верств громадян.

Зародження та розвиток політичних ідей є складним, багатовіковим процесом набуття і поглиблення політичних знань, їх витоки пов'язані з процесами соціально-класової диференціації ранніх суспільств, виникненням перших державних утворень. Адже соціально-політичні ідеї віддзеркалюють реальні процеси суспільного розвитку.

Характерною особливістю політичної думки давнього світу є те, що вона зазнавала впливу міфологічних та релігійних уявлень. Звідси і твердження про божественне походження влади і держави.

Певний відхід від міфологічних уявлень характерний для давньокитайських мислителів. Вони першими в історії політичних учень ставили політичні доктрини на земну основу. Давньокитайська політична думка представлена такими основними течіями, як конфуціанство, моїзм, легізм, даосизм. Благо народу було основною метою державної адміністрації.

Вагомий внесок у розвиток політичної теорії зробили представники політичної думки Стародавньої Греції. Величезна роль у розвитку політичних ідей античності належить Платону і Аристотелю, які сформулювали низку універсальних принципів, дали класифікацію

типів державного устрою, обґрунтували політичну сутність людини, місце і роль держави в суспільстві, розробили концепцію ідеальної держави тощо.

Політичні вчення Стародавнього Риму сформувалися на основі філософських шкіл попереднього періоду. Важливе місце в історії суспільно-політичної думки належить Цицерону, Сенеці.

Падіння Римської імперії (476 р.) поклало початок історії середніх віків. Йде процес становлення і розвитку феодальних відносин, різкого розшарування суспільства на феодалів і феодально залежних. Політична думка цього періоду спрямована на пошук основ стійкого порядку, поміркованих форм правління, законослухняності. Покірність державній владі – одна з основних вимог християнської моралі.

Починаючи з XIV ст., в соціально-політичному житті Західної Європи стався цілий ряд змін, які пов'язані з розкладом феодалізму і появою нових капіталістичних виробничих відносин. Центральне місце займає ідеологія централізованої держави. Політична доктрина Макіавеллі зробила величезний вплив на розвиток політичної теорії Нового часу. Його по праву називають основоположником сучасної політичної науки.

Розпад феодального і формування буржуазного ладу створили нові потреби, сприяли виникненню буржуазної ідеології, яка намагалася звільнитись від теології, реально пояснити природу політичних явищ. Політична думка Нового часу найвищого злету сягнула творчості Т. Гоббса, Дж. Локка. Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо. Зокрема Дж. Локк першим серед мислителів чітко розмежував такі поняття, як "особа", "суспільство" і "державна". Ці його погляди згодом лягли в основу концепції класичного лібералізму.

Противагою ліберальним концепціям була марксистська концепція політики, в якій знайшов логічне завершення конфронтаційний, класовий підхід до її вивчення і здійснення. Вона розглядала державу як інструмент влади панівного класу і передбачала її відмирання в демократичному суспільстві.

Політична думка Нового часу, підсумувавши попередні досягнення у цій сфері, заклала надійну основу для формування сучасних політичних теорій.

Поява ще одного важливого напрямку в історії політичної думки зазначеного періоду пов'язана з іменами Гаєтано Моски і Вільфредо Парето. Вони вважали, що суспільством завжди править вибрана меншість – еліта, яка здійснює управління нездатною до активної і творчої діяльності масою.

Для сучасної політичної думки Заходу характерна неоднорідність сфери предмету досліджень, суперечливість теорії та ідей про політику, місце і роль у політичному процесі. З початку XX століття в науці про політику утверджуються різні напрямки і школи, визначилися важливі теоретичні орієнтації і концепції.

Своєму утвердженню і розвитку сучасна політична наука зобов'язана Гарольду Лассуеллу, Раймонду Арону та Морісу Дюверже.

Важливим аспектом у розвитку політичної думки на сучасному етапі є процес гуманізації політичної науки, обґрунтування ролі і значення людської особистості як головного суб'єкта політичного процесу. Завдання полягає в тому, щоб повернути людину і її основні потреби в центр уваги при вивченні політичних явищ.

Як бачимо, взята в єдності світова суспільно-політична думка складає цілісну багатоманітну за своєю палітрою картину того, чим є політика.

6. Політичні погляди Стародавнього Сходу.

Перші ідеї про різні форми організованого державного існування і розвитку суспільства з'явилися у країнах Стародавнього Сходу ще в II тисячолітті до н. є. Політичні ідеї і погляди у стародавніх китайців, індусів, вавилонян, персів, євреїв спочатку мали релігійно-міфологічний характер. У XI— VIII ст. до н. є. простежується тенденція переходу від релігійно-міфологічних уявлень про державу і право до більш-менш раціонального їх сприйняття. Цей перехід виявився, зокрема, у вченнях Конфуція і Мо Цзи в Китаї, Будди — в Індії, Заратустри — в Персії, проповідях єврейських пророків.

В Індії були ідеалістичні вчення (досліджували внутрішній світ людини), як саме людина може досягнути мети в житті (зокрема влади).

Фундаментальну роль в історії політичної думки Китаю, всього Стародавнього Сходу відіграло вчення Конфуція. Погляди Конфуція викладено у книзі «Луньюй» («Бесіди і судження»), складеній його учнями. Конфуцій розвивав патріархально-патерналістську концепцію держави, відповідно до якої держава виступає як велика сім'я. Влада правителя в державі є такою, як влада батька в сім'ї, а відносини правителів і підданих нагадують сімейні відносини, де молодші залежать від старших. Будучи прихильником ненасильницьких методів правління, Конфуцій закликав правителів, чиновників і підданих будувати свої взаємовідносини на засадах доброчесності. Невдовзі після свого виникнення конфуціанство стало найвпливовішою течією етичної і політичної думки в Китаї, зберігає своє значення й понині. **Конфуцій підтримував аристократичну форму правління. Віддає перевагу не закону, а моралі.**

Мо Цзи, засновник моїзму, розвивав ідею природної рівності всіх людей і обґрунтовував договірну концепцію виникнення держави, в основі якої лежить ідея належності верховної влади народу. Мо Цзи вважав, що влада має використовувати не лише насильство й покарання, а й моральні форми впливу на людей. Ідея єдиної для всіх справедливості і єдиної законодавчої влади була спрямована у Мо Цзи проти свавілля чиновників, які, встановлюючи свої порядки, вдавалися до насильства й жорстоких покарань. Важливе місце у його вченні посідає вимога врахування інтересів простого народу в управлінні державою. Він рішуче виступав за звільнення низів суспільства від гніту, страждань та убогства.

Ідея необхідності дотримання законів в управлінні державою знайшла свій усебічний розвиток у вченні, яке дістало назву «легізм». Найвідомішим теоретиком легізму та одним із засновників школи «законників» був китайський мислитель Шан Ян — правитель області Шан. Він виступив з обґрунтуванням управління, яке спирається на закони й суворі покарання. Критикуючи поширені та впливові на той час конфуціанські уявлення Шан Ян стверджував, що організація державного управління має ґрунтуватися не на традиції і ритуалі, а на основі єдиних, чітко визначених законів — «фа» (звідси китайська назва цієї школи — «фацзя»), які спираються на суворі покарання. Закони, а не особисті бажання чи свавілля правителів мусять лежати в

основі державного управління. Влада має встановлювати певні еталони в думках та діях громадян. Суспільство ділиться на тих, хто управляє та підпорядковується.

Лао Дзи (даосизм): людина – це частина природи, може знати щастя лише у єдності з нею; цивілізація – джерело нещастя, через втрату людиною спокою; передбачала створення міні-держав, а правителі не мали сильно впливати на громадян.

7. Політична думка Стародавньої Греції та Стародавнього Риму.

Перехід від первіснообщинного ладу до ранньокласового і політичної форми організації суспільного життя супроводжувався в Греції поглибленням процесу соціальної диференціації населення на родову знать і збіднілих общинників, багатих і бідних, вільних і рабів і посиленням боротьби між ними за владу. У центрі цієї боротьби було питання встановлення тієї чи іншої форми державного правління — аристократії (влади знаті, привілейованих, «кращих»), олігархії (влади небагатьох, багатих) або демократії (влади народу, всіх дорослих і вільних членів полісу). Ці процеси знайшли своє відображення й теоретичне осмислення в політичній думці Стародавньої Греції.

З ученням **Сократа** пов'язані початок переходу політичної думки з дотеоретичного на теоретичний рівень і створення політичної етики. Він вів пошуки раціонального, логічно-понятійного обґрунтування об'єктивного характеру етичних норм, моральної природи держави і права. Розробку морально-політичної проблематики Сократ підніс на рівень понять і визначень, поклавши тим самим початок власне теоретичних політичних досліджень.

Сократ був принциповим прибічником законності. Основу нормального функціонування держави, її благополуччя він убачав у непорушності законів, підпорядкуванні їм усіх громадян.

Він намагався сформулювати ідеально-розумну сутність держави. Владу, засновану на волі народу й державних законах, Сократ вважав царством, а владу, засновану на свавіллі правителя і спрямовану проти народу, — тиранією. Правління тих, хто дотримується законів, він називав аристократією, правління найбагатших — плутократією, а правління всіх — демократією.

Управлінню державою Сократ приділяв особливу увагу, стверджуючи, що правити мають компетентні особи.

Ідеальну справедливую державу **Платон** будує за аналогією з людською душею. Трьом початкам людської душі (розумному, вольовому й чуттєвому) в державі аналогічні три схожих початка — дорадче, захисне й ділове, а цим останнім відповідають три суспільних стани — правителів, воїнів і виробників. Справедливість полягає в тому, щоб кожне початок робило лише свою справу відповідно до встановленої ієрархії. Державою покликані управляти філософи.

Ідеальна держава Платона — це справедливе, засноване на законах, правління кращих. Таке правління може бути або царською владою (якщо серед правителів вирізняється хтось один — найдостойніший), або аристократією — владою декількох кращих. Визнаючи можливість створення такої ідеальної держави, Платон водночас висловлює сумнів у реальності її існування. Через недосконалість людської натури така держава не може бути вічною і зміниться іншими, гіршими формами правління — тимократією, олігархією, демократією або тиранією. Причому кожна з цих форм є гіршою за попередні.

Арістотель поділяє форми правління на правильні і неправильні. У правильних формах правителі мають за мету спільне благо, а в неправильних — лише своє особисте благо. Трьома правильними формами держави виступають монархія, аристократія і політія, а трьома неправильними — тиранія, олігархія і демократія. Кожна з цих шести основних форм має свої види, залежно від комбінації формоутворюючих ознак.

Монархія є першою і найдавнішою формою правління. Оскільки держава виникає як завершення еволюції сім'ї, де влада належить її главі, то і в монархії влада належить одній особі. В аристократії влада належить небагатьом, наділеним особистими достоїнствами. Ця форма правління краща за монархію, але можлива лише там, де є шановані народом благородні й достойні. Найкращою формою правління, за Арістотелем, є політія, в якій влада належить більшості і здійснюється на спільне благо. Політія втілює в собі кращі сторони олігархії і демократії (об'єднує багатих і бідних, багатство і свободу),

але вільна від їх недоліків і крайнощів. Найгіршою з неправильних форм держави є тиранія, де влада здійснюється деспотичними методами однією особою в особистих інтересах.

Тема **Арістотеля**, що людина є істотою політичною, лежала в основі більшості античних філософсько-політичних концепцій. Одна з праць Арістотеля має назву "Політика". Спираючись на аналіз державного устрою й політичного життя більш як півтори сотні держав, він розглядав різні питання суспільних відносин. Саму ж політику мислитель вважав практичною наукою про мистецтво управління, а тому завдання різних політичних інститутів бачив у винайденні такої форми, яка б найкраще відповідала політичній природі людини, її потребам та інтересам суспільства. Арістотель, як і Платон, державу уявляв чимось цілісним, як продукт загальноісторичного розвитку. Водночас держава — найвища форма відносин, яка охоплює всі інші, які досягають своєї мети й довершеності. Однак Арістотель критикував прагнення Платона зробити державу занадто єдиною, цілісною й підкреслював, що вона складається з багатьох елементів, тому перебільшене поривання до єдності (як спільність майна, дружин і дітей у Платона) призводить до загибелі держави. Основні політичні ідеї патріархів політичної думки можна схематизувати таким чином:

Політичні ідеї Платона (428-347 рр. до н.е.)	Політичне вчення Арістотеля (384-322 рр. до н.е.)
У діалогах "Держава", "Закони" та ін.:	У творах "Політика", "Афінська політія" та ін.:
•Розробив концепцію полісу, чотирьох стадій його розвитку та занепаду	•Визначив людину як "політич-ну істоту", чия сутність прояв-ляється насамперед у державно-му житті
•Обґрунтував положення про людину як суспільну істоту	•Уперше розмежував владу на законодавчу, адміністративно-управлінську та судову
•Заснував учення про природ-ний та суспільний розподіл праці як основу суспільної стратифі-кації	•Визначив правильні та непра-вильні форми державного прав-ління

<ul style="list-style-type: none"> •Обґрунтував концепцію ідеальної держави, основними харак-терними ознаками якої є муж-ність, мудрість, самодостатність, справедливість і рівність 	<p>Найкращим державним ладом вважав змішану форму влади, коли править середня верства населення</p>
<ul style="list-style-type: none"> •Запропонував модель держав-ного устрою, в якій регламентація життя громадян набирає всезагального, тотального харак-теру <p>Основа такого ладу - детальні й суворі закони, законопослушність громадян</p>	<ul style="list-style-type: none"> •Політику тісно пов'язував з моральністю (добročесностями) та етикою, які вважав вступом до політики

Державу **Цицерон** визначає як справу, надбання (лат. res) народу (лат. populi). Звідси походить і її назва — республіка (лат. respublica). Основну причину походження держави він вбачає у вродженій потребі людей жити разом. Цицерон погоджувався з Арістотелем у тому, що держава виникла з первинного осередку суспільства (сім'ї) поступово і природним шляхом. Ще однією причиною утворення держави є необхідність охорони як приватної, так і державної власності.

Залежно від числа правлячих він розрізняв три простих форми правління: царську владу (монархію), владу оптиматів (представники верхів суспільства) (аристократію) і владу народу (демократію). Кожна з цих форм має свої переваги: у царської влади це благовоління до підданих, у влади оптиматів — мудрість, у влади народу — свобода. Але кожній з них властиві й певні недоліки. Так, царська влада і влада оптиматів обмежують свободу народу та усувають його від участі в управлінні державою, а демократія означає зрівнялівку.

Спираючись на біблійські положення, **Августин** усю історію людства, всі соціальні, державні і правові установи й настанови подає як наслідок гріховності людини, започаткованої ще Адамом і Своєю. Людський рід у всі часи його існування він поділяє на два розряди:

тих, хто живе за плотськими людськими настановами, і тих, хто живе за духовними Божими настановами. Перший тип спілкування людей Августин називає «градом земним», а другий — «градом Божим». Форми державного правління Августин розрізняє залежно від обов'язків, покладених на верховну владу. Головними з них він вважає моральні й релігійні обов'язки, зокрема повагу до Бога і до людини. Несправедливого правителя, як і несправедливий народ, він називає тираном, а несправедливу аристократію — клікою. Він вважає прийнятними всі форми правління в тому разі, якщо в державі зберігаються втілена у праві справедливість і повага до релігії.

8. Політико-релігійні доктрини Середньовіччя.

Включає в собі три етапи:

- 1. Ранньофеодальний (кінець 5 – середина 11 ст.) – держави організуються у великі, але слабо інтегровані монархії.**
- 2. Етап розвитку феодального ладу (середина 11 – кінець 15 ст.) – становлення централізованих станово-представницьких монархій.**
- 3. Етап пізнього Середньовіччя (кінець 15 – початок 17 ст.) – державність характеризується переважно абсолютними монархіями.**

Це епоха формування і розвитку феодалізму. Політичні вчення цієї епохи постійно змінювались. Сильний вплив на них справляли християнська релігія і римо-католицька церква, яка практично неподільно панувала в той час у сфері духовного життя. У центрі ідейно-політичних зіткнень була запекла боротьба між римо-католицькою церквою, папством, з одного боку, і світськими феодалами, монархами, з другого, за вплив у суспільстві. Відповідно, однією з центральних проблем політичної думки стало питання про те, яка влада - духовна (церква) чи світська (державна) повинна мати пріоритет у суспільстві. Вершини своєї могутності і впливу римо-католицька церква досягли у XIII ст. Тоді завершилось створення системи схоластики - релігійної філософії католицизму, спрямованої на виправдання постулатів віри формально-логічними засобами. У

створенні цієї філософії велику роль відіграв домініканський монах, учений-богослов Фома Аквінський (Аквінат) (1225-1274), який намагався пристосувати вчення Арістотеля для обґрунтування католицьких догматів.

Фома Аквінський вважав, що людина за своєю природою є політичною істотою. Поодинокі люди не можуть задовольнити свої потреби, але в них від природи закладене прагнення об'єднатися і жити в державі. З цієї природної причини й виникає держава. Метою державності є спільне благо і забезпечення умов для гідного життя. Здійснення цієї мети передбачає:

- *збереження феодально-станової ієрархії
- *привілейованого становища можновладців
- *дотримання встановленого Богом обов'язку підкорятися правителям, які уособлюють державу.

Сутністю влади є такий порядок відносин панування і підкорення, за якого воля осіб з верхівки суспільної ієрархії керує нижчими верствами суспільства. Оскільки такий порядок заведений Богом, то влада має божественний характер ("всяка влада від Бога").

Конкретні форми і способи її походження і здійснення можуть виявитися недосконалими і несправедливими. Правитель може бути узурпатором влади, тираном, дбати лише про себе. Наскільки дії правителя відхиляються від волі Божої, суперечать вимогам моралі та інтересам церкви, настільки піддані мають право чинити цим діям опір. Оскільки тиран опікується лише власною, а не спільною користю, нехтує закони і справедливість, народ може повстати проти нього. Проте остаточне судження про законність походження й використання влади і припустимість боротьби з нею належить церкві.

Серед форм державного правління Фома Аквінський розрізняє:

- *монархію (абсолютну і політичну)
- *аристократію
- *тиранію, різновидом якої є демократія.

Марсилій Падуанський (бл. 1270—1342), рішуче виступаючи проти теократичних теорій, покладав на церкву відповідальність за всі біди і нещастя в світі, доводив, що втручання церкви у справи світської влади сіє розбрат і позбавляє європейські держави, особливо Італію, миру.

На думку вченого, церква має бути відокремленою від держави, бо в них різні цілі і сфери діяльності. Розмежовуючи закони людські й закони божественні, він стверджував, що до компетенції церкви належать тільки божественні закони. Тому духовенство має право лише навчати, проповідувати християнське віровчення, але не примушувати. Карати порушників божественних законів може лише Бог, який їх установив.

Державна влада здійснюється за допомогою законів, право видавати які має народ, а від його імені — обрані ним представники. Закони є обов'язковими для всіх. Марсилій Падуанський одним із перших в історії політичної думки висунув та обґрунтував ідею розмежування законодавчої і виконавчої влади держави. Законодавча влада визначає компетентність та організацію виконавчої влади.

Віддаючи перевагу монархії, найкращою формою державного правління він вважав виборну монархію, в якій правитель обирається народом.

Відстоював тезу: джерелом влади є народ, а не монарх, народ — носій суверенітету та верховний законодавець.

9. Політичні вчення епохи Відродження. Н.Макіавеллі – фундатор новітньої політичної теорії.

Епосі притаманна криза римо-католицької церкви, формування гуманістичних цінностей, постановка в центр уваги людини з її потребами та поглядами.

Ідеалом держави того часу була республіка.

Найяскравішим представником політичної думки цього періоду був знаменитий італійський мислитель і політик Нікколо Макіавеллі (1469—1527), відомий передусім своїми працями «Правитель» (1513), «Роздуми на першу декаду Тита Лівія» (1519), «Історія Флоренції» (1532). Н. Макіавеллі увійшов в історію політичної думки як творець нової науки про політику. Тлумачення ним політики відокремлюється як від теології, так і від етики.

На основі узагальнення багатовікового досвіду існування держав минулого й сучасності мислитель доводить, що політичні події, зміни в державі відбуваються не з Божої волі, не з примхи чи фантазії

людей, а мають об'єктивний характер. Недоречно також осягати й вирішувати політичні проблеми, керуючись моральними міркуваннями, бо влада, політика вже за своєю природою є позаморальними явищами.

Макіавеллі справедливо вважається засновником політичної науки Нового часу. Він закликав розглядати явища політики поза їх зв'язком з релігією та етикою. Саме він ввів у науковий обіг поняття “держава” як таке (до нього мова велася тільки про конкретні держави). Макіавеллі був переконаним республіканцем, за що зазнав арешту, тортур, але зберіг свою відданість флорентійській комуні. Він був гарячим патріотом Італії, прихильником національної єдності. У той же час, спираючись на практику сучасної йому політики, Макіавеллі вважав, що заради досягнення могутності і благополуччя держави придатні будь-які засоби - підкуп, лицемірство (формула “мета виправдовує засоби”). Звідси виникло поняття “макіавеллізм” як позначення вседозволеності в політиці.

Мрія Макіавеллі — сильна республіка, яка гарантує своїм громадянам не лише розквіт свободи, а й рівність, привілеї, пом'якшення майнових відмінностей. Лише свобода і рівність, на його думку, здатні розвивати здібності особистості, втілювати у ній любов до загального блага і громадянські чесноти.

Отже, Н. Макіавеллі:

- Італійський державний діяч та політичний мислитель, фундатор сучасної політичної теорії; започаткував виділення науки про політику в окрему галузь. Основні твори "Володар", "Історія Флоренції", "Міркування з приводу першої декади Тіта Лівія"• У центр світобачення поставив людину, яка у своїй діяльності керується власними інтересами
- Людський егоїзм вимагав створення держави як вищої сили, здатної регулювати поведінку індивідів
- Державу розглядав як політичний стан суспільства (state), що характеризується певними відносинами між владою і підданими. Цей стан постійно змінюється і залежить від співвідношення сил, що борються за владу
- Схарактеризував тенденції зміни форм влади: монархія вироджується у тиранію, аристократія - в олігархію, демократія — в

анархію, анархія — в монархію. Найкраща форма влади - змішана, де різні суспільні сили врівноважують одна одну

- Розумів політику як боротьбу за досягнення та здійснення влади. Влада повинна належати тому, хто зумів перемогти в процесі вільного змагання

- Змалював правителя, який не звертав уваги на закони моралі у боротьбі за владу. Це стало причиною уявлення про те, що Макіавеллі начебто відстоював принцип "мета виправдовує засоби" (феномен т. з. "макіавеллізму")

- Вважав, що держава - вищий виявив людського духу, а служіння їй - мета і зміст щастя людини.

Приватна власність – основа розвитку держави, правитель не має права посягати на майно підданих.

Макіавеллі по-різному сприймав поняття:

- Церква – механізм накопичення грошей.
- Віра – обов’язковий атрибут будь-якої держави, найкраще – віра у правителя.
- Релігія – замість кумира, бо вона об’єднує людей навколо певного образу.

Основні заслуги в розвитку політичної науки:

- Заклав основи політичної науки
- Відкинув схоластику, замінивши її раціоналізмом та реалізмом
- Увів у політичний лексикон термін «держава» і «республіка» у сучасному розумінні
- Виступи проти феодалної роздрібленості за створення централізованої Італії
- Сформулював суперечливий принцип: «мета виправдовує будь-які засоби»

10. Політична думка Нової доби (17 – перша пол.. 19 ст)

Політична думка Нового часу починає приділяти велику увагу проблемі індивіда як громадянина і характеру його взаємовідносин з державою.

Основними політичними доктринами цієї епохи стали теорії "природного права" і "суспільного договору", автором яких вважається голландець **Гуго Гроцій**. За його вченням, природні права визначені самою природою людини і за змістом є свободою будь-якої людини використовувати свої сили для збереження власного життя. На основі цього вчення виникла договірна теорія походження держави.

Спіноза – голландський мислитель вважав, що необхідність у самозбереженні штовхає людей до переходу з допомогою спільного договору від природного до громадянського стану, тобто до суспільства й держави, які Б. Спіноза не розрізняв. Укладенням договору право і сила кожної людини були перенесені на суспільство й державу, яка приборкує пристрасті та непомірні устремління людей і примушує їх жити за «законами розуму» — у мирі й безпеці. Б. Спіноза заперечував право підданих на опір верховній владі, на зміну чи порушення конституюючих державу договорів і законів. Однак він вважав, що порушення державою умов суспільного договору руйнує сам договір, викликає у підданих обурення й виправдовує їхнє природне право на опір владі.

Згідно з думками англійця Томаса Гоббса, природний стан людей - це постійний конфлікт, війна всіх проти всіх, що впливає з егоїстичної природи людей. Інстинкт самозбереження штовхає людей до укладення договору. Жертвуючи своєю свободою, вони здобувають захист з боку держави.

Джон Локк, батько лібералізму, вважав, що більшість людей слідує природним правам через свою розумність і доброту, хоча можуть тягтися до владної вигоди. Створивши державу (своєрідного опікуна), народ виступає як його підопічний і як його засновник. Народ має право відібрати владу у правителів, які порушують його природні права.

Жан-Жак Руссо, батько класичної теорії демократії, ідеалізуючи природний стан, своєрідний "золотий вік", вважав, що громадянський стан повинен гарантувати людині відшкодування природної рівності у вигляді договорено установлених свобод. Створивши державу люди є

носіями верховної влади. Вважаючи суверенітет народу неподільним, він виступав проти поділу верховної влади між будь-якими органами. Класичний варіант теорії поділу влади був створений Шарлем Луї де Монтеск'є. Він ідеалізував форму правління в Англії, вважаючи, що в ній поєднуються кращі риси монархії у виконавчій владі, аристократії у палаті лордів як верховному суді і демократії в законодавчій владі палати общин.

Іммануїл Кант заклав філософську основу теорії правової держави: держава - це поєднання множинності людей, що підпорядковуються праву. Але сама влада повинна бути обмежена правом, інакше вона ризикує перерости в свавілля і тиранію.

Г. Гегель поставив державу вище суспільства й особистості. Особистість здобуває свободу, виконуючи свій борг перед державою. Сама держава в змозі захищати себе від людей, чиї переконання порушують суспільний порядок.

11.Формування політології як самостійної науки наприкінці 19 – поч.. 20 ст.. Макс Вебер – класик західної політології.

Велика французька революція проклала шлях для розвитку капіталізму в Західній Європі. Прогрес нових суспільних відносин прискорився зі здійсненням промислового перевороту — переходу від мануфактури до машинного виробництва. Відбувалися докорінні зміни в політичній сфері суспільства: утверджувалися політичні права і свободи, створювалися інститути конституціоналізму і політичного представництва, приймалися відповідні конституції. Провідним ідеологічним напрямом стає лібералізм, який проголошує найвищою цінністю свободу, обґрунтовує ідеї недоторканності особи і приватної власності, вільної підприємницької діяльності, невтручання держави в економіку тощо.

Наприкінці ХІХ ст. починається процес виділення політичної науки в самостійну наукову дисципліну зі своїм предметом, об'єктом і методами дослідження.

Дослідження реалій, тенденцій політичного життя від найдавніших часів до середини ХІХ ст., а також відносна самостійність предмета політико-дослідницьких теорій і вчень виокремили політологію як

самостійну науку. Деякі вчені початком політології як науки вважають створення в першій половині XIX ст. правової школи в Німеччині. Американські, дехто з європейських датують її виникнення 1857 р., коли Френсіс Лейбер започаткував у Колумбійському університеті курс лекцій з політичної теорії, прислужившись відкриттю в 1880 р. при цьому університеті вищої школи політичної науки. Ще одна група вчених вважає часом зародження політології злам XIX—XX ст., коли термін «політична наука» набув поширення й одержав визнання в Європі. На початку XX ст. процес формування політології як науки в основному завершився.

М. Вебер став однією з провідних постатей нового покоління політичних економістів Німеччини 1890-х років. Спрямованням основної частини його праць було здебільшого теоретичне зацікавлення відносинами між правовими, політичними і культурними утвореннями, з одного боку, та економічною діяльністю – з іншого. Справжньої популярності він набув тоді, коли написав більш широке дослідження про походження самого капіталізму («Протестантська етика і дух капіталізму», 1904–1905). Наріжним каменем цієї роботи є думка про те, що характерна для буржуазії поведінка, націлена на збільшення прибутку, може отримати пояснення лише за умов повністю розвиненого капіталізму, коли вона зумовлюється очевидною необхідністю виживання у боротьбі з конкурентами, і не може отримати пояснення на ранніх стадіях капіталістичного розвитку. Вона є наслідком індивідуального прагнення накопичувати набагато більше, ніж це необхідно для потреб особистого споживання. Джерелом цього прагнення Вебер вважав «світовий аскетизм» реформованого християнства з його подвійним імперативом методичної праці як основного життєвого обов'язку та обмеженого задоволення плодами цієї праці.

М. Вебер вважав, що політика – це область суспільних відносин, що стосується влади або надання впливу на розподіл влади, чи то між державами, чи то усередині держави між групами людей, які вона в собі містить. Однак веберовський підхід відрізняється від марксизму акцентуванням уваги на соціокультурних факторах політичного розвитку (цінностях, віруваннях, ідеалах і т.д.). Під впливом М.

Вебера в політичній науці склалося стале переконання про демократію як специфічну західну цінність, нерозривно пов'язану із протестантською етикою, духом індивідуалізму, культурою консенсусу.

Найбільш істотна ідея веберовської концепції політики полягає в тому, що політика є особливим видом людської діяльності. З одного боку, вона являє собою підприємство, апарат легітимного панування, а з іншого боку – специфічну професійну діяльність, що зачіпає все громадське життя. Все суспільство й всі люди в цьому підприємстві залежно від свого місця діляться на три категорії: перша – політики з нагоди (рядові виборці); друга – політики по сумісництву (партійні активісти); третя – професіонали.

12. Етапи розвитку вітчизняної політичної думки. Політичні ідеї княжої доби історії України.

Політична думка Київської держави представляла найважливіші проблеми тогочасного політичного життя: походження держави, виникнення правлячої династії, єдності і суверенності політичної влади, організації форм правління тощо.

Період XIII—XVI ст. характеризується формуванням центру східно-слов'янської державності, розвитком прогресивного ідейно-політичного руху, пов'язаного з визвольною боротьбою українського народу.

Києво-Могилянська академія була основним осередком суспільно-політичної думки того часу. М. Смотрицький, І. Вишенський, І. Борецький, П. Могила підносили роль православної церкви у житті суспільства.

Новий етап, пов'язаний з діяльністю Хмельницького, можна назвати добою державотворення, яка розпочалася з народного повстання 1648 р.

Конституція Орлика 1710 р має велике значення як документ, котрий вперше в історії України де-юре зафіксував принципи, покладені в основу державно-політичного устрою.

Наприкінці 1845 — на початку 1846 рр. в Україні виникло Кирило-Мефодіївське товариство, основними завданнями якого були:

- 1) побудова слов'янської спілки християнських республік;
- 2) знищення кріпацтва та абсолютистської царської влади в Російській імперії як необхідна умова заснування цієї спілки;
- 3) поширення християнського суспільного ладу на весь світ як наслідок здійснення християнського заповіту слов'янами.

Наступний етап розвитку соціально-політичної думки в Україні пов'язаний з діяльністю М. Драгоманова, який у магістерській у дисертації «Питання про історичне значення римської історії і Тацит» писав, зокрема, що він покладав «найбільшу увагу на політичну науку, котра мусить вияснити людям напрямом і ґрунт їх громадської праці».

Основні пункти політичної програми М. Грушевського впливали з його народницької концепції історії України та її політичного життя. Жовтнева революція 1917 р. внесла корективи в політичну програму М. Грушевського. Він піддає різкій критиці політику радянської Росії в Україні, вважає, що вона фактично продовжує стару царську політику.

В. Липинський був представником консервативного напрямку. Українська держава в майбутньому, на його думку, має бути незалежною монархією спадкового характеру з обов'язковою передачею успадкованої гетьманської влади.

Відверто націоналістичні ідеї пропагували Д. Ткачук, Д. Донцов та М. Міхновський.

Д. Донцов зокрема підкреслює, що в українському націоналізмі набуває центрального значення головна ідея про засадну відмінність націоналістичного світогляду від ідеалів європейського Просвітництва взагалі та його похідних у вигляді позитивізму, наукового соціалізму, наукового матеріалізму тощо.

Починаючи з проголошення Україною незалежності в 1991 р., ідейна перебудова в нашій державі здійснюється занадто повільно. Політичне керівництво держави в багатьох випадках трималося за старий ідеологічний фундамент — адміністративно-командну систему, тому намагання певних політичних сил швидко втілити в життя національні ідеї та цінності набували характерної для будь-якого тоталітаризму форми прямого наказу, адміністративного втручання, тотального контролю.

Основними суспільно-політичними ідеями в Київській Русі були погляди на походження держави, князівської влади, правове регулювання суспільних відносин, стосунки між церквою і державою, проблеми єдності та суверенності політичної влади, об'єднання розрізнених удільних князівств навколо великого князя київського, самостійності й незалежності Русі тощо. Головними проблемами політичної думки цього періоду були дві: рівноправність Русі з іншими державами та необхідність об'єднання руських земель для збереження держави перед зовнішньою загрозою.

Ці ідеї та проблеми знайшли відображення у творах провідних діячів того часу.

Іларіон висловлює свої симпатії до монархії як форми державного правління. Вважав, що влада повинна концентруватись у руках мудрого правителя, який би пам'ятав, що несе відповідальність за підданих перед Богом; здійснював би владу на основі закону і справедливості, а не сваволі; був би милостивим до підданих.

Кирило Туровський обстоював єдність церковної та світської влади, ідею “одного володаря”, закликав до єднання Русі.

В “Повісті...” особлива увага приділяється обґрунтуванню законності й необхідності князівської влади. Ідея єдності руських земель розглядається передусім як духовна, котру забезпечує християнська церква. Що стосується політичної єдності, то вона виявляється у єдності Київської Русі як спільної власності князів-братів, які мусять слухатися порад київського князя як старшого серед рівних.

Офіційну політико-правову ідеологію тих часів було закріплено в першій пам'ятці права – “Руській правді”, де викладено норми, що регулювали ранньо феодальні відносини, високо цінували людське життя, честь, осуджували злочини та вбивць. Головними цілями співжиття проголошувались особиста безпека і невід'ємність власності. “Руська правда” регулювала також майнові відносини між людьми, стосунки між батьками й дітьми.

У “Повчанні” Мономаха подається ідеалізована картина державної діяльності та ідеальний образ князя-правителя, який має керуватися християнськими заповідями, моральними нормами і принципами, практичні вказівки щодо керівництва державою, управління

підданими. За політичними традиціями слов'янства князь був не тільки правителем і воєначальником, а й верховним суддею в державі. Невідомий автор “Слова...” головну причину тяжкого становища Русі убаचाє в міжусобній боротьбі руських князів. Основний політичний зміст зосереджений у так званому золотому слові Святослава, який говорить, що причина Ігорової поразки полягає в тому, що той пішов на половців “собі слави шукати”, а не захищати інтереси всієї держави. Для князя недостатньо бути вправним воєначальником, потрібно ще й уміти побачити загальнодержавний інтерес і підпорядкувати йому особистий.

13. Політична думка в Україні епохи європейського Відродження та Гетьманської держави.

На початку козацько-гетьманської доби важливим осередком суспільно-політичного життя залишалась галицька земля. Зв'язки із західноєвропейською культурою сприяли поширенню ідей гуманізму. Серед представників цього напрямку в політичній думці можна виокремити Юрія Дрогобича, що висловлювався за зміцнення сильної королівської влади, що обумовлювала б зверхність світської влади над церковною, і Станіслава Оріховського, який вважав, що керування державою повинне здійснюватись методами переконання, владар повинен здобути повагу і любов підданих, бо без того він не може стати авторитетом і його влада буде слабкою.

Серед видатних мислителів козацько-гетьманського періоду виділяється Іван Вишенський. Церкву і суспільство в цілому він уявляв в образі заснованої на братерстві й рівності соборності. Лише дотримання принципу соборності забезпечувало б рівність усіх людей, усунення несправедливості, гноблення, визиску і тиранії. Одержавши владу від Бога, будь-який правитель не зможе користуватися нею на свій розсуд, свавільно, бо це є грубим порушенням божих настанов про рівність.

Петро Могила заснував перший внз на всіх східнослов'янських землях - Києво-Могилянську академію. На його думку, держава виникає із необхідності забезпечення природних потреб людей на базі закону,

наділяє громадян матеріальними благами, організовує виховання, згуртовує та захищає людей.

Феофан Прокопович, вихованець К-М академії, вважав, що природним для людини є творити добро, це дар її природи, як і совість, що спонукає людину на це добро. Влада держави потрібна для охорони природного закону, закони потрібні, щоб не порушувати природних прав, а влада є силою, що гарантує їх виконання. Щоб цього досягти, народ через договір передає свою волю правителю. При цьому влада духовна має підпорядкуватися владі світській.

Стефан Яворський стверджував про необхідність рівноправності співпраці церкви з державою для загальної користі.

Свідченням підвищення рівня політичної думки стали "Пакти й конституції законів та вільностей Війська Запорізького", укладені у квітні 1710 року між гетьманом Пилипом Орликом та Військом Запорізьким. Основним пунктом Конституції Пилипа Орлика було проголошення незалежності України. Україна повинна була стати демократичною республікою з виборними законодавчим та виконавчим органами. В деяких питаннях Конституція випереджала свій час, передусім, у спробах утвердження домінування засад конституціоналізму і правопорядку над ідеєю абсолютної державності.

Григорій Сковорода вважав, що державний устрій, політичний лад залежить від того, наскільки соціально-політичний стан членів суспільства відповідає їх духовній природі. Держава є законною й необхідною, він був проти злочинної влади та устрою, що настає тоді, коли природне перетворюється у неприродне. Суспільно-політичним ідеалом у Сковороди мав бути державний лад, який би спирався на суспільний компроміс.

14. Конституція П.Орлика – втілення державницької ідеї та демократичних цінностей українського народу.

Конституція Пилипа Орлика — договір гетьмана Війська Запорозького Пилипа Орлика зі старшиною та козацтвом Війська (від усієї старшини та козацтва конституцію Орлика підписав кошовий отаман Кость Гордієнко), який визначав права і обов'язки усіх членів

Війська. Укладений 1710 року. Затверджений шведським королем Карлом XII. Написаний латиною і староукраїнською. Складається з преамбули та 16 статей. Пам'ятка української політико-філософської та правової думки. За оцінкою українських істориків є однією з перших європейських конституцій нового часу. Чинності не набула, оскільки була написана в умовах вигнання.

У тексті документа її автори називають територію держави Малою Руссю, Військом Запорозьким, Україною. Законодавча влада надається Генеральній Раді, що виконує роль парламенту, до якої входять генеральні старшини, цивільні полковники від міст, генеральні радники (делегати від полків з людей розважливих і заслужених), полкові старшини, сотники та представники від Запорозької Січі (стаття 6). Генеральній Раді належало працювати сесійно, тричі на рік — в січні (на Різдво Христове), квітні (на Великдень) і жовтні (на Покрову). На своїх зборах Генеральна Рада розглядає питання про безпеку держави, спільне благо, інші громадські справи, заслуховує звіти гетьмана, питання про недовіру йому, за поданням гетьмана обирає генеральну старшину. Найвищу виконавчу владу мав гетьман, влада якого була довічною. У період між сесійними зборами Генеральної Ради виконував її повноваження. Можливості гетьмана і його владні повноваження були значно обмежені статтями 6, 7 і 8. Відповідно до цих положень гетьман не мав права розпоряджатися державним скарбом та землями, проводити власну кадрову політику, вести самостійну зовнішню політику. Йому також було заборонено створювати якусь власну адміністрацію, він не міг застосовувати покарання до винних. Для задоволення матеріальних потреб гетьманові виділялись певні рангові маєтності з чітко визначеними прибутками, проте лише на час його перебування на посаді.

Основна частина конституції містить статті, в яких ідеться про державний устрій України як козацької держави. Зміст цих статей полягає ось у чому: в Україні відновлюються права православної церкви, яка повертається під юрисдикцію константинопольського патріарха; відновлюються і проголошуються недоторканими давні кордони козацької держави; відновлюються давні права Запорозької Січі, їй повертаються землі та маєтності, відібрані царськими указами,

а побудовані Росією на її території фортеці мають бути знесені; всі поточні державні справи вирішує гетьман спільно з радою генеральної старшини; основоположні питання державного життя вирішує генеральна рада, яка складається з гетьмана, генеральної старшини, цивільних полковників та козаків (по одному від кожного полку) і збирається тричі на рік — на Різдво, Великдень і Покрову; - державні службовці повинні обов'язково складати присягу на вірність Батьківщині та гетьману; старшина й рада мають право виступати проти гетьмана, якщо він порушує закони; справи про кривду та провини генеральної старшини розглядаються генеральним судом, який не підпорядковується гетьману; генеральна старшина звітує перед гетьманом про свою роботу; державний скарб відокремлюється від гетьманського й передається в управління генерального підскарбія; на утримання гетьмана призначаються окремі землі; полковники, сотники та інші посадові особи обираються вільними голосами і затверджуються гетьманом; гетьман має контролювати розумність податків і повинностей, від них звільняються козацькі вдови, сироти та їхні господарства; проводиться ревізія державних земель, якими користується старшина, відновлюється законність у користуванні суспільним надбанням і встановлюється рівність у виконанні державних обов'язків.

Конституція містить низку демократичних і прогресивних ідей: обмеження влади гетьмана, представницьке управління, поділ державної влади, закріплення прав і свобод особи, справедливості у розподілі суспільних благ, підтримка соціально незахищених верств населення тощо. Та найбільше значення конституції полягає в тому, що в ній здійснено всебічне (історичне, політичне і правове) обґрунтування ідеї незалежності України як суверенної держави.

15. Українське національне відродження та розвиток політичної думки в 19-поч. 20 ст. М. Костомаров і М. Драгоманов – фундатори політичної науки в Україні.

На першу половину XIX ст. припадає початок національного відродження, зростає політична активність громадськості. Вершиною розвитку політичної думки першої половини XIX ст. стала політична

доктрина Кирило-Мефодіївського товариства, яке утворилося у Києві близько 1845 р. Члени цієї організації - М. Костомаров, М. Гулак, В. Білозерський, М. Куліш, О. Маркович, Т. Шевченко та ін. - згуртувалися довкола ідеї слов'янського об'єднання у формі слов'янської республіканської федерації.

У січні 1846 р. у Києві виникла таємна політична організація - Кирило-Мефодіївське товариство, яке очолював Микола Костомаров (1817-1885). Програма товариства була викладена Костомаровим у праці "Книга буття українського народу". У ній містилися такі ідеї:

- утворення слов'янської федерації з демократичними інститутами, з наданням кожному народові автономії;
- знищення кріпацтва та абсолютистської царської влади в Російській імперії, від чого, на думку автора, залежав подальший прогресивний розвиток економіки і культури слов'янських народів.

Головним засобом досягнення своїх цілей члени товариства вважали ведення пропаганди серед широких верств населення з метою пробудження в ньому громадських почуттів. Це були перші паростки українського ліберального світогляду.

Ідеї Кирило-Мефодіївського братства продовжив М. Драгоманов (1841-1895 рр.). Аналізуючи державу, М. Драгоманов вважав, що її суть найперше полягає у правах, якими наділені в ній громадяни, у правовому статусі особи. Він прагнув здійснення "політичної реформи всієї Росії на началах свободи і децентралізації", бо **"державна централізація багато несе зла і мусить уступити колись місце другим, кращим формам громадського устрою"**. Суть його програми політичної боротьби для українства полягала у тому, щоб домогтися політичних реформ, демократизації та федерації у рамках Росії та Австро-Угорщини, виходячи з того, що центром цієї національної боротьби мала б бути Галичина. Він вважав, що національні права можуть бути досягнуті на ґрунті політичних свобод: чим більше політичних свобод, тим більше національних прав. Соціалізм М. Драгомановим розглядається як спосіб утвердження соціальної справедливості та підвищення добробуту народу.

Фундатором вітчизняного лібералізму став Михайло Драгоманов (1841-1895). Його соціально-політична концепція складалася із соціалістичних ідей рівності й справедливості та буржуазно-демократичних ідей конституційного права, широкого місцевого самоврядування. Він висловлювався за таку демократично організовану політичну систему суспільства, в якій інтереси держави не вступали б у протиріччя з інтересами народу.

В основу своєї політичної програми Драгоманов поклав такі ідеї:

- використання конституціоналізму як універсального засобу досягнення політичної свободи;
- еволюція існуючої політичної системи як засіб проведення широких політичних реформ;
- політична децентралізація й широке місцеве самоврядування як засіб подолання конфлікту між державою і суспільством;
- ведення національно-визвольної боротьби лише мирними політичними і просвітницькими методами.

Непересічне значення творчості Драгоманова, з погляду сьогодення, полягає в тому, що він першим серед вітчизняних мислителів заклав підвалини політичної науки в Україні, вперше розробив не абстрактну, а конкретну програму політичного реформування Росії з міцною гарантією свободи для України.

Поняття «громада» є ключовим у політичних поглядах М. Драгоманова. На його думку, головним критерієм оцінки діяльності держави є служіння суспільному благу. Суть держави полягає не в її формі, а в тих правах і свободах, якими наділені громадяни.

Головну причину поділу суспільства на багатих і бідних М. Драгоманов убачав у приватній власності. Покінчити зі злиденністю і гнобленням можна тільки шляхом організації колективної праці за умови колективної власності громади на землю та знаряддя праці. Здійснення переходу до нового ладу («громадівського соціалізму») можливе еволюційним шляхом демократизації, піднесення культури і свідомості народу. М. Драгоманов виступав проти революційних перетворень.

Підтримуючи лібералізм за відстоювання ним прав і свобод громадян, М. Драгоманов водночас вважав, що лібералізм мав служити засобом у боротьбі за соціалістичний ідеал. Поділ влади, парламентаризм,

демократичні права і свободи, які відстоював лібералізм, мали бути притаманними й соціалізму.

На початку ХХ ст. соціально-політична думка в Україні відображала перехід українського національно-визвольного руху від стадії культурного українознавства й освіти до організованого просвітництва в масах. Своєрідним кредо ряду політичних мислителів в Україні ставала підтримка й розвиток національного руху за встановлення державності України, за суверенність із Росією на принципах автономії.

16. Сутність політичної влади, її наукові концепції.

Кратологія – галузь політичної науки, яка займається вивченням влади.

Влада – властивість, яка не належить суб'єкту чи об'єкту, а виникає тільки при їх взаємодії.

Влада – це здатність і можливість одного (суб'єкта) впливати на іншого (об'єкт) навіть всупереч волі того іншого.

Політична влада – це здатність і можливість здійснювати визначальний вплив на діяльність, поведінку людей та їх об'єднань за допомогою волі, авторитету, права, насильства.

Політична влада – це організаційно-управлінський та регулятивно-контрольний механізм здійснення політики.

Політична влада - публічні, вольові (керівництва - підкорення) відносини, що утворюються між суб'єктами політичної системи суспільства (у тому числі державою) на основі політичних і правових норм.

Особливості політичної влади:

1. Здатність, готовність суб'єкта влади виявити політичну волю.
2. Охоплення всього політичного простору взаємодією різних політичних суб'єктів.
3. Наявність політичних організацій, через які суб'єкт політичного волевиявлення здійснює політичну діяльність.
4. Осмислення політичного інтересу і політичних потреб.
5. Забезпечення соціального панування в суспільстві суб'єкта політичної влади.

6. Різноманітність ресурсів - політичних, економічних, соціальних, культурних, силових, суб'єктних та ін.

Основні концепції політичної влади

Розмаїття підходів дослідників до влади як соціального явища знайшло своє відображення в основних концепціях влади.

Нормативно-формалістична концепція. Згідно з нею джерелом і змістом влади є система норм, передусім, правових. Інколи цю концепцію називають легітимістською. Вона виходить з того, що закон виступає і як правовий, і як моральний чинник, який має юридичну силу.

Органістична концепція. Її змістом є різні версії функціоналізму, структуралізму й солідаризму, що визначають загальносуспільні функції влади, які применшують або ігнорують її класовий характер. Наприклад, за структурно-функціоналістською теорією влада — це особливий вид відносин між управляючими і підлеглими. Роль особи в політичній системі чітко визначена: підтримка існуючої суспільної системи.

Суб'єктивно-психологічна концепція. Вона пояснює владу як вроджений інстинктивний потяг людини до влади, панування аж до агресії. Серед доктрин — біхевіористська теорія влади. Вона орієнтує на дослідження індивідуальної поведінки людей у сфері владних відносин, а прагнення до влади проголошує домінуючою рисою людської поведінки і свідомості. Владу тлумачить і як мету, і як засіб.

Індивідуалістично-соціологічна концепція. Її прихильники розглядають владу як гру інтересів — особистих суперечностей між свободою одних та її обмеженнями щодо інших.

Марксистська концепція влади. Беручи за основу передусім економічні інтереси, що визначають зміст і форму реалізації класових інтересів, вона тлумачить політичну владу як панування певного класу. За Марксом, той клас, який володіє засобами виробництва, а отже, й більшою частиною національного багатства, диктує свою волю в суспільстві. У його руках державна влада, що захищає його ж інтереси.

Нині популярною є реляціоністська теорія влади (П. Блау, Дж. Картрайт та ін.), яка тлумачить владу як міжособові стосунки, що дають змогу здійснювати вольовий вплив на індивіда і змінювати

його поведінку. Тому американський соціолог П. Блау визначає владу як здатність одного індивіда (чи групи) нав'язувати свою волю іншим, не нехтуючи такими засобами, як страх, покарання тощо.

Основні концепції влади:

- **Інструменталістська** – пояснює владу як можливість використання певних засобів, зокрема насильства.
- **Телеологічна** – влада – це досягнення певних цілей і одержання відповідних результатів.
- **Структуралістська** – влада – це особливі відносини між тим, хто управляє і тим, хто підпорядковується.
- **Біхевіористська** – влада – це певний тип поведінки, заснований на можливості зміни поведінки інших людей.
- **Конфліктологічна** – влада – можливість прийняття рішень, які регулюють розподіл благ у конфліктних ситуаціях.
- **Реляціоністська** – влада – це такі міжособистісні стосунки, які дають змогу одному індивідові впливати на інших.

17. Суб'єкти, ресурси та засоби політичної влади, типи її легітимності.

Політична влада – це здатність і можливість здійснювати визначальний вплив на діяльність, поведінку людей та їх об'єднань за допомогою волі, авторитету, права, насильства.

Влада – це здатність і можливість одного (суб'єкта) впливати на іншого (об'єкт) навіть всупереч волі того іншого.

Структура влади:

- Суб'єкт
- Об'єкт
- Механізми здійснення
- Ресурси і вид

Суб'єктом політичної влади є джерело активної предметно-практичної політичної діяльності, спрямованої на об'єкт.

Об'єктом політичної влади є явища і процеси політичної сфери, на які спрямована дія суб'єктів політичної влади.

Суб'єкти влади – соціальні групи, панівні класи, політичні еліти, окремі лідери.

Носії влади – державні та інші політичні організації, органи та установи, що утворені для реалізації інтересів політично домінуючих соціальних груп.

Суб'єкт стає носієм влади за наявності низки якостей:

- **Бажання володарювати, управляти, керувати**
- **Уміння створити чи організувати засоби для володарювання**
- **Авторитет і довіра людей**
- **Компетентність, організованість, відповідальність, певні моральні якості**

Під ресурсами влади розуміють засоби, використання яких забезпечує ефективний вплив суб'єкта влади на об'єкт влади.

Етціоні виокремив ресурси:

- **Утилітарні - матеріальні (перш за все зарплата і премії) та інші соціальні блага, зв'язані з повсякденними інтересами людей**
- **Примусові - засоби адміністративного покарання, коли не спрацьовують ресурси утилітарні (наприклад, можливість судового переслідування учасників страйку, що не бояться економічних санкцій)**
- **Нормативні - засоби впливу на внутрішній світ, ціннісні орієнтації і норми поведінки людини, які покликані забезпечити схвалення дій суб'єкта влади, погодження з його вимогами**

Тоффлер:

- **Сила**
- **Багатство**
- **Знання та інформація**

На сьогоднішній день найпоширенішою класифікацією ресурсів є у відповідності до галузей суспільства:

- **Економічні**
- **Соціальні**
- **Політичні**
- **Духовні**

- Інформаційні
- Силіві

Найважливішими засобами здійснення політичної влади є правові й політичні норми.

ПОЛІТИЧНА ВЛАДА – це реальна здатність класу (групи, індивіда) проводити свою волю стосовно інших за допомогою правових і політичних норм. Вона є найважливішим видом влади в суспільстві.

Якщо економічну владу умовно можна назвати “владою грошей”, духовну – “владою моралі”, сімейну – “владою авторитету”, то політичну владу – “владою права”. Це зовсім не означає, що політична влада скрізь і завжди здійснюється за допомогою права, однак право є головним засобом її реалізації. Дотримання й виконання норм права забезпечується шляхом як переконання, так і державного примусу.

СУБ'ЄКТИ І ОБ'ЄКТИ ВЛАДИ – сторону з переважним впливом доцільно називати суб'єктом, а сторону, яка цього впливу зазнає, – об'єктом владного відношення. Суб'єктами влади можуть бути індивіди, соціальні групи, організації тощо. Влада не є властивістю не тільки об'єкта, а й суб'єкта. Вона виступає саме як відношення між ними і не існує як без суб'єкта, так і без об'єкта.

РЕСУРСИ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ – засоби здійснення. Сукупність усіх можливих і фактично використовуваних ресурсів владарювання є потенціалом влади.

Врахування ресурсів владарювання і ресурсів спротиву владній волі дає можливість визначити силу влади. Ресурси (засоби) політичної влади: Економічні, матеріальні цінності, необхідні для сусп.. виробництва і споживання, гроші, земля, корисні копалини. Соціальні – здатність підвищення соціального рангу, місця у соціальній структурі. Силіві – зброя і апарат фізичного примусу, спеціально підготовлені для цього люди. Інформаційні – знання і інформація, а також засоби їх отримання та розповсюдження. Політико – правові – Конституція, закони, програмні документи політичних партій. Демографічні – людина як універсальний ресурс, що створює інші ресурси.

ЛЕГІТИМНІСТЬ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ – здатність політичної влади досягти суспільного визнання, виправдання обраного політичного курсу.

Найвідомішою є типологія легітимності М. Вебера, який виокремив три основних типи легітимності політичного панування: традиційний, харизматичний і раціонально-легальний.

- 1. Традиційний тип легітимності влади ґрунтується на авторитеті традицій і звичаїв. Влада цього типу встановлюється відповідно до традицій і звичаїв і ними ж обмежується. Підвладні сприймають владу як належну тому, що так було завжди, вони звикли підкорятися владі й вірять у непорушність і священність здавна існуючих порядків.**
- 2. Харизматичний тип легітимності політичного панування ґрунтується на вірі підвладних у незвичайні якості і здібності, винятковість правителя. Такий тип притаманний суспільствам з невисоким рівнем розвитку демократії і політичної культури його членів. При цьому свідомо культивується велич самої особи керівника, авторитет якого освячує владні структури, сприяє визнанню влади населенням.**
- 3. Раціонально-легальний тип легітимності політичного панування базується на переконанні підвладних у законності (легальності) й доцільності (раціональності) встановлених порядків та існуючої влади. За цього типу легітимності органи влади та їхні керівники обираються через демократичні процедури й відповідальні перед виборцями, правлять не видатні особистості, а закони, на основі яких діють органи влади й посадові особи. Оскільки він ґрунтується на довірі громадян до держави як політичного інституту, то називається ще інституціональним, на відміну від персоналізованого типу легітимності, пов'язаного з довірою до осіб керівників.**

18. Закономірності структури та функціонування політичної влади.

Структура влади:

- Суб'єкт
- Об'єкт
- Механізми здійснення
- Ресурси і вид

Суб'єктом політичної влади є джерело активної предметно-практичної політичної діяльності, спрямованої на об'єкт.

Об'єктом політичної влади є явища і процеси політичної сфери, на які спрямована дія суб'єктів політичної влади.

Суб'єкти влади – соціальні групи, панівні класи, політичні еліти, окремі лідери.

Носії влади – державні та інші політичні організації, органи та установи, що утворені для реалізації інтересів політично домінуючих соціальних груп.

Політична влада завжди була, є і буде верховною до інших видів влади. Тому що вона має ряд особливостей:

- **Верховенство – обов'язковість її рішень для інших видів влади та суспільства в цілому**
- **Публічність – суспільний безособовий відкритий характер**
- **Моноцентричність – наявність єдиного центру прийняття рішень, які стосуються усього суспільства**
- **Легальність – законність щодо існування самої влади та застосування нею примусу**
- **Різноманіття ресурсів влади**
- **Кумулятивний характер**

Основними компонентами влади є її джерела, суб'єкти, об'єкти й ресурси. Джерела влади — владна першооснова. Як джерела влади можуть виступати авторитет, сила, закон, багатство, знання, соціальний і політичний статус, харизма і т. д.

Суб'єкти влади — носії влади, активна діюча величина в системі влади, від якої виходить вплив, слідує розпорядження, вказівки.

Суб'єкти влади, узяті в іншому відношенні, можуть бути і є самі об'єктами для вищестоячої влади.

Об'єкти влади — явища, предмети, органи, установи, підприємства, населення, на керівництво якими за законом або підзаконними актами спрямована діяльність влади.

Суб'єкти політичної влади мають складний, багаторівневий характер. Її первинними авторами є індивіди й соціальні групи, вторинними — політичні організації; суб'єктами найбільш високого рівня, що безпосередньо представляють у владних відносинах різні групи й організації, — політичні еліти й лідери. Зв'язок між цими рівнями може порушуватися.

Таким чином, суб'єктом влади може бути окрема людина, організація, спільність людей, наприклад, народ або навіть світове співтовариство, об'єднане, наприклад, в ООН.

Безпосереднім суб'єктом влади звичайно виступають ті люди, які концентрують у своїх руках величезний вплив і довіру, фінансову могутність, потужні важелі впливу на інших людей.

Важливою соціальною причиною підпорядкування одних людей іншим є нерівномірний розподіл ресурсів влади.

Ресурси влади — це всі ті засоби, використання яких забезпечує вплив на об'єкт влади відповідно до цілей суб'єкта. Ресурси влади дуже різноманітні. Вони можуть застосовуватися для заохочення, покарання або переконання.

Існує класифікація ресурсів відповідно до найважливіших сфер життєдіяльності: економічні, соціальні, культурно-інформаційні, силові.

Процес здійснення влади у зазначених формах упорядковується й регулюється за допомогою спеціального механізму влади — системи організацій та норм їх влаштування й діяльності.

В суспільстві механізмом влади виступають державні органи, право, політична система в цілому. Кожний із інститутів цієї системи притаманними йому засобами у відповідних формах бере участь у здійсненні політичної влади, прийнятті рішень з питань внутрішньої і зовнішньої політики. Разом з тим, конкретно влада втілюється через механізм владних відносин.

МЕХАНІЗМ ВЛАДНИХ ВІДНОСИН – це конкретні опосередковані чи прямі дії суб'єкта стосовно об'єкта влади

Відповідно можна виокремити владу політичних партій, громадських організацій, органів місцевого самоврядування як форми політичної влади. На відміну від державної влади, яка має загальний характер і поширюється на всю територію країни й суспільство в цілому, влада політичних партій і громадських організацій здійснюється лише в межах цих партій та організацій.

Вона ґрунтується як на правових нормах, установлених державою, так і на політичних нормах, які не є правовими і діють лише в межах політичних партій і громадських організацій. Такі норми закріплюються у статутах партій і громадських організацій і стосуються визначення прав та обов'язків їх членів, внутрішньопартійної діяльності тощо.

ФУНКЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ – збігаються з функціями політики, найважливішим засобом здійснення якої є влада, а в кінцевому підсумку – з функціями різних політичних інститутів.

Керівництво та управління суспільством у цілому та його складовими. Політична влада розробляє стратегію і тактику управління суспільством. Розробляється конкретна політика щодо різних соціальних спільностей, політика забезпечення влади ресурсами, ставлення до політичної опозиції тощо.

Оптимізація політичної системи відповідно до цілей і завдань правлячих сил. Ті сили, які оволодівають політичною владою, прагнуть змінити політичну систему відповідно до проголошуваних ними цілей і завдань. Однак при цьому вони мусять зважати на інтереси й потреби інших політичних сил, щоб не дестабілізувати обстановку в країні, уникати загострення політичного й соціального протистояння.

Забезпечення політичної стабільності – виконати таку функцію у кінцевому підсумку прагне будь-яка політична влада, оскільки стабільність є основою її існування.

19. Типологія політичної влади. Особливості владних відносин в Україні.

Політична влада – це здатність і можливість здійснювати визначальний вплив на діяльність, поведінку людей та їх об'єднань за допомогою волі, авторитету, права, насильства.

Політична влада – це організаційно-управлінський та регулятивно-контрольний механізм здійснення політики.

Політична влада — публічні, вольові (керівництва — підкорення) відносини, що утворюються між суб'єктами політичної системи суспільства (у тому числі державою) на основі політичних і правових норм.

У різних суспільствах і державах характер влади відрізняється: в одних «керівництво» з боку держави означає пряме насильство, в інших — прихований примус, у третіх — організацію і переконання. Має місце й поєднання різних засобів здійснення державної волі.

Політичну владу можна умовно поділити на наступні типи:

- Традиційна влада

Влада може здобувати законність завдяки традиції. Таку владу М.Вебер характеризує як традиційну владу. Традиційне панування має місце в патріархальних суспільствах.

- Харизматична влада

Авторитет носія харизматичної влади — це авторитет якогось незвичайного особистого дарунка — харизми. М. Вебер відзначає, що харизмою варто називати якість особистості, яка визнана надзвичайною. Завдяки цій якості вона оцінюється навколишніми як обдарована зверхприродня чи, щонайменше, специфічна особливими силами і властивостями, недоступними іншим людям. Харизматичне панування носить яскраво виражений особистісний характер. Воно завжди зв'язано з особистістю харизматичного лідера й у цьому відношенні істотно відрізняється від традиційної влади.

У випадку традиційної влади законність у багатьох випадках зв'язана не стільки з окремими особами, скільки з визначеними політичними інститутами. Особистість носія харизматичного авторитету заслоняє стоячі за його спиною політичні функції й

інститути. Від традиційної влади харизматична відрізняється також своєю позаісторичністю. Для законності влади харизматичного лідера байдуже, що було раніше. Носії чисто харизматичної форми влади звичайно натхнені ідеальним зразком суспільного устрою, у здійсненні якого переважає утопічне експериментаторство, а не увага до практичних нестатків економічного життя.

- **Раціонально-правова влада**

Джерело її законності полягає в тому, що вона спирається на загальновизнаний правовий порядок. Люди, що володіють такою владою, приходять до свого положення на основі узаконеної процедури.

Наприклад, у результаті виборів. Легітимність влади в цьому випадку спочиває не на звичці, а на визнанні розумності, раціональності існуючого політичного порядку.

Основними формами політичної влади є:

- панування;
- політичне керівництво;
- управління.

Панування — це абсолютне чи відносне підкорення одних людей (соціальних груп) іншим.

Політичне керівництво й управління реалізуються через прийняття стратегічних і тактичних рішень до об'єктів влади, через організацію, регулювання та контроль їх розвитку. Але практика владарювання свідчить про існування некоректних, а подекуди й аморальних форм та засобів: підкуп, обман, обіцянки, шантаж, штучні перешкоди, популізм тощо. Усе це завдає шкоди істинній демократії, підриває престиж влади, викликає до неї недовіру народу, загрожує соціальними конфліктами.

Форми політичної влади розрізняють і за критерієм головного суб'єкта правління. До них належать:

- **монархія** — єдиновладне (абсолютне чи з конституційним обмеженням) спадкоємне правління однієї особи (монарха);
- **тиранія** — одноосібне деспотичне правління внаслідок насильницького захоплення влади;

- **аристократія** — влада кращих, тобто верхівкової, знатної, привілейованої групи;
- **олігархія** — влада небагатьох багатих;
- **тимократія** — особлива форма олігархії, за якою державна влада належить привілейованій більшості, яка володіє високим майновим цензом, часто — військовою силою;
- **теократія** — влада церкви;
- **охлократія** — влада натовпу, що спирається не на закони, а на миттєві настрої та примхи юрби, яка часто піддається впливові демагогів, стає деспотичною і діє тиранічне;
- **демократія** — влада народу на основі закону та забезпечення прав і свобод громадян.

Сучасні дослідники виокремлюють ще владу **партократії** (партійної верхівки, номенклатури), **бюрократії** (панування вищого державного чиновництва, засилля надцентралізованості й заформалізованості в державі), **технократії** (вирішальний вплив у суспільстві здійснює науково-технічна еліта; панування технологічного мислення).

Будь-яка державна діяльність потребує керівництва, керівництво — влади, а будь-яка влада — легітимності. Ознаки (рисни) державної влади:

1) публічна влада — виступає від імені всього суспільства (народу), має «публічну» основу своєї діяльності (казенне майно, власні прибутки, податки);

2) апаратна влада — концентрується в апараті, системі органів держави і через ці органи здійснюється;

3) верховна влада — юридичне уособлює загальнообов'язкову волю всього суспільства, має у своєму розпорядженні монопольне право видавати закони і спиратися на апарат примусу як на один із засобів дотримання законів та інших правових актів;

4) універсальна влада — поширює владні рішення на усе суспільство: вони є загальнообов'язковими для всіх колективних і індивідуальних суб'єктів;

5) суверенна влада — відділена від інших видів влади усередині країни (від партійної, церковної та ін., від влади інших держав). Вона незалежна від них і має виключне монопольне становище у сфері державних справ;

6) легітимна влада — юридичне (конституційне) обґрунтована і визнана народом країни, а також світовою спільнотою. Наприклад, представницькі органи набувають легітимності в результаті проведення виборів, передбачених і регламентованих законом.

7) легальна влада — узаконена у своїй діяльності, в тому числі у застосуванні сили в межах держави (наявність спеціально створених органів для утримання влади і втілення її рішень у життя). Легальність — це юридичне вираження легітимності: здатність втілюватися в нормах права, функціонувати в межах закону. Діяльність легальної влади спрямована на стабілізацію суспільства. Нелегальна влада (наприклад, мафіозна, злочинна) діє поза рамками закону, вносить беззаконня і безладдя до суспільства.

Особливості владних відносин в Україні

Згідно з Конституцією Президент є головою держави і діє від її імені. Президентська влада покликана забезпечити в умовах посттоталітарного суспільства державний суверенітет, територіальну цілісність України, права і свободи громадян. За Конституцією вищим органом виконавчої влади є Кабінет Міністрів України. Він відповідальний перед Президентом і підконтрольний та підзвітний Верховній Раді.

Виконавчу владу в областях і районах (крім районів у містах) здійснюють місцеві державні адміністрації. Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент — Верховна Рада України, яка обирається на підставі змішаної (мажоритарно-пропорційної) системи. Найважливіші повноваження Верховної Ради: затвердження Державного бюджету України та контроль за його виконанням, визначення основ внутрішньої та зовнішньої політики, затвердження загальнодержавних програм, прийнятих законів, внесення змін до Конституції України тощо. Президент має право припинити діяльність Верховної Ради й оголосити нові вибори її в разі не відкриття сесії протягом місяця. Водночас існує можливість дострокового усунення Президента з поста в порядку процедури імпічменту. Але через надзвичайну складність вона практично нездійсненна. .

Особливе місце посідає в політичній системі судова влада. У Конституції й Законі України "Про судочинство" сформульовано основні принципи правосуддя — законність, рівність усіх учасників судового процесу, презумпція невинності, гласність судового процесу, незалежність судів, обов'язковість рішень суду. Статті витрат в державному бюджеті на утримання судів визначаються окремо і не залежать від місцевих бюджетів. Суддю неможливо затримати або заарештувати без згоди Верховної Ради та наявності обвинувачувального вироку суду. Найвищий судовий орган України — Верховний Суд. Вироки й рішення Верховного Суду є остаточними й оскарженню не підлягають. Завданням Конституційного Суду України є гарантування верховенства Конституції як Основного Закону держави. Тільки він може вирішити питання про відповідність законів Конституції.

Важливим елементом політичної системи суспільства є місцеве самоврядування як форма здійснення народовладдя окремими територіальними громадами (мешканцями села, селища, міста). Реальна демократія в державі забезпечується розвинутою системою громадських організацій, об'єднань громадян для задоволення й захисту їх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших інтересів. Особливим елементом політичної системи сучасної України є її багатопартійність. Політична партія — це об'єднання громадян України — прибічників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку. Метою партії є участь у формуванні державної політики, органів влади та місцевого самоврядування.

20. Політична діяльність, її мотиви, цілі, засоби.

Політична діяльність — це універсальна категорія політичної теорії, що характеризує рівень розвитку особистості й суспільства в цілому, їхню участь у реалізації політичних відносин. Мотиваційною основою політичної діяльності виступають певні політичні інтереси особистості, різних соціальних груп і верств суспільства. В інтересах концентрується мета діяльності людини, що потребує пошуку відповідних засобів і методів забезпечення їх. Політична діяльність

являє собою сукупність організаційних дій суб'єктів як всередині політичної системи, так і поза її, підпорядкованих реалізації спільних соціальних інтересів і цілей. В основі своєї політична діяльність - це керівництво й управління суспільними відносинами за допомогою інститутів влади. Її суть - управління людьми, людськими спільнотами.

Конкретний зміст політичної діяльності складає: участь у справах держави, визначення форм, завдань та напрямів діяльності держави, розподіл влади, контроль за її діяльністю, а також інше вплив на політичні інститути.

Якщо говорити про інститути, які входять у політичну систему, то діяльність кожного з них має свої суттєві ознаки і, перш за все, різні цілі і засоби їх досягнення. Так, держава покликана регулювати, контролювати діяльність і поведінку своїх громадян і соціальних груп у рамках реалізації загальнообов'язкових норм, направляти їх на задоволення суспільних інтересів і досягнення загальних цілей. Політична діяльність завжди співвідноситься з дією інших, причому колективних, суб'єктів та орієнтована на них, незважаючи на те, що кожне політичне дія або протидія несе на собі печатку індивідуальностей. До конкретних проявів політичної діяльності в площині боротьби за владу належать вибори, міжпартійні змагання, різні форми захоплення влади, її узурпація, державний переворот, громадянська війна, путч. Вплив на владу здійснюють через діяльність опозиції, взаємодію «гілок» влади між собою, лобіювання, криптократію, громадянську непокору, терор.

Політична діяльність — це різноманітні форми, методи та засоби реалізації соціальних інтересів, потреб, цінностей громадян та їхніх об'єднань за допомогою політичної влади; це свідома, цілеспрямована боротьба за завоювання, зміцнення й використання політичної влади, участь у керівництві та управлінні державними і громадськими справами, численні форми впливу на них. Політична діяльність є внутрішньо суперечливою. Вона містить у собі спрямованість на вторинні щодо безпосередніх потреб людей цілі — реалізація певних принципів — і водночас сприяє становленню людини, її соціалізації. В історії політичного розвитку суспільства

закономірно відбуваються процеси лібералізації політичної діяльності, становлення правових норм політичної участі, піднесення ефективності керівництва.

Мотиваційною основою політичної діяльності виступають певні політичні інтереси особистості, різних соціальних груп і верств суспільства. В інтересах концентрується мета діяльності людини, що потребує пошуку відповідних засобів і методів забезпечення їх.

21. Політична участь та політичне функціонування.

Політична участь – це вплив громадян на функціонування політичної системи, формування політичних інститутів і вироблення політичних рішень. До найбільш розповсюджених видів політичної участі можна віднести:

- дії по делегуванню політичних повноважень (електоральна поведінка);
- активістську діяльність, яка спрямована на підтримку кандидатів і партій у виборчих компаніях;
- професійну політичну діяльність як публічних політиків, так і осіб, що фахово забезпечують реалізацію політико-державних функцій;
- відвідування мітингів, політичних зборів та участь в демонстраціях;
- участь в діяльності партій, політичних рухів і груп інтересів.

Політична участь виконує певні соціальні функції:

1. відображення, узгодження і реалізація різних інтересів та вимог;
2. відбір політиків та управлінців;
3. рекрутування і просування по службі (політичній кар'єрі) публічних політиків та управлінців (“політичних адміністраторів”);
4. залучення населення до вироблення і реалізації політичних рішень;
5. політична соціалізація;
6. упередження та розв’язання конфліктів;
7. боротьба з бюрократизмом і скасування відчуження громадян від політики та управління.

Суб'єктами політичної участі виступають – індивіди; соціальні групи і верстви; культурно-професійні, етнонаціональні, конфесіональні та політично згуртовані спільності; всі дорослі громадяни державно організованих суспільств; врешті, міжнародні спільноти (наприклад, під час виборів у Європарламент).

Політичне функціонування — забезпечення участі політичних інститутів (державних органів, політичних партій, громадських організацій) в управлінні спільними справами.

Політичне функціонування — професійна політична діяльність, спрямована на розробку правових норм, управління різноманітними політичними Інститутами. Сюди належать парламентська, державно-управлінська, муніципально-управлінська діяльності, партійний менеджмент і виборчий маркетинг. Політичне функціонування забезпечує створення і вдосконалення політичних інститутів та регулювання і вдосконалення суспільних відносин.

Політичне функціонування - професійне заняття політикою. Політичне функціонування виконує ряд функцій: задовольняє потребу людини у спілкуванні, компенсує особисті чи творчі невдачі, є засобом контролю за суспільним життям. Політичне функціонування є іманентне для політичної системи. Адже саме завдяки професійній діяльності окремих осіб політична система може виконувати свої функції, артикулювати потреби громадян, приймати адекватні політичні рішення, забезпечувати зв'язок між елементами системи, здійснювати управління суспільством.

Політичне функціонування - це вид політичної діяльності, що здійснюється постійно і є головним видом зайнятості для її суб'єктів. Суб'єктами політичного функціонування є особи, для яких політика стала професією і задовольняє потребу в самореалізації.

Політична функціонування як професійна праця у політиці має ряд особливостей. Ця діяльність стає можливою, коли суб'єкт володіє політичною владою. Політичне функціонування передбачає таку діяльність, що сприятиме узгодженню інтересів у суспільстві, отже, функціонування завжди супроводжується прогнозуванням, зокрема

йдеться про передбачення реакції тих чи інших груп на політичні рішення.

22. Політичні відносини як компонент політичної системи.

Політичні відносини - взаємодія суб'єктів політики і влади, де відбувається їх об'єднання або роз'єднання, передача ідей, поглядів, обмін ресурсами (впливом, інформацією, знаннями та ін.), передача вольових устремлінь від одного суб'єкта (активного) до другого (пасивного). Політичні відносини - початковий, вихідний момент суспільних відносин.

Особлива форма політичних відносин - відносини політики як організаційної та регулятивно-контрольної системи суспільства з іншими політичними організаційно-регулятивними системами - економічною, правовою, ідеологічною, моральною та ін. Відносини між ними існують через необхідність координувати системи, організовувати і спрямовувати їх, чому і служить політика. Нормальна форма відносин таких систем - взаємодія, хоча вона може бути і опозиційною, і конфліктною. Відносини між політикою та іншими системами, що формують суспільство, утворюють нові, суміжні або складні, форми політичних відносин, які складаються в сфері економічної, культурної, наукової політики і багатьох інших аналогічних форм.

Політичні відносини відіграють у суспільстві настільки ж значну роль, як і соціальні та економічні відносини, вони характеризують тип суспільної організації, стосунки експлуатації, панування і підкорення або співробітництва, взаємодії і політичної єдності. Зміст політичних відносин визначається відносинами держави і суспільства, влади і народу (тобто відносинами функціональної політичної диференціації), класів, груп і верств суспільства, структурною соціально-політичною диференціацією суспільства, і на рівні внутрігрупового, міжгрупового і міжіндивідуального спілкування - ступенем розвитку суспільного процесу, його демократизації, політичними свободами, доступністю інформації і контактів, тобто також і матеріальними можливостями людини, і особливо - рівнем політичної культури суспільства.

Відносини між політикою та іншими системами і сферами суспільства визначаються рядом загальних закономірностей:

- *політичні відносини обмежуються допустимими межами*, за якими між сторонами відносин виникають напружені конфлікти, що завдають шкоди таким відносинам і одній або обом їх сторонам (наприклад, уповільнення економічного зростання внаслідок надзвичайної політизації економіки - політичного диктату, застосування командно-адміністративних методів управління, занадто великого державного втручання та ін.);

- *відносини взаємні, не існує одного напрямку, що визначає їх* (наприклад, тільки від економіки до політики або навпаки), і ця обставина відображена в утворенні співвідносин між парними формами: політичної економіки і економічної політики, культурної політики і політичної культури та ін.;

- *двосторонні відносини визначаються, врешті-решт, не тільки самими системами, але й іншими близькими сферами відносин або ж всією їх сукупністю* (наприклад, відносини політики і економіки пов'язані з ідеологією, культурою, наукою, правовими відносинами, і ці зв'язки можуть бути визначальними).

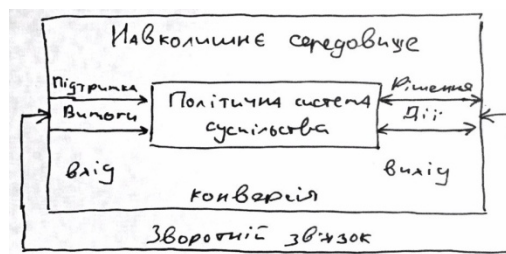
23. Політична система суспільства: сутність, структура, функції.

Система – сукупність елементів, що перебувають у відносинах між собою, які створюють певну цілісність, єдність.

Функції за Парсонсом, які притаманні будь-якій системі:

- 1. Адаптація – специфічний різновид взаємодії соціальних суб'єктів із середовищем, в результаті якої відбувається пристосування її вимог до навколишнього середовища**
- 2. Досягнення цілей**
- 3. Інтеграційна функція – досягнення стану зв'язаності окремих диференційованих елементів, наявність упорядкованості між різними складовими**
- 4. Підтримання системи**

Модель політичної системи за Істоном:

ПСС включає 4 основні фази:

1. Вхід – надходження вимог до ПСС
2. Конверсія – перетворення вимог, що надійшли до ПСС у відповідні її рішення та дії.
3. Вихід - процес прийняття рішень
4. Зворотній зв'язок – процес доведення до відома щодо рішення, яке було прийняте ПСС.

Політична система – це інтегрована сукупність політичних інститутів, що здійснює владне керівництво та управління суспільством.

ПСС – інтегрована сукупність відносин влади, суб'єктів політики, державних та недержавних інститутів, покликаних виконувати політичні функції захисту, гармонізації інтересів соціальних угруповань, спільнот, суспільних груп, забезпечувати стабільність і соціальний порядок у життєдіяльності суспільства.

Структура ПСС – сукупність владних інститутів, що пов'язані між собою і створюють стійку цілісність.

В ПСС як правило розрізняють 4 основні групи елементів:

- Політичні інститути
- Політичні норми (законодавство)
- Політична свідомість
- Політична культура

В політології виокремлюють 5 підсистеми ПСС:

1. Інституціональна.

Інститути – формалізовані явища і процеси політичного життя суспільства та процеси їх упорядкованого функціонування. Центральна роль у політичній системі належить державі.

2. Нормативно-регулятивна.

Сукупність політичних норм, за допомогою яких здійснюється регулювання політичних відносин.

- 3. Функціональна (політичний процес та політичний режим)**
Політичний процес – це практична діяльність, мета якої є досягнення певного політичного результату, найважливіший елемент – прийняття і реалізація політико-адміністративних рішень.
Політичний режим – система методів і засобів здійснення політичної влади.
- 4. Комунікативна – ті зв'язки між людьми та їх різноманітними спільнотами, які складаються у процесі здійснення політичної влади або з її приводом.**
- 5. Управлінська – політичне керівництво та управління, функція цілеукладання**

Основні функції ПСС:

- **Цілепокладання – визначення мети і завдань розвитку суспільства**
- **Організаційна – організація діяльності суспільства на виконання поставлених цілей і програм**
- **Мобілізаційна – мобілізація суспільства для поставлення завдань**
- **Контроль за додержанням законності і правил, припинення дій, що порушують політичні норми**
- **Інтеграція всіх елементів суспільства, підтримання його цілісності та стабільності**
- **Забезпечення внутрішньої і зовнішньої безпеки та стабільності політичного ладу**
- **Формування політичної свідомості, залучення членів суспільства до політичної участі та діяльності**

Політична система – це сукупність і механізм взаємодії державних і політичних інститутів, політичних відносин, а також політичних і правових норм. Вона є явищем відносно самостійним і суттєво та безпосередньо впливає на всі інші сфери життєдіяльності суспільства – економіку, науку, освіту, мораль тощо. Разом з тим, вона зазнає суттєвого впливу цих сфер.

До основних елементів структури політичної системи належать:

– держава. Це ядро політичної системи. Вона становить сукупність установ і організацій, що здійснюють управління суспільством. Основні ознаки держави: система органів та установ, які виконують функції державної влади, наявність певної території, права, яке закріплює систему державних норм;

– партії і партійні системи. Партія – це організація, що об'єднує громадян одного політичного спрямування. Визначальними рисами партій є їх місце і роль в політичній системі, внутрішня структура та методи діяльності, соціальна база, ідеологія.

Як правило, в суспільстві функціонують декілька партій. В сукупності вони становлять партійну систему, яка використовує певний механізм та методи в боротьбі за владу.

Історичні типи партійних систем: однопартійна, двопартійна, або біпартійна (наявність двох основних партій, влада яких чергується), багатопартійна (наявність декількох партій, які беруть участь і здійснюють реальний вплив на органи державної влади);

– громадські організації і рухи. Це соціальні групи, об'єднані певними інтересами, які не прагнуть до участі в діяльності органів державної влади. Але вони прагнуть контролювати прийняття важливих державних рішень, наприклад питань екології, охорони здоров'я, забезпечення належного рівня народжуваності та якісного стану населення тощо;

– політична свідомість та політична культура, які відображають політичне життя суспільства в поглядах, ідеях, традиціях, уявленнях, правилах та нормах поведінки людини, соціальної групи чи нації;

– засоби масової інформації.

Політична система суспільства покликана виконувати такі функції:

– формування цілей та завдань суспільства;

– розробка програм життєдіяльності суспільства згідно з інтересами керівних верств;

– мобілізація ресурсів суспільства відповідно до певних інтересів;

– забезпечення інтеграції всіх суспільних груп навколо загальних соціально-політичних цілей та цінностей, панівної ідеології та культури;

- розподіл цінностей у суспільстві відповідно до інтересів, насамперед, панівних соціальних груп;
- забезпечення цілісного управлінського впливу на суспільні процеси.

24. Політичні інститути: види, взаємодія та роль у політичній системі.

Політичні інститути - політичні установи з організаційною структурою, цілеспрямованими виконавчими структурами та апаратом.

Політичні інститути - спосіб організації політичного життя суспільства, що втілює ті або інші політичні норми, обумовлені конкретно-історичною ситуацією, вимогами політичного життя.

Політичні інститути - це, по суті, певні політичні установи (сукупність політичних партій, органів суспільного громадського самоуправління та ін.), що визначають спільність людей, які мають особливі повноваження і виконують спеціальні функції в політичному житті суспільства (військові комітети, комісії), певну діяльність (президентське правління).

Специфіка політичних інститутів, у порівнянні з багатьма явищами політичного життя, полягає в тому, що вони майже завжди узаконені і діяльність їх регламентована відповідними законами, рішеннями й іншими юридичними актами. Кожний із політичних інститутів здійснює певний вид політичної діяльності і включає соціальну спільність, шар, групу, спеціалізовану на її виконанні; політичні норми, регулюючі відносини всередині політичної системи суспільства і між ними, а також між політичними і неpolітичними інститутами; матеріальні засоби, необхідні для досягнення поставленої мети.

Політичні інститути: держава, політичні і правові норми, політичні партії, групи інтересів та ін.

Політичні інститути - це, зокрема, держава та її структури, виборча система, політичні партії, громадська думка, засоби масової інформації. Кожний політичний інститут складається з структури (організації) та ідеї, яку ці структури обслуговують.

Політичні інститути забезпечують відтворення, стабільність і регулювання політичної діяльності в суспільстві, збереження ідентичності політичної спільності, незважаючи на зміну її складу, посилюють соціальні зв'язки і внутрішньогрупову згуртованість, здійснюють контроль за політичною поведінкою своїх членів, заохочуючи бажане і припиняючи відхилення від норм поведінки. Політичні інститути - важливе джерело соціальних і політичних змін - створюють багатоманітність каналів політичної активності людей, соціальних спільностей, шарів і груп, індивідумів, формують альтернативи соціального і політичного розвитку суспільства.

Інститут політичний - (від лат. Institutum - встановлення, установа) - це зафіксовані і документально закріплені норми організації політичного життя і функціонують на цій основі різноманітні організації, установи, служби політики, а також стійкі традиції, принципи і правила політичної поведінки, які характеризують якість політичної системи суспільства і виступають основними регуляторами політичної поведінки і діяльності.

Система конкретних інститутів і норм, що регулюють політичне функціонування громадянського суспільства, безпосереднім чином пов'язана з діяльністю держави, особливостями форм правління, державного устрою та політичного режиму. Вона не тільки залежить від економічного ладу суспільства, але й істотно змінюється в залежності від політичної волі пануючих верств і груп, від політичної культури громадян та історичних традицій державотворення. Політичні інститути еволюціонують під впливом глибинних процесів суспільного розвитку, які відбуваються як всередині суспільства, так і за його межами.

Поряд з цим політичні інститути надають істотний вплив на розвиток політичного життя суспільства.

Специфіка політичних інститутів, у порівнянні з багатьма явищами політичного життя, полягає в тому, що вони майже завжди узаконені і діяльність їх регламентована відповідними законами, рішеннями й іншими юридичними актами. Кожний із політичних інститутів здійснює певний вид політичної діяльності і включає соціальну спільність, шар, групу, спеціалізовану на її виконанні; політичні

норми, регулюючи відносини всередині політичної системи суспільства і між ними, а також між політичними і неpolітичними інститутами; матеріальні засоби, необхідні для досягнення поставленої мети. Політичні інститути: держава, політичні і правові норми, політичні партії, групи інтересів та ін.

В політичній системі держава - основний політичний інститут, що організує, спрямовує і контролює спільну діяльність і стосунки, відносини людей, суспільних груп, класів, асоціацій, груп інтересів. Держава - політична форма організації суспільства, що здійснює управління суспільством, охорону його економічної та соціальної сфер, культури. Держава - основне знаряддя влади, основний інститут влади в суспільстві і концентроване здійснення владою політики.

25. Типологія політичних систем. Особливості політичної системи України.

Типологія ПСС:

Залежно від ознак, які кладуть в основу ПСС існує різна їх типологія:

За Платоном:

- Царство
- Аристократія
- Олігархія
- Демократія
- Тиранія

За Арістотелем (в залежності від кількості правителів та мети держави):

- Правильні (монархія, аристократія, політія)
- Неправильні (тиранія, олігархія, демократія)

За Марксом (основний критерій – суспільно-економічна формація):

- Рабовласницька
- Феодальна
- Капіталістична

- Соціалістична

За Вебером (3 типи легітимності політичного панування):

- Харизматична
- Традиційна
- Легальна

За Габріелем Алмондом (залежно від особливостей політичної культури та характеру взаємодії різних політичних інститутів):

- Англо-Американська (з секулярною, плюралістичною і гомогенною культурою, що означає: більшість громадян поділяють спільні базові цінності і норми)
- Континентально-Європейська (характеризується фрагментарною політичною культурою)
- Доіндустріально (Азія, Африка) (з диференційованою політичною культурою)
- Тоталітарна (з гомогенною політичною культурою, причому сама гомогенність визначається відсутністю плюралізму і можливістю реалізації власного інтересу)

Одним з основних є поділ залежно від типу політичного режиму:

- Демократичний
- Авторитарний
- Тоталітарний

Політичні системи можна класифікувати, застосовуючи певну типологію.

1. Залежно від політичного режиму розрізняють такі політичні системи:

тоталітарні;
авторитарні;
демократичні.

2. За характером взаємодії з зовнішнім середовищем виділяють:

відкриті системи;
закриті системи.

Приклади закритої є політична система радянського типу, що склалася в СРСР, для якої було притаманно відсутність широких міжнародних економічних і культурно-інформаційних контактів. Символом цієї закритості стало вираження про існування "залізної

завіси" у відносинах між СРСР і країнами Заходу. К.Поппер, вперше при описанні культурно-історичних і політичних систем використавши поняття "відкрите" і "закрите" суспільство, під першим розумів демократичні системи, які легко пристосовуються до змін зовнішнього середовища, просякнуті духом критики і раціональним розумінням світу, під другим - тоталітарні системи, для яких характерний догматизм, магічне мислення.

3. В історичному аналізі використовується характеристика систем з позицій формаційного підходу.

Відповідно виділяються системи:

рабовласницькі;

феодальні;

капіталістичні;

командно-адміністративні.

Досить поширене виділення традиційних (до індустріальних) і модернізованих політичних систем. Для перших характерно нерозвинуте громадянське суспільство, підданська або патріархальна політична культура, влада у формі диктатури (прикладом виступає більшість країн, що розвиваються). У других системах існує розвинуте громадянське суспільство, раціональний спосіб обґрунтування влади, диференціація політичних ролей.

5. Виділяють політичні системи перехідного типу, які включають у себе елементи модернізованої системи, що народжується, і елементи старої системи. Політична система сучасної України носить риси подібної перехідності, що проявляється у поєднанні лібералізму з авторитаризмом, у відсутності раціональної, тобто відповідальної і компетентної бюрократії, в слабкості інститутів громадянського суспільства.

6. Існують різні типології політичних систем, виділені за типом політичної культури, домінуючої у суспільстві, і станом політичної структури. Одна з них розроблена Д.Алмондом і Д.Пауеллом. Залежно від ступеня структурної диференціації і секулярності, виділяють примітивні, традиційні і сучасні системи.

У примітивній системі переважає "парафіяльна культура", спостерігається мінімум структурної диференціації.

Традиційні системи характеризуються слабкою диференціацією політичних структур і "культурою підпорядкування". Підкоряючись владі, людина очікує від неї благ, гарантій.

Сучасні системи є ще більш диференційованими в структурному плані, в них функціонує культура участі, коли людина орієнтована на активну участь у політиці. Такі системи можуть бути демократичними, в яких домінують автономні підсистеми і "культура участі", і авторитарними, в яких мають місце управління підсистемами і "культура підпорядкування участі". В свою чергу авторитарні системи можуть бути радикально-тоталітарними, консервативно-тоталітарними, консервативно-авторитарними і авторитарно-модернізованими.

Політологи звернули увагу на те, що політична культура США за характером цінностей відрізняється від культури, що склалася в Європі.

Це дозволило Д.Алмонду і С.Вебер виділити такі типи політичних систем:

англо-американську з секулярною, плюралістичною і гомогенною культурою, що означає: більшість громадян поділяють спільні базові цінності і норми;

континентально-європейську, яка характеризується фрагментарною політичною культурою;

до індустріальні і частково індустріальні з диференційованою політичною культурою;

тоталітарну з гомогенною політичною культурою, причому сама гомогенність визначається відсутністю плюралізму і можливістю реалізації власного інтересу.

Самостійна політична система сучасної України молода, фактично не має досить ефективних традицій і досвіду самостійного функціонування. Історичні традиції державної суверенності України практично не пов'язані з процесом реалізації сучасних проблем суспільства.

Політичній системі України властиві централізованість з деякими елементами регіоналізації та децентралізації. Система не здійснює

повністю комплекс функцій, необхідних для забезпечення нормального функціонування сучасного цивілізованого суспільства. Сучасна політична система України - перехід від неправового до правового типу політичної системи, в якій методи нормативного правового регулювання переважають над методами використання безпосередньо вольових актів органів політичної влади. Для більшості населення політична система легітимна.

Політична система сучасної України діє в умовах надзвичайної, а не нормальної ситуації - політичної та соціальної.

Особливістю політичної системи сучасної України є перехід до впровадження консенсусної моделі вирішення соціальних конфліктів, миролюбність і неагресивність, позбавлення власної глобальної (загальнопланетарної) системи забезпечення національних інтересів.

26. Концепції походження та сутності держави.

Держава – спільнота людей, що проживає на певній території і згрупована в єдине ціле органами державної влади.

Держава – система організацій, установ, інститутів, які володіють верховною владою на певній території.

Держава – це базовий інститут ПСС, який створений для організації суспільного життя на певній території і здійснення політичної влади з метою забезпечення його загальнонаціональних потреб та інтересів.

Держава – це організація політичної влади, яка поширюється на всю територію країни і її населення і володіє для цього спеціальним апаратом управління, видає обов'язкові для всіх постанови і володіє самостійністю при вирішенні внутрішніх і зовнішніх справ.

Основні концепції:

Теологічна (Фома Аквінський, Августин Блаженний) концепція пояснює виникнення держави від божої волі. На монарха покладені основні обов'язки з поширення вчення Божого.

Патріархальна (Арістотель, Конфуцій) концепція розглядає державу як продукт сім'ї, яка розрослася до розмірів держави, при цьому влада

правителя тлумачиться як влада батька в сім'ї, а відносини між підданими і володарями - як сімейні відносини.

Договірна (Гоббс, Локк, Мо Дзи) концепція засновується на тому, що виникненню держави передує природний стан суспільства і людини, який характеризується необмеженою свободою. Тільки, після укладення суспільного договору безмежна свобода була введена в розумні межі шляхом створення держави як організації, покликаної забезпечити баланс різних суспільних інтересів, права і свободи особистості.

За Гоббсом: суверен – правитель, держава обмежує права.

За Локком: суверен – народ, держава надає права і свободи

Психологічна (Петражицький, Фрезер) концепція виходить з того, що держава існує через наявність у людини психологічних потреб жити в межах організованого суспільства, у відчутті необхідності колективної взаємодії або через схильність більшості до підпорядкування.

Теорія насильства (Гумплович, Дюринг), поява держави пояснюється актом насильства, тобто завоювання одного народу іншим.

Класова (марксистська) концепція трактує державу класову за походженням (з'являється разом з поділом суспільства на класи) і за суттю (орган класового панування: орган пригнічення одного класу іншим).

Сутність держави

Протягом віків держава завжди трактувалася по-різному. Зазвичай всі трактовки держави мали за основу одне з двох наступних тверджень: держава служить інтересам суспільства або ж є засобом пригнічення нижчих класів вищими.

Перша теорія, скоріш за все, бере початок з поглядів Аристотеля, котрий вважав, що держава є втіленням мудрості, справедливості, краси та загального блага. Друга теорія порівнює державу з потворою (Т.Гоббс).

З XVI ст. формується ще одна інтерпретація держави: держава визначається через такі терміни як "суверенітет" та "абсолютна влада" (Ж.Боден). Державу втілює правитель і саме він керує сукупністю людей, тобто така теорія частково підтримує теорію Гоббса.

Згодом держава розглядалася як норми, відносини, ролі, процедури, інститути ітд. Тобто не як група особистостей, а як суспільство в цілому. Так марксистки визнавали присутність держави лише в класово-розподіленому суспільстві і розглядали державу як механізм для пригнічення одного класу іншим.

Основні атрибути держави: територія; населення; громадська влада; суверенітет - незалежне від будь яких сил, обставин та осіб верховенство держави, її незалежність у внутрішніх та зовнішніх справах; монополія на легальне використання сили; виключне право на видання законів; загальність; право на збирання податків та зборів з населення.

Виникнення держави як соціального інституту відобразило процеси ускладнення суспільного життя. Її поява відтворила необхідність у задоволенні потреб та інтересів, котрих не могли задовольнити попередні інститути. Перевагами держави є висока спеціалізація в розподілі праці між правлячими, володіння сучасною армією та поліцією, володіння великими матеріальними та іншими ресурсами для здійснення своїх рішень.

27. Ознаки, структура та функції держави.

Основні ознаки держави:

- наявність політичної публічної влади;
- наявність території;
- суверенітет;
- наявність єдиного змісту влади (державно-політична) та розподіл влади на законодавчу, виконавчу та судову;
- наявність системи органів та організацій, що створюються державою для виконання її функцій та завдань;
- наявність конституції;
- наявність державних символів;
- наявність громадянства, грошової одиниці, збройних сил;
- участь держави у міжнародних органах і організаціях;
- **наявність національної правової системи**
- **монополія на легальне застосування сили**

- **апарат держави**

Структура держави - система органів і установ, які виконують внутрішні й зовнішні функції держави.

Вона охоплює:

- органи державної влади, які поділяються на представницькі, як правило, законодавчі(парламент);
- органи державного управління, тобто виконавчо-розпорядчі (система міністерств, відомств, адміністративні установи на місцях);
- президента як главу держави, який в керівництві державою безпосередньо взаємодіє з представницькими та виконавчо-розпорядчими органами;
- органи правосуддя, покликані забезпечити торжество законів у державі;
- контрольно-наглядові органи, до яких належать прокуратура, різноманітні контрольні відомства;
- органи охорони громадського порядку (міліція, поліція) та органи державної безпеки;
- **Збройні сили**
- **Виправні заклади**

Функції держави — це основні напрямки діяльності держави щодо управління суспільством.

До внутрішніх функцій зараховують:

1. політичну — держава регулює сферу політичних відносин;
2. економічну — держава регулює сферу економічних відносин, але її втручання обмежене ринковими відносинами, які розвиваються на основі саморегулювання;
3. соціальну — держава забезпечує соціальну захищеність особи, її діяльність спрямована на зняття та пом'якшення соціальних суперечностей;
4. культурно-виховну — держава займається організацією освіти, виховання, підтримкою та розвитком науки, культури;
5. екологічну — держава забезпечує екологічну безпеку особи, видає та впроваджує в життя відповідні природоохоронні закони;

6. функцію охорони правопорядку — держава забезпечує охорону й відновлення порушеного правопорядку внаслідок державно-правового регулювання суспільних відносин;
7. фінансового контролю — держава контролює легальність прибутків фізичних та юридичних осіб, частина з яких спрямовується у бюджет для задоволення загально-соціальних інтересів, утримання державного апарату.

Основними зовнішніми функціями вважають:

1. економічну співпрацю — держава сприяє інтеграції національної економіки у світову;
2. співпрацю у забезпеченні світового правопорядку — держава бере участь у збереженні миру, у боротьбі з наркобізнесом, тероризмом тощо;
3. співпрацю у розв'язанні глобальних проблем сучасності;
4. оборону — держава захищає незалежність і територіальну цілісність країни, виконує міжнародні зобов'язання.

За соціальним значенням державної діяльності виокремлюють такі функції: основні та неосновні. За часом виконання функції класифікують на: постійні та тимчасові.

28. Форми державного правління: світовий і вітчизняний досвід.

Форма державного правління — це спосіб організації державної влади, зумовлений принципами формування і взаємовідносин вищих органів держави.

Монархія - форма правління, при якій верховна державна влада здійснюється одноособово і переходить, як правило, за спадковістю.

- **Абсолютна монархія** характеризується зосередженням усієї повноти державної влади в руках монарха, відсутністю будь-яких представницьких установ. Уряд призначається монархом, виконує його волю.
- **Конституційна монархія:**
 - **парламентська монархія** характеризується такими особливостями: влада монарха обмежується конституцією, уряд формується парламентом з представників певних партій, що отримали більшість голосів на виборах в

парламент; лідер партії, що володіє найбільшим числом депутатських місць, стає на чолі уряду, уряд відповідає перед парламентом а не перед монархом.

- **Дуалістична монархія** характеризується наявністю одночасно двох політичних установ — монархії і парламенту, які поділяють між собою державну владу. Цей поділ проявляється у тому, що монарх юридично і фактично незалежний від парламенту у сфері виконавчої влади.

Республіка - форма правління, при якій верховна державна влада здійснюється виборними органами, що обираються населенням на певний термін. У сучасних державах переважають два основні різновиди республіканської форми правління: парламентська та президентська республіки.

- **Парламентська республіка.** Ця форма правління мало чим відрізняється від парламентської монархії. За основу правління покладений принцип: слабкий президент - сильний парламент. Президент, як і монарх, є формальним главою держави, але його самостійна роль невелика. Фактично виконавча влада зосереджена в руках голови уряду.
- **Президентська республіка.** Ця форма правління будується за принципом: сильний президент - сильний парламент, що передбачає більш послідовний поділ повноважень законодавчої і виконавчої влади. Президент одночасно є головою держави і головою виконавчої влади. Він обирається всенародним голосуванням і має фіксований термін повноважень. Президент призначає уряд і визначає його склад.
- **Парламентсько-президентська** (дуалізм виконавчої влади: з одного боку, президент, який зазвичай головує на засіданнях кабінету міністрів і затверджує його рішення, а також безпосередньо може впливати на формування уряду, а з іншого - прем'єр як голова уряду; президент вибирається всенародно; президент наділяється широким повноваженням в питаннях керівництва збройними силами і органами безпеки, у зовнішній політиці і, як правило, правом розпуску парламенту; відповідальність кабінету міністрів і самого прем'єра перед парламентом);

- **Президентсько-парламентська** (наявність всенародно вибраного президента; закріплення повноважень з формування кабінету міністрів за президентом і парламентом одночасно; відповідальність уряду перед президентом і парламентом; президент має право розпустити парламент).

29. **Форми державного устрою. Особливості України як унітарної держави.**

Форма державного устрою — це спосіб територіальної організації держави, що визначається принципами взаємовідносин держави як цілого і її територіальних складових.

Унітарною (франц. unitaire — єдиний, від лат. unitas — єдність) є така держава, територія якої складається з адміністративних або політико-адміністративних одиниць. Відмінність між адміністративними й політико-адміністративними одиницями полягає в тому, що останні мають ті чи інші ознаки власної державності і виступають як автономні утворення. За своєю юридичною природою автономія є самоврядуванням населення на частині території держави, що виявляється у наданні органам автономії законодавчих повноважень з питань місцевого значення. Правовий статус автономних одиниць відмінний від статусу звичайних адміністративно-територіальних одиниць. Найчастіше цей статус надається лише окремим частинам держави, хоча існують і такі країни, вся територія яких складається з автономних утворень (Іспанія, Італія).

Федерація — це союзна держава, територія якої складається з державних утворень, наділених юридичною і певною політичною самостійністю. Головна відмінність між унітарною та федеративною державами полягає в тому, що територія унітарної держави складається з тією чи іншою мірою самоврядних адміністративних чи політико-адміністративних одиниць, які не мають політичної самостійності, тоді як федеративну державу складають державні утворення з певною політичною самостійністю, а сама федеративна держава виступає як союз цих утворень. Тому унітарні держави називаються ще простими, а федеративні — складними.

Конфедерація — це форма союзу держав, за якої держави зберігають свій суверенітет у повному обсязі.

Своєрідною формою конфедерації в умовах монархічного правління є унія — об'єднання двох держав під спільним правлінням одного монарха.

Федерації є відносно молодими утвореннями. Історично їм передували імперії.

Імперія (від лат. *imperium* — влада, панування) — це велика держава, яка містить у своєму складі території інших народів і держав.

Імперії створювалися з головної держави — метрополії і кількох або багатьох приєднаних, у тому числі шляхом завоювання, країн чи народів, які не встигли створити власну державність або втратили її. Імперія має монархічну форму правління, її главою є імператор.

Державний устрій — це територіальна організація державної влади, поділ її на певні складові частини з метою найкращого управління суспільством, це взаємозв'язок окремих складових частин держави між собою і її спільними вищими (центральними) державними органами.

За державним устроєм всі держави поділяють на прості і складні.

Проста унітарна держава — це така держава, складові частини якої не мають власного суверенітету і не можуть бути суб'єктами політичних міжнародних відносин

Складні держави — це такі держави, які об'єдналися (утворилися) з окремих державних утворень, що мали всі ознаки держави, в тому числі і суверенітет, але певну частину своїх суверенних прав, як правило, добровільно передали вищим центральним органам союзної держави. Це, по суті, постійний чи тимчасовий союз суверенних держав. До складних держав належать федерація, конфедерація і імперія.

Федерація — це постійний союз окремих суверенних держав, які утворили єдину державу на добровільній основі і передали певну частину свого суверенітету (прав) центральним федеральним органам.

Конфедерація — це такий союз держав, які добровільно об'єдналися для досягнення певних спільних цілей в політичній, економічній і військових сферах. Суб'єкти конфедерації зберігають усі свої

суверенні права держави. Вони не мають спільної території, конституції і єдиного законодавства, громадянства.

Імперія — це така складна і велика держава, яка об'єднує інші держави або народи в результаті завоювань, колонізації та інших форм експансії.

Як вже зазначалося, Україна за Конституцією є унітарною державою. На її території функціонує єдина система вищих органів державної влади й управління, чия юрисдикція поширюється на всю територію; діє Конституція та законодавство; єдина система судового й конституційного контролю; правосуддя здійснюється в рамках централізованої системи на підставі єдиних норм матеріального та процесуального права;

Можна однозначно стверджувати: наразі в Україні існують усі зовнішні атрибути й інститути демократичної унітарної республіки — дієздатні парламент, уряд, глава держави, багатопартійна система, проводяться референдуми й вибори законодавчого органу, президента, органів місцевого самоврядування та мерів міст, громадянам гарантується свобода слова, свобода масових маніфестацій. Наявні й інші ознаки, притаманні демократичним державам.

У Конституції України містяться спеціальні розділи, присвячені територіальному устрою, які розвивають конституційний принцип унітаризму, що є однією з базових цінностей конституційного ладу нашої держави. Територіальний устрій України ґрунтується на таких конституційних принципах: засадах єдності й цілісності державної території; поєднання централізації та децентралізації в здійсненні державної влади; збалансованості й соціально-економічного розвитку регіонів з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, етнічних і культурних традицій.

30. Типологія держав. Поняття правової та соціальної держави.

Тип держави — це сукупність держав, які мають спільні загальні ознаки і відображають відповідний рівень їхнього розвитку на певному історичному етапі.

Сучасна наука розглядає два підходи до типології держави: цивілізаційний і формаційний.

1) цивілізаційний підхід покладає в основу типової класифікації держав поняття "цивілізація", що включає соціально-економічні умови життя суспільства, етнічні і релігійні основи, ступень гармонії природи і людини, рівень її свободи — економічної, політичної, соціальної і духовної. Прихильники цього підходу (Г. Кельзен, М. Коркунов, А. Дж. Тойнбі) співвідносять державу насамперед із духовно-моральними та культурними факторами суспільного розвитку.

2) формаційний підхід заснований на економічних факторах, таких, як стан розвитку виробничих відносин, спосіб виробництва, які зрештою визначають певний історичний тип держави. Відповідно до марксистських положень, що становлять теоретичну основу цього підходу, класова сутність держави, у кінцевому підсумку, визначається економічним фактором, а сама держава є лише надбудовою над економічним базисом, за формою і змістом зумовлена економічним ладом суспільства.

Формація — це історичний тип суспільства, яке базується на певному способі виробництва матеріальних благ і його основі — формі власності.

В історії людства таких формацій було п'ять:

- 1) первіснообщинна;
 - 2) рабовласницька;
 - 3) феодальна;
 - 4) буржуазна (капіталістична);
 - 5) комуністична (перехідним етапом до якої була соціалістична).
- Перехід від однієї суспільно-економічної формації до іншої відбувається внаслідок зміни типів виробничих відносин, що віджили, і заміни їх новим економічним ладом.

У сучасних умовах в Україні за формаційною ознакою виділяють такі типи держав:

- 1) рабовласницька держава, яка виникла у ІУШ тисячолітті до н.е. в країнах Близького Сходу (Єгипет, Лівія, Вавилон) та у УШУІІ тисячолітті до н.е. в Європі (Греція, Рим). Її економічною основою був рабовласницький спосіб виробництва.

2) феодална держава, яка виникла в Європі в XVI ст. н.е. на основі рабовласницької держави, що потерпіла крах. Характерними ознаками такої держави є закріплення соціальної нерівності та відносин сюзеренітету — васалітету; визнання селян вільними людьми, але економічно залежними від феодалів; закріплення монополії феодалів на основні засоби виробництва та політичну владу

3) буржуазна (капіталістична) держава, яка виникла в результаті революцій XVII-XVIII ст.ст. та внаслідок впровадження капіталістичного способу виробництва. У цей період ліквідується будьяка особиста позаекономічна залежність виробника від власника засобів виробництва. Економічна свобода стає основою для створення громадянського суспільства, заснованого на недоторканності приватної власності, свободі договірних відносин, політичній та ідеологічній свободі.

4) соціалістична держава, яка виникла в Росії на початку XX ст. Головними її ознаками теоретики соціалізму вважали, насамперед, провідну роль держави в економічному житті. Така держава повинна спиратися на широку народну соціальну базу і служити потребам трудового народу, забезпечувати справедливий розподіл результатів праці.

5) держава соціально-демократичної орієнтації — це перехідний тип держави, який існує в період переходу від буржуазного типу держави до держави соціальної демократії, який характеризує якісно новий етап організації влади. Головними її ознаками є: організація політичної влади більшості населення країни; забезпечення реального здійснення основних прав і свобод людини і громадянина; задоволення загальнолюдських потреб на засадах гуманізму і справедливості; існування приватної, державної та комунальної форм власності; наявність різних соціальних груп, прошарків населення та створення умов для їх консолідації і солідарності.

Правова і соціальна держава

Правова держава — це така держава, в якій функціонує режим конституційного правління, існує розвинута і несуперечлива правова система й ефективна судова влада, забезпечено реальний розподіл влад з їхньою ефективною взаємодією та взаємоконтролем, з розвинутим контролем з боку суспільства державної влади.

Соціальна держава (держава соціальної демократії) — це сучасна політико-правова теорія, де слово «соціальна» несе велике значення навантаження: воно пов'язано із соціальним життям людей, підкреслює, що держава бере на себе турботу про матеріальний добробут громадян, здійснює функцію регулювання економіки з обов'язковим урахуванням екологічних вимог, забезпечує захист економічних і соціальних прав людини.

31. Поняття, структура та принципи життєдіяльності громадянського суспільства.

Громадянське суспільство - суспільство з високорозвиненою системою взаємодії в межах права вільних і рівноправних громадян, їх об'єднань, з реальним забезпеченням державою їх рівних можливостей вільно і безпечно розпоряджатися своїми силами, здібностями, майном, спираючись на право і власну правосвідомість.

Головні ознаки громадянського суспільства:

- розмежування компетенції держави і суспільства, незалежність інститутів громадянського суспільства від держави в рамках своєї компетенції;
- демократія і плюралізм в політичній сфері;
- ринкова економіка, основу якої складають недержавні підприємства;
- середній клас як соціальна основа громадянського суспільства;
- правова держава, пріоритет прав і свобод індивіда перед інтересами держави;
- ідеологічний і політичний плюралізм;
- свобода слова і засобів масової інформації.

В сучасній політології громадянське суспільство розглядається як складна і багаторівнева система невіддільних зв'язків і структур. Вона включає:

1. всю сукупність між особових відносин, які розвиваються зовні кордонів і без втручання держави;
2. розгалужену систему незалежних від держави суспільних інститутів, що реалізують повсякденні індивідуальні і колективні потреби.

Оскільки повсякденні інтереси громадян нерівнозначні, остільки і сфери громадянського суспільства мають визначену підпорядкованість, яку можна виразити таким чином:

- перший рівень міжособових взаємодій - базові (первинні, вітальні) потреби в їжі, одязі, житлі і т.д., забезпечуючи життєдіяльність індивідів. Вони задовольняються завдяки виробничим відносинам і реалізуються через такі суспільні інститути, як професійні, споживацькі та інші об'єднання та асоціації;
- другий рівень міжособових взаємозв'язків - потреби в продовженні роду, здоров'ї, вихованні дітей, духовному вдосконаленні, інформації, спілкуванні, сексі і т.д., які реалізують комплекс соціокультурних відносин (включаючи релігійні, сімейно-шлюбні, етнічні та інші взаємодії) в рамках таких інститутів, як сім'я, церква, освітні і наукові установи, творчі союзи, спортивні суспільства і т.д.;
- третій, вищий рівень між особових відносин складають потреби в політичній участі, пов'язані з індивідуальним вибором на основі політичних переваг і ціннісних орієнтацій. Політичні переваги індивідів і груп реалізуються за допомогою груп інтересів, політичних партій, рухів і т.д.

32. Взаємозв'язок та взаємодія громадянського суспільства і держави.

Громадянське суспільство й держава перебувають у тісному взаємозв'язку. Держава не може існувати поза суспільством. Вона похідна від громадянського суспільства, і призначення її полягає в тому, щоб слугувати йому. Громадянське суспільство є протиположним державі у її постійному прагненні до панування над суспільством. Від ступеня розвиненості громадянського суспільства залежить ступінь демократизму держави.

У розумінні ролі держави в суспільстві є дві крайні позиції — анархізм та етатизм. Анархізм відкидає державу взагалі як орган примусу і насильства над людьми. Етатизм, навпаки, всіляко перебільшує роль держави в житті суспільства. Етатизм — це засилля

держави в економічному, соціальному, політичному й духовному житті суспільства.

Формою взаємодії держави і громадянського суспільства є політичний режим як система методів і засобів здійснення політичної влади, а різні типи політичних режимів — демократичний, авторитарний і тоталітарний — є різними способами цієї взаємодії.

Головною особливістю тоталітарного політичного режиму є всеосяжне одержавлення суспільного і приватного життя, тотальний контроль держави над суспільством і громадянами, який спирається на систематичне використання насильства..

Головною особливістю авторитарного політичного режиму є зосередження державної влади в одному її органі, в руках однієї особи чи групи осіб і здійснення влади здебільшого з опорою на примус. За авторитарних режимів зберігається автономія особи й суспільства в неpolітичних сферах, існує недержавний сектор економіки, держава не здійснює тотального контролю над суспільством, не нав'язує йому єдину ідеологію. Авторитаризм формально може припускати поділ влади, багатопартійність, виборність органів державної влади тощо. Проте реально державна влада зосереджується в руках глави виконавчої влади. Домінує одна політична партія; інші партії, громадсько-політичні організації, засоби масової інформації не справляють відчутного впливу на здійснення державної влади. Органи місцевого самоврядування якщо й існують, то перебувають під жорстким контролем центральної влади. Вибори до представницьких органів влади мають формальний характер, переважають силові методи правління.

Партнером держави громадянське суспільство виступає лише у правовій державі за демократичного політичного режиму. Поняття «правова держава» і «демократична держава» близькі за змістом, але не тотожні. Демократична держава не може не бути правовою. Однак не всяка правова держава є справді демократичною.

Правова держава не може існувати без громадянського суспільства. Особливість їх взаємодії за демократичного політичного режиму полягає в тому, що громадянське суспільство підпорядковує собі державу і контролює її. Зв'язок громадянського суспільства з державою, його вплив на неї ґрунтується передусім на принципах

демократії. Вихідним із них є принцип народного суверенітету, який проголошує народ єдиним джерелом і верховним носієм влади в суспільстві. Демократична політична культура громадянського суспільства проявляється тоді, коли громадянин не схиляється сліпо перед державою, хоч би якою демократичною вона видавалась.

Принцип виборності як принцип демократії передбачає формування органів державної влади шляхом виборів. Вибори є найважливішим засобом впливу громадянського суспільства на державу. Від якості виборчого законодавства та його дотримання на практиці вирішальною мірою залежать демократизм та ефективність державної влади. Важливою ланкою, що з'єднує громадянське суспільство й державу, є політичні партії. У демократичних державах вони виступають і головними суб'єктами виборчого процесу. Вплив на державу громадянське суспільство здійснює також через громадські організації та засоби масової інформації.

Найповніше зв'язок громадянського суспільства й держави проявляється через права і свободи особи. З одного боку, конституційне проголошення і закріплення прав і свобод особи є політико-правовою основою розмежування громадянського суспільства й держави. З другого боку, права і свободи є найголовнішою ланкою, котра з'єднує громадянське суспільство й державу; завдяки наявності у громадян політичних прав вони підпорядковують державу своєму впливові та здійснюють контроль над нею.

Отже, соціальна держава — це правова держава, яка проводить активну соціальну політику, спрямовану на забезпечення прав і свобод людини, досягнення високого рівня добробуту всіх верств населення.

33. Політичний режим як форма держави та спосіб функціонування політичної системи.

Політичний режим - теоретична категорія, яка існувала лише в науці про державу і право, в тісному взаємозв'язку з категоріями форма правління, форма державного устрою. В державно-правовій науці політичний режим розглядається як сукупність засобів та методів

здійснення державної влади. В політичній науці поняття політичного режиму дуже тісно пов'язане з поняттям політична система і розглядається тільки у зв'язку з особливостями розвитку та функціонування політичних систем, хоча співвідношення цих понять викликає в політичній науці істотні розбіжності.

Політичний режим - це спосіб функціонування та взаємозв'язку основних елементів політичної системи суспільства. Поняття політичний режим включає такі основні критерії: характер та міру здійснення влади; механізм формування влади; взаємовідносини суспільства та влади; роль та значення недержавних і неполітичних організацій та структур; характер існуючих у суспільстві заборон; роль ідеології у житті суспільства; характер політичного лідерства; співвідношення прав та свобод громадян; стан засобів масової інформації; роль політичних партій; типи політичної поведінки; співвідношення між законодавчою та виконавчою владами; роль і значення органів примусу.

Природно, політичний режим - політичне явище, що створюється органічним поєднанням трьох політичних інститутів - політичної організації суспільства, системи прав і свобод людини, системи методів і механізму здійснення влади. Основними компонентами політичного режиму є: принцип легітимності (законності), структура інститутів, система політичних партій і рухів, і, нарешті, форма і роль держави у здійсненні влади. Принцип легітимності передбачає відповідність політичної влади цінностям, на яких базується той або інший режим, і які відповідають інтересам, потребам і сподіванням населення. Якщо форми державності визначаються трьома категоріями: формою правління або відносинами між центральними органами держави; політичним режимом як сукупністю способів і методів існування державної політичної влади; державним устроєм або структурою органів державного управління (відносини між центральною владою і владою на місцях, а також системоутворюючий принцип державної побудови), то політичний режим визначається трьома основами: економічною, політичною та ідеологічною. Економічною основою виступає власність на основні засоби виробництва в різноманітних формах (в чийх руках власність, в інтересах того класу, соціальної спільності і створюються сприятливі

умови політичного і економічного життя). Політичною основою є держава, що має законодавчі та виконавчі функції влади, встановлює і підтримує в суспільстві порядок, вигідний можновладцям. Ідеологічною основою є ідеологія панівного класу, політичної еліти, що утверджує у свідомості людей думку про доцільність саме існуючого суспільного устрою.

Звичайно ж, на практиці політичний режим виступає одночасно демократичним (для імущих) і тоталітарним (для неімущих), що ставить трудящих під повний (тотальний) контроль держави. Головним виміром змісту політичного режиму виступає міра здійснення влади і реалізація суб'єктами, що володарюють, принципів легітимності в політичній діяльності. Виміри змісту політичного режиму наступні: засіб і порядок формування представницьких установ; взаємовідносини законодавчої, виконавчої і судової влад; становище і умови діяльності політичних партій і масових рухів; правовий статус особистості, гарантії здійснення людських прав; співвідношення допустимого і забороненого; порядок функціонування правоохоронних і каральних органів; політична стабільність суспільства; характер політичної свідомості. Політичний режим - це концентрована характеристика системи, що функціонує, з позицій конкретно-історичних принципів її легітимності.

34. Типологія політичних режимів. Особливості політичного режиму в Україні.

Виділяється чотири типи політичних режимів:

- 1) тоталітарна влада;
- 2) авторитарна влада
- 3) ліберальна влада;
- 4) демократична влада.

1. Тоталітаризм - політичний режим, державний лад, що здійснює абсолютний контроль над всіма сферами суспільного життя. Основні риси тоталітарної політичної системи: загальна ідеологія, монополія однієї політичної партії, контроль над економікою, організований терор і переслідування інакомислячих та ін. Основний принцип: „заборонено все, крім того, що наказано”.

Тоталітаризм поділяється на такі види:

Тоталітаризм правого толку. Спрямований на зміцнення існуючих порядків в суспільстві, зосереджується на звеличуванні держави. Наприклад: Німеччина часів Гітлера, Італія часів Муссоліні.

Тоталітаризм лівого толку. Ставить метою докорінне перетворення соціально-економічної структури суспільства. Наприклад: Китай часів економічних реформ Ден Сяо Піна, Камбоджа (Кампучія), СРСР 20-х років часів НЕПу.

2.Авторитаризм - політичний режим, встановлений або нав'язаний такою формою влади, що концентрується в руках однієї людини або в окремому органі влади і знижує роль інших, передусім, представницьких інститутів (асоціацій, об'єднань, союзів тощо), формалізація і вихолощування справді організаційного і регулятивного змісту політичних процедур та інститутів, що зв'язують державу і суспільство. Для авторитарної влади характерно: носієм влади виступає одна людина, або група осіб; виникнення неконтрольованих владою незалежних профспілок, молодіжних організацій, політичних структур; усіляке заохочення людей до трудової активності; наявність жорсткої податкової політики; опора на силові структури. Основний принцип: „дозволено все, крім політики”.

В сучасному світі авторитарні режими мають ряд різновидностей: теократичний (Іран після 1979 р.); неототалітарний режим в умовах існування масових політичних партій (Мексика); військове правління, за якого політична діяльність або взагалі заборонена, або обмежена; персоніфікований режим, коли влада належить лідеру без сильних інститутів влади, за винятком поліції (Саддам Хусейн в Іраку)

3.Ліберальний режим - це режим, коли еволюційні процеси порушують лише верховні політичні аспекти суспільного ладу. В умовах цього політичного режиму зберігається пріоритет за суспільною власністю на засоби виробництва, допускається діяльність політичних партій, що становлять весь спектр групових інтересів.

4.Демократичний режим - народовладдя - одна з основних форм правління. Характеризується визнанням народу вищим джерелом влади, вибірністю основних органів держави, рівноправністю громадян і, насамперед, рівністю їх виборчих прав, підпорядкуванням

меншості більшості при прийнятті рішень, соціальною і політичною свободою. Спирається на принцип розподілу влади і взаємних протиположностей законодавчої, виконавчої, судової влади і являється їх продуктом.

Особливості політичного режиму в Україні

У різноманітних визначеннях сутності процесу еволюції державного ладу сучасної України найчастіше використовують тезу про перехід від тоталітаризму до демократії. Звідси й політичний режим України вважається проміжним, який поєднує риси:

- тоталітарного у вигляді деяких рис політичної культури (впевненість у власній непогрішимості, нетерпимість до політичного інакомислення, догматизм та ін.). В своїй основі знищений на центральному інституційно-нормативному рівні тоталітаризм і далі розквітає в багатьох сферах на локальному і навіть регіональному та секторному рівні політичної системи;

- авторитарного у вигляді відчуженості влади від громадян, адміністративно-командних механізмів управління, особливо концентрації влади у керівної особи порівняно з підлеглими;

- анархічний політичний режим часто буває представлений такими своїми компонентами: 1) відсутність системи ефективного нормативного регулювання суспільних відносин, відсутність гарантій безпеки населення та представників органів політичної влади; 2) конфронтація владних структур, відсутність ефективних форм координації їхніх дій.

- суттєві елементи охлократичного політичного режиму характеризують політичне життя України тією мірою, яка її владним структурам притаманна: 1) некомпетентність, презирливе ставлення до знань, до досвіду світової цивілізації, намагання простими засобами і дуже швидко розв'язати складні проблеми суспільного життя, що потребують для свого вирішення довгої копіткої праці; 2) відсутність у представників органів політичної влади реального почуття громадянської відповідальності перед народом своєї країни.

Спираючись на прийняття нової Конституції українськими політологами висловлювалась точка зору, що після цього в Україні переважає авторитарно-демократичний режим із створеними передумовами для трансформації у демократичний.

35. Політичні партії: ознаки, функції, типи.

Політична партія - це організована група однодумців, що представляє інтереси певної частини народу і має головною метою їх реалізацію шляхом завоювання влади або участі в її здійсненні.

В епоху середньовіччя виникали та діяли такі партії (в Італії): Гвельфи (прихильники сильної влади Папи Римського) та Гібеліни (за королівську владу).

В античному світі діяли клієнти – тимчасові об'єднання для підтримки владних осіб чи їх сімей.

Масові партії з'явилися в Європі в 2 пол. XIX ст.

Однією з причин появи партій був розвиток і розширення виборчих прав.

Основні ознаки політичної партії:

- основна мета діяльності - завоювання і здійснення політичної влади в суспільстві;
- наявність детально розробленої політичної програми і статуту партії;
- наявність організованої структури на всіх рівнях; активна участь у виборчих кампаніях.

Функції політичних партій:

- З'ясування, формування і обґрунтування інтересів великих суспільних груп
- Активізація та об'єднання великих суспільних груп
- Участь у формуванні ПСС
- Участь у боротьбі за владу в державі і формулювання програм її діяльності
- Формування громадської думки
- Політичне виховання суспільства
- Формування політичної еліти
- Рекрутування та соціалізація нових членів

Класифікація політичних партій:

- 1. За класовою визначеністю**
 - а. Буржуазні**

- б. Селянські**
- с. Робітничі**
- д. Соціалістичні**
- е. Соціал-демократичні**

2. За ставленням до суспільного прогресу:

- а. Радикальні**
- б. Реформістські**
- с. Консервативні**
- д. Реакційні**
- е. Контрреволюційні**

3. За ставленням до влади

- а. Правлячі**
- б. Опозиційні**
- с. Центристські**

4. За формами і методами правління

- а. Демократичні**
- б. Диктаторські**
- с. Ліберальні**

5. За принципом організації та членства

- а. Кадрові**
- б. Масові**

6. За місцем у системі влади

- а. Легальні**
- б. Нелегальні**

7. За ідеологічним спрямуванням:

- а. Комуністичні**
- б. Фашистські**
- с. Анархістські**
- д. Ліберально-демократичні**
- е. Націоналістські**

8. За віросповіданням

- а. Християнські**
- б. Мусульманські**

Функції політичних партій:

- Соціальна функція полягає в тому, що партія узагальнено виражає і захищає інтереси тієї або іншої соціальної групи і доводить до рівня державної влади її вимоги тощо.
- Ідеологічна функція партії виявляється в розробці партійної ідеології а також в розповсюдженні, пропаганді цієї ідеології, в політичній інформації і виховній роботі.
- Політична функція полягає в оволодінні державною владою.
- Управлінська функція - для партій, що стоять у влади. Такі партії перетворюються в свого роду державні. Вони організовують і направляють дії держави, ініціюють соціальні і політичні зміни в суспільстві, керують різними сферами суспільного життя.
- Електоральна функція - вони беруть активну участь у виборах, організовують виборчі кампанії, проводять інформаційно-пропагандистську роботу з своїм потенційним електоратом, виступають з передвиборними програмами, контролюють хід виборів.

Типи політичних партій: Загальновизнаною і найуспішнішою є класифікація партій М.Дюверже, він виділяв кадрові і масові партії. Кадрові партії виникали тоді, коли виборче право ще було обмеженим. Ці партії:були засобом вираження політичних інтересів пануючих класів, перш за все буржуазії; були націлені на перемогу на виборах, для чого прагнули не збільшення своїх рядів, а до об'єднання еліт, які могли б впливати на виборців; цікавилися питаннями ідеології постільки, поскільки ті могли допомогти їх кандидатам; не мали системи членства з відповідною реєстрацією і регулярною сплатою членських внесків. Масові партії виникають з введенням загального виборчого права. Це партії нового типу, тобто: мають масовий характер; орієнтовані на політичне виховання мас і формування еліт, що вийшли з народу; прагнуть розповсюдження свого впливу; мають розвинуту ієрархічну організаційну структуру; мають строгу партійну дисципліну, покликану укріплювати єдність партії.

36. Поняття та види партійних систем. Їх роль у функціонуванні політичної влади.

Під партійною системою розуміють сукупність існуючих в суспільстві політичних партій і відносини між, які складаються в боротьбі за державну владу та у процесі її здійснення.

Класифікація партійних систем (за Сарторі):

- **Однопартійна**
- **З партією-гегемоном**
- **З домінуючою партією**
- **Двопартійна**
- **Атомізована**
- **Поміркованого плюралізму**
- **Поляризованого плюралізму**

Типи партійних систем:

- **однопартійна**(в країні є одна правляча партія, діяльність інших не допускається);
- **домінантна**(є переважаючою партією, яка за підсумками виборів незмінно залишається при владі протягом десяти років);
- **двопартійна**(біпартизм)(дві найбільші партії в країні поперемінно внаслідок виборів здійснюють владу);
- **трипартійна**(вона має місце, коли поряд з двома основними партіями з'являється третя - відносно слаба, але здатна допомогти першій або другій отримати владу);
- **чотирипартійна**(відзначається наявністю правого чи лівого блоків партій, що змагаються між собою за владу);
- **партійна система обмеженого плюралізму** (орієнтованість на участь в уряді, коаліційних кабінетах тощо);
- **партійна система крайнього плюралізму** (наявність антисистемних партій, сильне ідеологічне розмежування між ними);
- **атомізована партійна система.**

37. Етапи становлення та сучасний стан багатопартійності в Україні.

Появі політичних структур сприяла запроваджена політика перебудови в СРСР. Етапи становлення багатопартійності: допартійний етап(1988 – 1990)- виникають політизовані й політичні організації, що своєю діяльністю підготували умови і дали поштовх процесові творення партій. Розпочався він зі створення у березні 1988 Української Гельсінської спілки. Тоді ж виникли – Демократичний союз та Народна спілка сприяння пербудові. У вересні 1989 в Києві відбувся установчий з'їзд НРУ(народний рух України) як політизованого громадського об'єднання, у жовтні заявила про себе надрадикальна Українська національна партія; етап початкової багатопартійності(1990-1991): започаткував його установчий з'їзд Союзу трудящих України за перебудову 24 лютого 1990. У квітні було засновано партію Державна самостійність України, Українську республіканську партію. 1 липня 1990 в Києві відбулася перша сесія Української міжпартійної асамблеї. Восени 1990 – Селянський Союз України, Народна партія України тощо. Посткомуністичний етап(1991 -1994) :КПРС була заборонена. 24 серпня 1991 – проголошено незалежність України, відбувся процес демократичного перетворення. 1992 – Українська консервативна республіканська партія, 1994- Комуністична партія України тощо. Станом на 1998 рік в Україні було 52 пол.партії, а у 2001 -110. Поступово відбуваються міжпартійна боротьба, розколи в партіях, утворення міжпартійних блоків. Сьогодні в Україні спостерігається гіпермультипартійність, тобто така кількість політичних партій, яка не відповідає потребам соціально-економічного та політичного розвитку країни. В більшості наших партій відсутні комплексні групи кваліфікованих аналітиків – соціологів, політологів, істориків, езотериків, філософів, релігієзнавців, іміджмейкерів, які були б спроможні у відповідності з етичними та естетичними принципами відпрацювати привабливу для всього населення України партійну програму тощо. Характерна порівняно чітка географічна зорієнтованість партій. Націонал-демократи домінують у Західній Україні, партії лівої орієнтації — у Східній.

38. Громадські організації у політичній системі суспільства.

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ – об'єднання, створені з метою реалізації та захисту громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав, інтересів людини, які сприяють розвитку творчої активності й самостійності громадян, їх участі в управлінні державними та громадськими справами.

Залежно від характеру потреб, для задоволення яких утворюються громадські організації, розрізняють: організації для участі громадян у виробництві або у суспільному житті (профспілки, асоціації адвокатів тощо); організації для задоволення особистих потреб (спілка книголюбів, спортивне товариство, товариство мисливців та рибалок тощо). Наймасовіші громадські організації - це профспілки. Професійні спілки є громадськими організаціями, що об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом професійної діяльності та утверджуються без попереднього дозволу на основі вільного вибору їхніх членів. Усі профспілки мають рівні права. Вони діють відповідно до статутів, які вони приймають, і не підлягають реєстрації у державних органах.

МЕТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ:

- брати участь у формуванні державної влади й управління;
- реалізовувати законодавчу ініціативу;
- брати участь у виробленні рішень органів державної влади і управління;
- представляти й захищати інтереси своїх членів (учасників) у державних і громадських органах.

ФУНКЦІЇ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ:

1. Виховна (націлена на формування громадян моральної, політичної, управлінської, правової культури, національної самосвідомості, відповідальності за справу і свою поведінку, свідому трудову дисципліну)

2. Опозиційна (її роль полягає в запобіганні надмірній централізації й посиленні влади, сприянні прогресивному розвитку громадянського суспільства. Для досягнення мети громадські об'єднання вдаються до різних засобів: підтримки чи незгоди з державними рішеннями, висування альтернативних програм тощо).

3. Захисна (спрямована на задоволення та захист інтересів, потреб членів організації через вимоги, заяви до державних органів, уряду, а також законодавчу ініціативу, контроль за виконанням своїх рішень і угод з державними установами, органами).
4. Кадрова (полягає в підготовці кваліфікованих кадрів для державних та громадських органів, установ, організацій).
5. Інтегративна (об'єднання, консолідація мас).
6. Комунікативна (інформаційне забезпечення, розширення спілкування, підвищення ролі громадської думки, підтримка нею певних починань, організацій).
7. Контролююча (здійснення громадського контролю над державними установами, з метою зменшення бюрократизації суспільного життя, впливу на державну політику і розвиток суспільства загалом).

39. Суспільно-політичні рухи: структура, функції, типи.

Суспільно-політичний рух – це найактивніша частина суспільства, покликана виражати інтереси певних соціальних груп громадян і спрямована на досягнення значної політичної мети.

СТРУКТУРА: У рух включаються особи, не вдоволені діяльністю тих або інших партій, які не бажають обмежувати себе статутними нормами й програмними устремліннями, а також які не мають чітко виражених політичних інтересів.

Можна виділити такі ВИДИ суспільно-політичних рухів:

- залежно від сфери діяльності: соціально-політичні, етнополітичні, конфесіональні, економічні, екологічні, антивоєнні, наукові й т. д;
- залежно від цілей: революційні й контрреволюційні, реформаторські й консервативні, націонал-демократичні й загальнодемократичні;
- залежно від кількості учасників: масові, елітарні;
- залежно від місця в політичному спектрі: ліві, праві, центристські;
- залежно від масштабу діяльності: міждержавні, загальнофедеральні, регіональні, місцеві;
- залежно від соціального складу: професійні, жіночі, ветеранські, молодіжні;
- залежно від характеру виникнення: свідомо організовані й стихійні;

- залежно від способу організації: фронти, асоціації, об'єднання тощо;
- залежно від методів дії: насильницькі і ненасильницькі.

Існують безліч ТИПІВ суспільно-політичних рухів:

- З точки зору ставлення до існуючого ладу руху бувають консервативними, реформаторськими і революційними;
- По ідеологічній основі - ліберально-демократичні, консервативні, соціалістичні;
- За національною ознакою - національно-визвольні, за самовизначення нації, культурно-національну автономію та ін;
- За демографічною ознакою - молодіжні, студентські та ін;
- За масштабами - міжнародні, регіональні, в країні, штаті, республіці;
- По методам і способам дії - легальні нелегальні, формальні, неформальні, орієнтуються на мирні або насильницькі дії.

Суспільно-політичні рухи виконують важливі ФУНКЦІЇ:

- Конденсують інтереси, настрої широких різномірних шарів населення;
- Висувають мети, розробляють способи їх досягнення;
- Створюють велику політичну силу, зосереджену на вирішенні конкретної політичної завдання;
- Керують масовими виступами, організують ненасильницькі, а іноді і насильницькі виступи.

40. Сутність демократії, її політологічні концепції.

Демократія у її сучасному розумінні виникла і набрала свого розвитку на Заході, проте вона ніколи не була суто західним явищем. Сьогодні демократія є однією з основоположних рис сучасної цивілізації — як, скажімо, прогрес науки або технології. З одного боку, демократія дає людству широкі можливості, але вона ж породжує і цілу низку проблем. Та все ж поширення духу й цінностей демократії є однією з головних ознак сучасної цивілізації, одним із проявів глобалізації цивілізаційних надбань.

Термін "демократія" перекладається з грецької мови як народовладдя, або, використовуючи визначення американського президента А. Лінкольна, "правління народу, вибране народом і для народу".

Можна виділити характерні риси демократії:

1. Юридичне визнання і інституційне вираження верховної влади народу (народний суверенітет).
2. Періодична виборність органів влади, її представницький характер.
3. Рівність прав громадян на участь в управлінні державою (рівність виборчих прав громадян, свобода утворення об'єднань громадян для вираження своїх інтересів і т.д.).
4. Прийняття рішень, виходячи з принципу більшості та підпорядкування меншості при їх виконанні. Гарантія прав опозиції.
5. Розподіл влади на законодавчу, виконавчу та судову.
6. Розмежування компетенції центральних і місцевих органів влади.
7. Гарантія прав і свобод особистості.

Отже, демократія — це не стільки ідеальний устрій, який, не зважаючи ні на що, потрібно впроваджувати в суспільному житті, скільки система принципів і норм, які мають бути покладені в його основу. Саме на них мають спиратись владні відносини в суспільстві.

41. Пряма та представницька демократія. Поняття парламентаризму.

Представницька демократія, (репрезентативне народовладдя) – це форма народовладдя, за якої право приймати рішення громада реалізує через обраних нею представників, які повинні відстоювати інтереси тих, хто їх обрав. Представницька демократія стає абсолютно необхідною для великих громад, оскільки, починаючи з певного розміру, просто неможливо забезпечити регулярне зібрання усіх громадян, що є обов'язковим елементом для цього виду демократії. Як опосередкована, представницька демократія є власне менш демократичною ніж пряма.

Безпосередня демократія є єдиним способом формування представницьких демократичних органів. Без неї представницька демократія неможлива. В той же час без представницької демократії безпосередня демократія не змогла б охопити своїм впливом навіть незначну частину владних функцій. А це означає, що зазначені функції були б не демократизованими, тобто виконувалися б адміністративними, а не демократичними органами.

Безпосередня демократія (пряма демократія, пряме народовладдя) — сукупність форм організації державної влади, за якої основні рішення щодо управління справами суспільства й держави схвалюються безпосередньо всіма громадянами на референдумах, зборах тощо.

Парламентаризм — система політичної організації держави, за якої чітко розмежовані функції законодавчої та виконавчої влад за привілейованого становища парламенту.

42. Історичні особливості демократичної влади. Принцип ліберальної демократії.

Перше уявлення про демократію як форму правління виникло в античній Греції. Аристотель визначав демократію як "правління всіх". Але при розгляді історії становлення демократії виявляється, що поняття "всі" і "народ" не завжди співпадали. З усіх існуючих у минулому прикладів найбільш демократичною була "первісна демократія", де рішення приймали всі дорослі члени роду або племені. У період розкладу первісного суспільства виникає воєнна демократія, де народ, іншими словами, ті, що мають право брати участь в управлінні і здійснювати правосуддя, обмежувався тільки озброєними чоловіками. У древніх Афінах, що подарували світові досвід першоїпрямой політики демократії, під народом розумілося тільки дорослі вільні чоловіки. Саме вони мали право особисто брати участь у роботі народних зборів і голосувати. Жінки, раби, метеки (особисто вільні переселенці) політичних прав не мали. Таким чином, в Афінах демократія поширювалася на кілька тисяч людей.

Демократичні інститути влади, що побудовані на принципах безпосередньої демократії та місцевого самоврядування, мали розвиток також у феодальних республіках Пскова і Новгорода, де вищим органом влади були народні збори — віче (відоме як один з органів влади і в Київській Русі). Окремою формою демократії слід вважати комунальне самоврядування міст середньовічної Європи. Ця система під назвою "Магдебурзьке право" існувала у XV-XVII ст. також у містах України — Києві, Львові, Кам'янці та ін. Крім того, в історії України велику роль відігравала військово-республіканська організація Запорізької Січі, яка створила своєрідні демократичні

механізми. Сучасна західна, або ліберальна демократія як особлива історична форма базується на ідеях, що були висунуті та розроблені європейськими мислителями XVII – XIX ст.

Відомі два головних історичних типа демократії – безпосередня і представницька. В безпосередній демократії вищим законодавчим органом є народне зібрання. Втім, управлінські функції тут здійснюють не всі разом, а окремі люди, безпосередньо обрані народом. В представницькій вищим законодавчим органом стає представницький орган – зібрання обраних народом представників, – який вже призначає функціонерів державного управління.

Основними демократичними принципами, що забезпечують функціонування сучасного цивілізованого суспільства, є такі.

1. Зверхність права, правового закону, тобто існування закону для людини, а не людини для закону, гарантії прав особистості від свавілля політичної влади.

2. Плюралізм, тобто можливість існування різних думок, партій, організацій, ідеологій тощо. Згідно з цим принципом суспільно-політичне життя має складатись з діяльності численних взаємозалежних і водночас автономних соціальних та політичних груп, партій, організацій, ідеї та програми яких вільно порівнюються та змагаються між собою. Проявом плюралізму в політичній системі є багатопартійність. Плюралізм гарантує існування свободи думки, совісті та віросповідання, громадсько-політичних об'єднань та ініціатив.

3. Поділ влади, тобто відокремлення виконавчої влади від законодавчої та незалежність судової влади, а також існування системи “стримувань та противаг”.

4. Принцип представництва. Залишком безпосередньої демократії у сучасних державах є лише референдуми.

5. Принцип взаємозв'язку свободи і відповідальності, прав і обов'язків.

6. Забезпечення інтересів більшості при гарантуванні прав меншості відстоювати власну позицію, відігравати свою роль у суспільному житті.

7. Гласність та врахування громадської думки. Гласність передбачає відкритість держави та державних діячів для критики з боку

суспільства; доступність інформації, що має суспільне значення; розвинену та налагоджену систему засобів масової інформації, перш за все незалежних, тобто вільних від державно-політичної цензури. Гласність не може бути всеохоплюючою – її межі визначаються морально-правовим рівнем суспільства та стосуються сфери державних таємниць, які повинні бути чітко фіксовані законом; особистої честі та гідності, приниження яких також повинно каратись законом; та загальноприйнятих норм моралі та відносин між людьми, зокрема таких порушень цих норм, як порнографія, насильство, заклики до національної, релігійної та соціальної ворожнечі і т.ін. Свобода слова можлива лише якщо є відповідальність за це слово.

43. Виборчі системи та їх роль у функціонуванні демократії.

Вибори є загальноприйнятим демократичним механізмом у більшості сучасних держав. Навіть авторитарні режими часто вдаються до цієї форми, хоча й зводять її до формальності або фальсифікують результати. Як правило, демократичні вибори є рівними, прямими, загальними та вільними, хоча подекуди ще існують відхилення від цих принципів. Завжди застосовуються вікові цензи, а також позбавлення права голосу недієздатних осіб (психічно хворих та злочинців, що відбувають покарання).

Виборча система – це сукупність встановлених законом правил, принципів і критеріїв, за допомогою яких визначаються результати виборів представницьких органів. Вибір тієї чи іншої виборчої системи залежить від особливостей країни та стану розвитку політичної системи. Розрізняються мажоритарні, пропорційні та змішані системи.

Мажоритарні, або системи виборів за більшістю поданих голосів, є найдавнішими, найпростішими і найбільш поширеними (існують майже у 80 країнах). Обраним вважається кандидат, що здобув більшість голосів (абсолютну чи відносну). Таким чином, обираються найбільш популярні в народі кандидати. Як правило, така система забезпечує стабільність парламенту і уряду. Але вона має й суттєві недоліки: переважну більшість може здобути партія, що перемогла з

незначною перевагою голосів, або навіть та, що набрала менший відсоток голосів; не репрезентованими можуть залишитись національні меншини тощо. Різновидами мажоритарних систем є одномандатні і багатомандатні, при чому застосовується один або два тури голосування.

Пропорційна система уперше застосована у Бельгії в 1889 р. і зараз існує приблизно у 60 країнах. Ця система гарантує представництво політичних сил суспільства на національному рівні та репрезентує у парламенті відповідне співвідношення цих сил, оскільки розподіл депутатських мандатів здійснюється пропорційно кількості голосів, поданих за кожну з партій у багатомандатних виборчих округах. Виборці голосують за партійними списками, тому під час виборчої кампанії значна увага надається ідеології політичних партій, а не вивченню особи кандидата. Повне пропорційне представництво має місце тоді, коли вся територія країни становить єдиний виборчий округ (Ізраїль, Нідерланди), але в більшості країн використовується обмежене пропорційне представництво, коли вибори відбуваються в декількох багатомандатних округах, що вносить певну різницю між кількістю отриманих голосів та кількістю отриманих місць. Застосовується також виборчий поріг, який перешкоджає проникненню до парламенту малих партій. Але в цілому пропорційна система має тенденцію до розпорошення політичних сил та ослаблення стабільності парламенту, вона також віддаляє виборця від висунутого кандидата.

Змішані системи базуються на комбінації елементів пропорційної та мажоритарної систем, або їх поєднанні, тобто коли частина депутатів обирається пропорційно, а частина – мажоритарно (ФРН, Угорщина, Росія, усього приблизно 20 країн; така система за новим виборчим законом 1997 р. прийнята і в Україні).

Інколи також застосовується форма, яка зовні порушує принцип рівності, але насправді забезпечує більш справедливе представництво національних меншин або інших специфічних груп населення. Це куріальні системи, які передбачають різні пропорції представництва; створення спеціальних виборчих округів; резервування місць у парламенті, на які депутати обираються окремо або призначаються.

Так чи інакше принцип куріальності використовується приблизно у 30 країнах (Пакистан, Нова Зеландія, Індонезія та ін.).

44. Шляхи переходу народів від тоталітаризму й авторитаризму до демократії. Проблеми розвитку демократії в Україні.

Перехід від тоталітарних і авторитарних режимів до демократії пов'язаний з великими труднощами, насамперед економічними. Цей перехід суттєво полегшується у випадках, коли економіка знаходиться в піднесеному стані, і ускладнюється в умовах її кризи. Тому стан економіки — це перша проблема, з якою стикається країна під час переходу до демократії. Друга проблема на шляху до демократії пов'язана з багатонаціональним характером багатьох держав. Третя проблема полягає в тому, що в кожній державі є люди, які знаходяться в опозиції як до тоталітаризму, так і до демократії, бо вони є прихильниками авторитаризму. Таким чином, трансформація тоталітарних і авторитарних режимів у сучасній демократії — процес складний і суперечливий, але можливий.

1. Американський політолог С. Хантінгтон розглядає три моделі переходу від авторитаризму до демократії. Першою є класична лінійна модель (Великобританія, Швеція). За цією моделлю, в країні проходить поступове обмеження монархічної влади, розширюються права парламенту та громадян. Спочатку громадяни отримують громадянські, особисті права, потім політичні і на завершення — соціальні. Поступово обмежуються, а потім і зникають виборчі цензи, парламент стає вищою законодавчою владою і контролює уряд.

Другою є циклічна модель переходу (деякі країни Азії, Африки, Латинської Америки). Вона передбачає чергування демократичних та авторитарних форм правління, формально позитивного відношення політичної еліти до демократії. У цьому випадку обраних народом урядовців або скидають військові, або вони самі захоплюють і узурпують владу, побоюючись втратити її, стикаючись зі зростаючою опозицією і непопулярністю. Ця модель переходу свідчить про недостатню зрілість демократичних переконань, про слабкість позицій цих переконань у панівній політичній культурі.

Наступною є діалектична модель переходу (Іспанія, Греція, Португалія). Ця модель так само, як і циклічна, характеризується нестабільністю політичних режимів. Але за цією моделлю перехід до демократії здійснюється під постійним впливом уже сформованих внутрішніх передумов (висока індустріалізація країни, сформований численний середній клас, високий освітній рівень громадян, раціоналізація та індивідуалізація масової свідомості). Концентрація цих та інших передумов призводить до швидкої руйнації і краху авторитарного режиму, і як наслідок встановлюється стабільна демократія.

2. У доповнення до розглянутих запропонованих С. Хантінгтоном моделей, узагальнена логіка переходу до демократії може спиратися на наявність чи відсутність загальної згоди між реформаторами та поміркованими прихильниками старої системи влади. Виходячи з цього, можна говорити про кооперативну і конкурентну моделі переходу.

Кооперативна модель має наявний потенціал демократизму. Вона передбачає: а) поступову і послідовну лібералізацію політичного режиму; б) обережний і послідовний демонтаж старих інститутів влади попередньої системи; в) ресоціалізація населення.

Конкурентна модель передбачає: а) загальну лібералізацію всіх сторін життя; б) демонтаж старої системи; в) впровадження нових демократичних інститутів за будь-яку ціну, часто супроти опору як знизу, так і згори. Ця модель трансформації відзначається прискореною та поверхневою лібералізацією відносин, швидким проведенням демократичних виборів, в результаті яких стара еліта усувається від влади.

3.Доповнюючи наведені вище погляди, польський політолог Є. Вятр виділяє три форми найбільш вирогідної мирної трансформації недемократичних режимів у демократичні. Перша форма — реформа зверху. Така трапляється, коли правителі самі, добровільно наважаться втілити в життя програму демократичних перетворень. Друга форма трансформації тоталітарних і авторитарних режимів пов'язана із швидкою їх загибеллю і відмовою від влади на користь демократії. Третя форма — це поступове проведення реформ, яке спирається на узгодження дій сил, що стоять при владі і опозиції.

Взагалі ж перехід від авторитаризму до демократії здійснюється в кілька етапів: криза авторитаризму; його лібералізація; встановлення демократії.

Зокрема, розвиток демократії в Україні гальмують такі основні проблеми:

- посилення протистояння владних інститутів і конфліктність у політичній системі держави;
- відособленість органів державної влади та їх посадових осіб від виборців, наслідком чого є суттєва відірваність від нагальних потреб державного та суспільного розвитку;
- руйнування традиційного типу комунікації між виборцями та обраними до Верховної Ради України і місцевих рад депутатами;
- відхід політичних партій, представники яких посіли місця в органах державної влади, від положень передвиборчих програм;
- непрозорість процесів підготовки та ухвалення рішень виборними органами державної влади;
- ухвалення законів, підзаконних, а також локальних нормативно-правових актів, які прямо чи опосередковано ускладнюють чи скасовують процедури, спрямовані на максимальне залучення громадян до процесів прийняття рішень;
- фактична відсутність механізмів політичної відповідальності депутатів рад різного рівня перед своїми виборцями;
- стрімке зниження довіри до органів представницької влади та суспільна апатія.

45. Політична еліта: ознаки, структура, функції.

Політична еліта - це привілейована група, яка займає керівні позиції у владних структурах і безпосередньо бере участь в ухваленні рішень, зв'язаних з використанням влади.

Функції політичних еліт:

Стратегічна - полягає у розробці стратегії і тактики розвитку суспільства, у визначенні політичній програм дій. Ця функція в повній мірі може бути реалізована на вищому рівні політичної влади. (главою держави, парламентарями, міністрами) з використанням фахівців та результатів певних досліджень

Інтегративна – полягає в забезпеченості цілісності і єдності суспільства, стійкості його політичної та економічної систем, уникнення суспільних конфліктів, знаходження оптимальних варіантів їх розв'язання

Регулятивна – спрямована на регулювання суспільних відносин, розв'язання нагрітих суспільних проблем і завдань здійснює розподіл і перерозподіл матеріальних і нематеріальних благ

Організаторська – полягає в необхідності мобілізації мас для виконання прийнятих рішень і поставлених завдань, практичного здійснення, визначеного політичного курсу

Представницька - на інституціональному рівні, ця функція найповніше проявляється в діяльності політичних партій і груп інтересів, бо вони є представниками соціальних інтересів

Комунікативна еліта виступає тією ланкою, яка забезпечує не тільки горизонтальні зв'язки в суспільстві, а й здійснює вертикальну комунікацію між владою та масами

Структура

У структуру правлячої еліти входять політична, економічна, адміністративна, поліцейська, духовна еліти. Політична еліта контролює у своїх руках державну владу. У неї входять вищі державні чиновники – керівники виконавчих, законодавчих і судових органів влади, дипломатичний корпус, міністри, керівники політичних партій. Це вищий склад політичної еліти. Середня частина політичної еліти складається з губернаторів, депутатів парламенту. Нижчий склад утворюють політичні діячі місцевих органів влади.

Адміністративна еліта – це вища верства державних службовців міністерств, відомств та інших органів державного управління. Фактично – це апарат влади, через який політична еліта керує державою.

Економічна еліта – це частина правлячої еліти, яка володіє матеріальними й фінансовими ресурсами країни: власники галузей промисловості, банкіри.

Військово-поліцейська еліта складається з керівників міністерств оборони, внутрішніх справ, державної безпеки, різних спецслужб.

Культурно-ідеологічна, духовна еліта включає керівників і видатних діячів засобів масової інформації, навчально-просвітницьких установ,

діячів мистецтва, письменників, священнослужителів. Всі зазначені складові частини правлячої еліти тісно взаємодіють між собою й становлять внутрішньо однорідну, привілейовану й пануючу в суспільстві групу правлячого класу.

Ознаки

Політичну еліту характеризує:

- близькість цінностей (ціннісна шкала);
- причетність до влади (незалежно від способу входження у владу);
- наявність політичного ресурсного потенціалу;
- спосіб легітимізації влади (він обумовлює механізми виробки та прийняття політичних рішень, їх трансляції на рівень масової свідомості).

46. Класичні та новітні теорії еліт.

А) Класичні теорії еліти.

Концепція еліти, заснована на спостереженні за реальною політичною поведінкою і взаємодіями суб'єктів політики, була створена теоретиками італійської школи політичної соціології Г.Моска, В.Парето і Р.Міхельсом.

Концепція Моски

Професор, депутат, сенатор Г.Моска (1854-1941) сформулював свою теорію еліти в роботах «Основи політичної науки» і «Історія політичних доктрин». Аналіз «політичного класу» Г.Моска здійснював за допомогою організаційного підходу. На його думку:

- розвиток будь-якого суспільства незалежно від способу соціальної і політичної організації здійснюється керівним класом;
- групова згуртованість і єдність, властива суспільному класу, забезпечуються завдяки наявності у нього організації, структури, що дозволяє зберігати владу;
- сам правлячий клас неоднорідний; він складається з двох прошарків: дуже нечисленної групи «вищого начальства» (щось подібне до «наделіти» всередині еліти) і набагато більш численної групи «начальників середньої ланки»;
- входження в політичний клас припускає наявність у індивіда особливих якостей і здібностей. Доступ в політичний клас

відкривають три якості: військова доблесть, багатство, церковний сан. З ними пов'язано три форми аристократії - військова, фінансова і церковна. У результаті розвитку цивілізації переважаючим стає багатство. Менше значення мають наукові знання, уміння застосовувати їх практично;

- домінуючим критерієм для відбору в політичний клас є здатність управляти, яка включає знання національного характеру, ментальність народу і власне досвід управління.

Г.Моска в роботі «Правлячий клас» писав, що у всіх суспільствах існують два класи людей - клас який править, і клас, яким правлять. Правлячий клас завжди є нечисленним. Меншина править більшістю, тому що вона, по-перше, зорганізована, а по-друге, має особливі якості, завдяки яким користується пошаною і великим впливом в суспільстві.

Влада, затверджував він, завжди знаходилася і повинна знаходитися в руках меншини. Коли вона переходить з одних рук до інших, то переходить від однієї меншини до іншої, але ніколи від меншини до більшості.

Як організм, що розвивається, політичний клас потребує власного оновлення, щоб бути в змозі відповідати на нові виклики часу. Г.Моска називав три способи такого оновлення: спадкоємство, вибір і кооптацію. Він відзначив також дві тенденції в розвитку правлячого класу:

- аристократичну - прагнення стати спадковими правителями у однієї частини еліти. Тоді правлячий клас стає закритим і у суспільства слабшають здібності до розвитку, воно стагнує, припиняє політичний поступ.

- демократичну - прагнення іншої частини еліти змінити колишні, старі прошарки. Якщо вона домінує, то правлячий клас є відкритим, відбувається його швидке оновлення, але виникає небезпека наростання криз.

З позицій елітаризму Г.Моска негативно відносився до демократії. Він вважав демократію утопією, міражем, в гонитві за яким «некомпетентні» маси стають об'єктом маніпуляцій з боку «демагогів» і прокладають шлях «диктатурі». Вибори він трактував як

шлях до оновлення еліти, а не як форму контролю мас над керівниками.

Концепція Парето

Засновник теорії еліт - В.Парето (1848-1923) (саме він ввів в політичну науку термін «еліта»). Теорія еліт висловлена ним в «Трактаті загальної соціології» (1916), в якій В.Парето:

- намагався виявити чинники і передумови динамічної рівноваги суспільства і значення в цьому процесі політичної влади, мотивів політичної поведінки;
- обґрунтовування ролі еліти виводив з концепції соціальної рівноваги, якої прагне суспільство як система.

Стан рівноваги забезпечується взаємодією безлічі сил, які він назвав елементами. Вони утворюють чотири групи - економічні, соціальні, політичні і інтелектуальні. Особлива увага учений уділяв мотивації людської діяльності. На його думку:

- мотивами людської діяльності і двигунами історії є психологічні стимули, які він називав «залишками» - «резидуа»;
- «резидуа» - вічні і незмінні основи діяльності людини, що відображають його індивідуальність; вони зводяться до біологічних інстинктів, нелогічних, ірраціональних відчуттів, емоцій;
- соціальна рівновага і форма суспільства виявляють сукупну взаємодію людських відчуттів, які відбиваються в «резидуа».

Тому політика в значній мірі є функція психології. Використовуючи психологічний підхід в аналізі суспільстві, В.Парето:

- пояснював різноманіття соціальних інтересів і статусів психологічною нерівністю індивідів;
- визначав еліту за її природжених психологічних якостей і вважав, що вона складається з тих, хто демонструє видатні якості або довів щонайвищі здібності в своїй сфері діяльності.

В.Парето був автором теорії круговороту еліт, згідно якої:

- соціальні зміни в суспільстві є слідством боротьби і «циркуляції» еліт;
- еліта ділиться на правлячу і не правлячу (контр еліту): правляча еліта безпосередньо і ефективно бере участь в управлінні, володіючи харизматичними властивостями лідерів; контр еліта є потенційною

елітою за здібностями, особистим якостям, але позбавлена можливості ухвалювати політичні рішення;

- розрізняють два типи еліт, послідовно що змінювали один одного: - «леви», для яких характерні відвертість, рішучість в управлінні, опора на силові, авторитарні методи владарювання. Вони добрі для стабільних ситуацій, оскільки украй консервативні;

- «лисиці», що володарюють за допомогою використання різних засобів маніпуляції, обману, демагогії. Вони частіше вдаються до підкупу, роздачі винагород, ніж до загрози застосування насильства. «Лисиці» переважають в умовах нестабільності, перехідності, коли потрібні енергійні, прагматично мислячі і здібні до перетворень правителі;

- суспільство, в якому переважають «леви», приречено на застій; суспільство, в якому переважають «лисиці», відрізняється динамічністю розвитку;

- поступальність і стабільність в розвитку суспільства можуть бути забезпечені при пропорційній притоці в еліту першої і другої орієнтації.

Концепція Міхельса

До основоположників елітаризму відноситься Р. Міхельс (1876-1936) з його «залізним законом олігархічних тенденцій». Суть його концепції полягає в тому, що «демократія», щоб зберегти себе і досягти відомої стабільності, вимушена створювати організацію. А це пов'язано з виділенням еліти - активної меншини. Необхідність управління організацією (зокрема, політичною партією) вимагає створення апарату, і влада концентрується в його руках. Партійна еліта володіє перевагами перед рядовими членами - має більший доступ до інформації, можливість чинити тиск на масу. Маса через «некомпетентність і апатію» не можуть і не хочуть брати участь в політичному процесі. У великих організаціях демократична структура неможлива - немає способу організації системи так, щоб голос простого її члена був почутий. Професійні функціонери профспілок, партій соціалістичної орієнтації, що особливо стали членами парламенту міняють свій соціальний статус, залучаються до правлячої еліти і починають захищати її інтереси, власне привілейоване положення.

В процесі функціонування партії її апарат відривається від рядових членів і підпорядковує політику власним інтересам, перетворюється на правлячу еліту. Отже на певному етапі демократія неминуче обертається олігархією. І чим крупніше організація, тим більше виразно виявляється цей закон. Демократія, отже, перетворюється на арену «циркуляції партійних еліт». У всіх партіях незалежно від їх типу «демократія веде до олігархізації». Це закономірність розвитку політичної організації, так званий «залізний закон олігархії».

Б) Сучасні теорії еліт

Утворенні у ХХ ст. ціннісні теорії еліт намагаються подолати слабкості теорій еліт макіавеллістської школи. І хоча в ціннісних теоріях еліт головною конструктивною силою суспільства вважається еліта, все ж пом'якшуються позиції у ставленні до демократії, робиться спроба пристосувати теорію еліт до реалій сучасних демократичних держав. Однак, за ступенем аристократизму, у ставленні до мас, демократії та ін. різноманітні ціннісні теорії еліт розрізняються. Але їх об'єднують загальні риси.

По-перше, в цих теоріях утверджується, що еліта - найцінніший елемент суспільного життя, який володіє високим хистом, умінням, відданістю справі, спроможністю вчасно оцінити обстановку в суспільстві, враховувати суспільну думку та ін.

По-друге, панівне становище еліти відповідає, немовби, інтересам суспільства. По-третє, формування еліти - не стільки результат жорстокої боротьби за владу, скільки результат природного відбору суспільством найбільш цінних представників. Елітарність впливає з рівності можливостей і не суперечить сучасній представницькій демократії. Ціннісні теорії еліти претендують на найбільшу відповідність реальностям сучасного демократичного суспільства. Справжня еліта не володарює, а керує масами з їх добровільної згоди, що висловлюється на вільних виборах. В основі ж концепцій демократичного елітаризму знаходяться положення і настанови про ціннісні якості еліт. У працях соціологів Роберта Даля, Сеймура Мартіна Ліпсета, Людвіга Хармона Зіглера та ін. обґрунтовуються теорії елітарної демократії. Використовуючи запропоноване Йозефом Шумпетером визначення демократії як конкуренції між потенційними претендентами на довіру і голоси виборців, соціологи відзначають

важливу роль еліт в управлінні, вважаючи, що тільки керівна верства здатна стримати частину притаманних масам ірраціоналізму, емоційної неврівноваженості і радикалізму.

Концепції множинності, плюралізму еліт істотно збагачують і розвивають деякі демократичні настанови ціннісних теорій еліт. Соціологи Отто Штаммаєр, Давід Рісмен, Сеймур Келлер, Роберт Даль та інші розцінюють концепції множинності еліт як заперечення елітарної теорії. Вплив кожної з еліт обмежений специфічною для неї сферою діяльності. Жодна з еліт не здатна домінувати в усіх сферах суспільного життя. Плюралізм еліт визначається складним суспільним розподілом праці, різноманітністю соціальних структур. За допомогою різноманітних демократичних механізмів: виборів, референдумів, опитувань, преси та ін. обмежується або взагалі відвертається дія залізного закону олігархізації, однак еліта залишається під контролем народу. Існує конкуренція еліт, яка відображає економічну та соціальну конкуренцію в суспільстві. В сучасному демократичному суспільстві влада розпорошена між різноманітними суспільними верствами і владними структурами. Концепція множинності еліт - важлива складова ідейно-теоретичного арсеналу плюралістичної демократії.

Співвідношення еліти і демократії розглядається не тільки в спектрі протиставлення їх одна одній. Відсутність у західному суспільстві раціональної еліти розглядається як одна з головних причин кризи демократії. Необхідність елітарного правління зумовлюється самою демократією. Для збереження і зміцнення демократії вважається необхідним відродження консенсусу, для чого слід відновити авторитет еліти. Тому постійно уточнюється зміст понять еліта і демократія. Дедалі частіше робиться висновок, що демократія в сучасному розумінні - це не правління народу, а уряд, схвалений народом (Йозеф Шумпетер). По суті, обмеження участі мас у політичному процесі пояснюється тим, що нібито масам властиві антидемократичні тенденції. Маси слабо уявляють цінності та принципи демократії і, піддаючись впливу демагогів, можуть їх порушувати. Елітаристи вважають, що демократія діє ефективніше, якщо створена еліта забезпечує буфер між ірраціональною громадськістю і державою. Поєднання елітаризму з демократією

вважається природним уже тому, що еліта, яка управляє, керує, визнається необхідною для будь-якого суспільства, в тому числі і демократичного. Елітарна демократія передбачає плюралізм еліт, що забезпечує дисперсію, тобто розклад влади на основі протиборства і балансу політичних сил, представлених різноманітними елітами. Йде конкуренція еліт у боротьбі за владу. Маса, вибираючи між елітами, що конкурують, мають можливість повністю впливати на політику, виявляти свою волю і почуття. І взагалі, елітарна демократія не відкидає ідеї народного суверенітету - управління еліти в ім'я добра народу, суспільства.

47. Типологія політичних еліт. Відкриті та закриті еліти.

За місцем в політичній системі

- Правляча (група осіб, що безпосередньо бере участь у реалізації влади, приймаючи найважливіші політичні рішення)
- Опозиційна, або контреліта (політична опозиція, що прагне послабити владу правлячої взяти на себе всі обов'язки або частину повноважень правлячої еліти)

За часом і засобами та утвердженням панування:

- Традиційна (спирається на традиційні цінності: звичаї, традиції , знатність походження, власність на землю і т.д. відповідно до цих цінностей виокремлюються такі складові політичної еліти як родова знать, земельна аристократія, воєнна еліта і т.д)
- Сучасна (Базується на сучасних цінностях до яких належать промисловий капітал, освіченість, професійні досягнення та ін. До сучасних еліт належать підприємці, освічені політичні лідери, представники науково технічної інтелігенції, але не всі, лише той хто безпосередньо чи опосередковано займає владні позиції або має можливість істотно впливати на прийняття політичних рішень)

За основною формування

- По кровному праву (формується еліта до індустріального суспільства)
- По праву власності (формується еліта індустріального суспільства)
- По праву інтелектуальної продуктивності (формується еліта постіндустріального суспільства)

За обсягом владних повноважень

- Вища (належать ті, хто приймає найбільш значущі для всього суспільства політичні рішення)
- Середня (формується з великої кількості виборних посадових осіб. Це члени парламенту, губернатори, мери великих міст)
- Адміністративна (складає вищий прошарок державних службовців, які займають вищі позиції в міністерствах департаментах та кабінетах)

За способом формування

- Відкриті (відтворюються із залученням до свого складу представників нижчих верств населення , наділених унітарними рисами. Ці еліти оновлюються більш інтенсивно ніж закриті)
- Закриті (Відтворюються на власній основі. Вони максимально утруднюють проникнення для своїх нових членів, застосовують жорсткі методи відбору)

За масштабами діяльності

- Загальнонаціональна (Керівний склад представників вищої державної влади)
- Регіональна (Відіграють важливу роль у федеративних державах де організація влади в суб'єктах федерації, як правило, повторює організацію влади в цілому. За таких умов політична еліта суб'єктів федерації має таку ж структуру нале як і загальнонаціональна еліта)

За стилем правління (Класифікація Парето)

- Еліта левів (Належать консервативно налаштовані прихильники силових методів правління, які виступають проти радикальних суспільних змін)
- Еліта лисів (Належать люди динамічні, майстри обману й політичних комбінацій, прихильники радикальних ідей в суспільстві, які під час їх здійснення спираються не на силу а на переконання)

Відкриті та закриті еліти

Поділ еліти на два типи: відкриті і закриті еліти. До відкритого типу еліт належать усі ті еліти, які допускають поповнення своїх рядів насамперед «знизу догори», а також завдяки окремим представникам з інших еліт. Так відкриті еліти внутрішньо оновлюються, що стає гарантом їх стабільності. Поповнення еліт такого типу відбувається і

через їх противників, яких переманюють, перекупувають тощо. Головне, що цей процес повинен бути перманентним, бо застій веде до загибелі, спізнення з оновленням призводить до незворотніх процесів. Більшість національних політичних еліт проходить певний цикл, оскільки немає повністю закритих чи відкритих національних еліт.

Еліти проходять у своєму розвитку відкриті фази, коли формується національна державність. Такі еліти характерні для націй у фазі акматичній. Вони зустрічаються усе рідше в націй, що переходять до фаз падіння, інерційних, і майже відсутні в етносів, що перебувають у фазі меморіальній. Іншими словами, відкриті еліти — це, як звичайно, молоді національні еліти, які забирають, переманюють у мас їхніх лідерів; це еліти, котрі, наче губки, втягують у себе все краще з усіх суспільних груп. Представники відкритих еліт здатні до ризику, вони активні, ініціативні, рішучі, менше йдуть на компроміси, більше схильні до силових методів реалізації влади. Водночас є деякі етноси, політичним елітам яких іманентні відкритість протягом довшого, ніж звичайно, часу, як, наприклад, англійська політична еліта. Це було притаманно й венеціанській політичній еліті, тобто дух торгівлі, обміну взагалі, подорожей тримав ці еліти у відкритому стані. Для них характерні різноманітність методів і форм участі в політичному житті, певна імпульсивність, навіть артистизм у процесах реалізації влади. Саможертвність, героїство теж не чужі таким елітам, як, зрештою, і користання з усіх радостей життя.

У закритих елітах поновлення рядів відбувається повільно, доступ до них заформалізований, складний. Члени закритих еліт повільно адаптуються до вимог життя, що змінюється, для їх політичної діяльності характерні незмінність форм і методів. Такі еліти притаманні етносам, які вже пройшли акматичну фазу, перебувають в інерційній, навіть у меморіальній фазі. Закриті еліти ортодоксальні, вони значно рідше йдуть на компроміси, важко погоджуються на прихід до них «знизу». Це радше виняток, аніж правило.

З іншого боку, відкритість і закритість еліт залежать і від типу політичного режиму, що панує у даному етносі. Як звичайно, тоталітарно-авторитарним режимам більше притаманні закриті еліти,

ліберально-демократичним — відкриті. Правда, чимало тут залежить і від того, в якій фазі етнічного розвитку перебуває даний етнос. Якщо це акматична фаза, то тривалість тоталітарно-авторитарного режиму невелика (не більше двох поколінь), а тому час існування закритого типу еліти теж не такий значний. Ця проблема досить цікава, однак мало досліджена.

48. Політичне лідерство: сутність, функції, типи.

1. Політичне лідерство (ПЛ)— це влада, здійснювана одним або кількома індивідами для того, щоб спонукати членів нації до дій (Ж. Блондель). 2. .ПЛ - постійний і легітимний вплив однієї або кількох осіб, що займають владні позиції, на все суспільство, організацію або групу (В. П. Пугачов, А. І. Соловйов).

Політ. лідер залежить від організаційної структури (орг.-ції, ЗМІ тощо), завдяки ній може підтримуватися влада «популістського» лідера-маріонетки (радянські «лідери», сучасні – Янукович)

ПЛ на потребів упорядкованості і керованості складних соц. систем. Така упорядкованість здійснюється через вертикальне (управління — підпорядкування) і горизонтальне розподіли функцій і ролей, що визначають ієрархічну пірамідальну організацію управлінської системи.

Характерними рисами політ. лідера є: популярність, вміння подобатися людям, політична інтуїція тощо. +У числі цих якостей Вебер, називає пристрасть — у змісті глибокого розуміння справи, якою повинен займатися лідер. Однак однієї пристрасті недостатньо. Вона не зробить людину політиком, якщо головним елементом, з чого складається його політична діяльність, не стане відповідальність.

У системі ПЛ віокремлюють 3 компоненти: 1) соціальні умови і фактори, що впливають на політ. лідера; 2) індивідуальні соціально-психологічні властивості лідера; 3) ресурси або засоби, якими він розраховує для політичної діяльності.

Теорії лідерства:

1) теорія рис (Є. Богардус, Ф. Гальтон та ін.) пояснює природу ПЛ видатними індивідуальними якостями людини, що приводять його до влади. Серед рис, властивих лідеру, називають розвинений інтелект, силу волі, цілеспрямованість, організаторські здібності, компетентність та ін. У цивілізованих країнах до обов'язкових якостей політичних лідерів +зовнішню привабливість, комунікабельність і високу моральність. АЛЕ: вимоги до лідера різні у різних державах; лідерами тоталітарних держав часто стають пересічні особистості.

2) факторно-аналітична концепція - розрізняють індивідуальні якості лідера, що виявляються в міжособистому спілкуванні в повсякденному житті, і якості, пов'язані з досягненням певних політичних цілей. Між цими двома групами якостей може бути істотна різниця. (Ленін – у побуті м'яка і гуманна людина, але диктатор як політ лідер)

3) ситуаційна концепція (Р. Согдилл, Т. Хілтон, А. Голдієр) обґрунтовує і розвиває ідею залежності поведінки лідера від соціальних умов. Лідерство виявляється в якійсь конкретній ситуації. Людина, що є лідером в одній ситуації, зовсім не обов'язково буде ним в іншій. Саме конкретні обставини диктують необхідність у політичному лідері, визначають його функції і поведінку. Наприклад, лідер, що успішно справляється з управлінням на рівні малих соціальних груп, не завжди настільки ж ефективно зможе діяти в загальнонаціональному масштабі.

4) психологічні концепції ПЛ. З. Фрейд пояснював лідерство несвідомим потягом індивіда до панування над іншими (лібідо). Це внутрішня психологічна енергія індивіда, здатна привести до значних сублімацій (від лат. *sublimatio* — піднесення) соціальної дійсності, у тому числі політичної. Є індивіди, які прагнуть панувати, а є – як прагнуть підпорядковуватися. Психологічні теорії про ПЛ одержали свій розвиток у працях Є. Фромма і Т. Адорно, які виявили психологічні особливості індивідів, що визначають авторитарний тип політ. лідера. Індивіди, для яких влада є внутрішньою інстинктивною

потребою, при певних соціальних умовах перетвор. в авторитарних вождів.

5) марксистські теорії. Політичні лідери з'являються у відповідь на об'єктивну суспільну потребу. Політичні лідери завжди виступають як представники певних класів. Лідери краще усвідомлять інтереси і потреби цих груп, вказують шляхи їх досягнення.

Типологізація ПЛ за Вебером:

1. Традиційне лідерство, що ґрунтується на вірі як правлячих, так і підлеглих у те, що влада є законною, оскільки спирається на авторитет освячених і непорушних традицій та звичаїв наслідування її. Цей тип - основа монархічної влади.

2. Раціонально-легальне, або бюрократичне лідерство, що ґрунтується на вірі в законність раціонально встановлених правил і процедур обирання лідера і в його ділову компетентність. Цей тип лідерства відповідає республіканським формам правління Нового і Новітнього часів. Його характерними ознаками є наявність легальних процедур обрання, відповідність особистості претендента бажану наборові необхідних професійних якостей, конкурентність і періодичність змін лідера.

3. Харизматичне лідерство, що ґрунтується на ірраціональній вірі в надзвичайні, надприродні, недоступні для інших, богоявлені якості правителя, які надають йому можливість і неформальне право підкоряти собі маси. умовою харизматичної влади є не лише фанатична відданість мас лідерові. Харизма досить часто в нинішніх умовах має формально-юридичну захищеність у вигляді процедур канонізації постаті вождя, президента, висування «батька нації та народів» єдиним кандидатом на виборах тощо.

М. Герман поділяє лідерів так:

а) лідер-«комівояжер» — сенс своєї діяльності він вбачає у вираженні й задоволенні інтересів своїх послідовників;

б) лідер-«пожежник» — його діяльність — це ланцюг реакцій на початкові умови ситуацій;

в) лідер-«маріонетка» — ним керують його прибічники.

Проаналізувавши стиль політичної поведінки американських президентів, професор Дж. Фарбер запропонував чотири можливі стилі реалізацій лідерських обов'язків:

- активно-позитивний стиль, зорієнтований переважно на продуктивну діяльність, раціональне розуміння лідером своїх обов'язків і здібностей, своїх можливостей;
- активно-негативний стиль, зорієнтований на задоволення власних амбіцій, самолюбства, честолюбства;
- пасивно-позитивний стиль, зорієнтований на збереження лідером своїх попередніх ціннісних орієнтирів, уявлень і кола прихильників, які змушують лідера приймати політичні рішення в межах існуючих традицій;
- пасивно-негативний стиль, що передбачає мінімальне виконання лідером своїх обов'язків у межах існуючої системи думок і відносин. Для такого лідера характерне або передоручення ведення справ своєму оточенню, або приймання імпульсивних, непродуманих рішень.

49. Політичні еліти та політичне лідерство в Україні: історія і сучасність.

Серед політичних лідерів сучасної України можна виокремити два типи:

"поступливий" — лідер консервативного типу, тобто такий, що під певним тиском намагається зберегти в країні раніше існуючу систему; "інверсійний" — лідер, якого визнають і сприймають через переслідування його владою чи критику з боку інших лідерів або політичних сил.

Аналізуючи феномен сучасного політичного лідерства в Україні, щодо багатьох лідерів абсолютно неможливо визначити, є вони лідерами загальнонаціональними чи регіональними; інтереси яких соціальних груп захищають; яке їх ставлення до існуючого суспільного устрою — функціональне, дисфункціональне чи стабілізуюче. Інакше кажучи, нині в Україні не бракує так званих "розмитих лідерів", які діють адекватно суспільно-політичним змінам і конкретним колізіям. Таких лідерів скоріше забагато. А тому поява

дедалі більшої кількості лідерів елементарного популістського типу загрозлива для України.

Радикальні зміни у формуванні та функціонуванні політичної системи в Україні стосуються інституту громадсько-політичного лідерства. У цій ситуації дуже непростою постає проблема підготовки й формування громадсько-політичних лідерів нового ґатунку. Нинішнім лідерам-управлінцям треба вчитися і здобувати наукові методи соціального управління, знання й поваги до чинних законів, використання методів діалогу та переконання, треба вчитися бачити довкола себе конкретних людей, громадян, партнерів, а не невиразних «виконавців». Внаслідок формування багатопартійної системи, очевидно, матимемо два рівні або, точніше, дві пов'язані між собою системи партійно-політичного лідерства: 1) лідерство в рамках партії або руху; 2) лідерство міжпартійного плану.

З розвитком демократії значення депутатів усіх рівнів як виразників і захисників народних інтересів зростатиме. Мабуть, у перспективі особа народного депутата буде серед основних претендентів на роль громадсько-політичного лідера. Суспільство, обираючи або висуваючи свого лідера, ставить до нього необхідні, а іноді й досить суворі вимоги, які випливають з конкретної політичної ситуації. Очевидно, головними умовами є: високий загальний культурний рівень, компетентність у політиці та управлінні, вміння організувати справу, мати реальну інформацію та вміти її належним чином оцінювати, могутня сила волі та високе почуття особистої відповідальності за стан справ у суспільстві.

В Україні об'єктивно склалися такі умови, коли можливі різноманітні шляхи розвитку інституту політичного лідерства. Одним із варіантів розвитку, у зв'язку з можливим поширенням у суспільстві екстремізму, можуть стати широкі, антидемократичні заходи влади. Такі заходи можуть призвести до обмеження або, навіть, до заборони діяльності певних суспільно-політичних течій екстремістського спрямування та істотно обмежити діяльність лідерів цих течій. Іншим варіантом розвитку політичних подій може стати певне одержавлення неформальних організацій. За таких умов лідери цих угруповань

переходять до лав державних чиновників і стають складовою частиною владних структур. Саме ці процеси певною мірою нині відбуваються в Україні. Найбільш бажаним є третій варіант розвитку подій, пов'язаний із широким розвитком демократичних процесів у суспільстві. Такий варіант створює необхідні умови для висунення на виборні керівні посади альтернативних кандидатів. У суспільстві поширюється ідейний та політичний плюралізм, який стає нормою політичного життя. В атмосфері демократії, гласності, відкритої полеміки та цивілізованої конкуренції новим лідерам відкриваються можливості боротьби за голоси виборців та прихід до влади.

Індивідуальне політичне лідерство цілком відповідає вимогам демократії. У сучасному світі роль інституту індивідуального політичного лідерства зростає. В Україні процес формування інституту політичного лідерства має свої особливості, які виявляються в тому, що руйнування тоталітарної системи відбувається паралельно з національним відродженням та становленням демократичної республіки. Визначальною рисою, яка ускладнює розвиток демократичних процесів у нашій державі, є поліетнічна і поліконфесійна структури населення, серйозні регіональні відмінності в його соціальній структурі та в політичних уподобаннях.

50. Політичне управління. Його суб'єкти, функції, типи.

Підготовка та прийняття політичних рішень

ПУ (політ. менеджмент) - вчення про проблеми управління і як практичні рекомендації щодо керування об'єктом управління (державою, регіоном, організацією, великим підприємством, фірмою, концерном і т. ін.). У свою чергу, управління — це процес планування, організації, мотивації й контролю, необхідний для формулювання і досягнення цілей організації. Такі дії називаються управлінськими функціями, а саме:

- планування полягає у формулюванні мети управління об'єктом і шляхів досягнення її. Воно допомагає одержати уявлення про

існуючий стан, напрями необхідного й вірогідного розвитку, а також про найефективніші способи реалізації поставлених завдань;

- організація відповідає на запитання щодо організаційної побудови об'єкта управління, його внутрішньої структурної ієрархії, конкретних завдань, повноважень і відповідальності підрозділів або окремих людей;

Сутність політичного менеджменту полягає в безпосередньому розгляді, прийманні і втіленні в практику політичних рішень. Займається цим спеціалізована група людей (політична і правляча еліти і т. ін.), яка хоче домогтися необхідної поведінки членів суспільства за допомогою правових норм, засобів заохочення, умовлянь і маніпуляцій.

Політична діяльність будь-якого рівня і будь-якого масштабу починається з ухвалення політичного рішення. Політичне рішення — акт, здійснюваний суб'єктами політичного процесу (політичними лідерами, керівними органами), у якому на основі аналізу інформації, існуючих інтересів, потреб і можливостей їх задоволення формуються завдання, обов'язкові для членів даної соціальної спільноти.

це — завжди процес, який починається з появи політичної проблеми і закінчується з її вирішенням;

це — спосіб реалізації інтересів учасників політичних подій;

це — засіб розв'язання конфліктних політичних ситуацій;

це — усвідомлений вибір суб'єктом діяльності варіанта дій з багатьох можливих;

це — ще й вольове зусилля того, хто приймає рішення. Досягти наміченого результату — це значить врахувати можливу протидію інших учасників політичних подій, отже, передбачити витрату значних вольових зусиль по його реалізації.

Будь-яке політичне рішення люди приймають, щоб розв'язати конкретну політичну ситуацію. Вимоги до політичного рішення і зменшення його суб'єктивності):

- 1) доцільність ухвалення рішення. Навіщо приймається рішення? З якою метою? Для чого? — запитання далеко не риторичні. Чи бажає політик виявити, показати себе в політичному процесі, чи він проштовхує рішення в інтересах дуже вузького угруповання осіб, чи

вирішується проблема широкої суспільної значимості — усе це треба з'ясувати ще до початку роботи над політичним рішенням;

2) своєчасність розроблення рішення. Усяка політична дія, тим більше політичне рішення, повинна відбуватися вчасно; ні раніше, ні пізніше;

3) системність урахування чинників, значущих для ухвалення рішення. Всебічність і повнота аналізу й оцінка всіх даних про ситуацію, яку варто змінити політичним рішенням, всебічність і повнота аналізу й оцінка всіх наслідків політичного рішення, що приймається — ось сучасний стиль діяльності серйозного політика;

4) відповідність прийнятого рішення чинним у суспільстві правовим нормам, законам;

5) підпорядкованість процесу приймання й реалізації рішення дії загальних принципів людської діяльності, таких як науковість, реальність, конкретність, конструктивність, альтернативність, оптимальність, можливість контролю.

51. Сутність сучасних політичних технологій.

Політичні технології (грец. — майстерність — вчення) — набір стратегічних принципів, прийомів, технік, пов'язаних із впливом на свідомість і поведінку людей у політичній сфері з метою здобуття, використання або втримання політичної влади.

За смисловим навантаженням та механізмами дії політичні технології є сукупністю конкретних прийомів, методів, технік, що забезпечують досягнення результатів.

Дослідник В.О. Корнієнко виокремлює такі типи політичних технологій:

1. Залежно від політичного режиму:

- демократичні;
- недемократичні.

2. За рівнем впливу на суспільство:

- головні (що стосуються всього суспільства, референдуми, вибори);
- другорядні (збори, мітинги, марші протесту чи підтримки);

3. За спрямованістю:

- створення сприятливого для політика порядку денного;
- змінювання сприйняття діяльності політика;
- внесення потрібних змін у виборче законодавство;
- розподіл зусиль за цілями (перемога на виборах, зростання довіри).

4. За легальністю використання:

- «білі», або технології відкритої комунікації, це весь інструментарій донесення повідомлень до виборця;
- «чорні», або технології закритої комунікації (підкуп виборців, різноманітні способи фальсифікації результатів виборів та ін.);
- «сірі» – технології, які не передбачають прямого порушення закону, але суперечать нормам моралі;

5. За відношенням до виборчої системи:

- технології, що реалізують поза виборчою системою (переворот, домовленості з елітами);
- виборчі технології та технології здійснення влади.

6. За масштабами:

- масові (задіяний весь електорат);
- сегментарні (спрямовані на групу електорату);

7. За характером мотивації:

- мотивувальні, заохочувальні (обіцянки, очікування благ);
- погрозувальні (ґрунтуються на використанні нав'язаних та природних страхів).

8. За інформаційними носіями:

- друковані;
- електронні;
- зовнішні.

9. За територіальними особливостями:

- східні (створюють та застосовують у країнах східного типу);
- західні (використовують у державах європейського типу).

10. За етапами застосування:

- довиборні;
- виборчі;
- післявиборчі.

11. За «трьома обставинами» :

- місце (кафе, мітинг на площі);

- час (алгоритм застосування – разові, регулярні);
- спосіб дії (активні, пасивні, партнерські тощо).

12. За рівнем впровадження:

- стандартні політтехнологічні процедури, спрямовані на розв'язання типових завдань;
- творчі політтехнологічні розробки (комбінації технологій, до них вдаються за неефективності стандартних процедур).

Політичні технології поділяються на загальні (стосуються інтересів багатьох суб'єктів політичного процесу) та індивідуальні (притаманні окремим суб'єктам політики). З-поміж перших найпоширенішими є технології завоювання (виборчий процес як комплекс спеціальних технологій) та утримання влади. Індивідуальні технології використовують окремі політики в процесі своєї політичної діяльності. Політичні технології містять у собі як прийоми досягнення негайних локальних короткочасних результатів (тактика), так і отримання глибинного тривалого ефекту (стратегія). Використання тих чи інших політичних технологій визначає ефективність політичного управління.

52. Технології політичного менеджменту.

Політичний менеджмент — це наука й мистецтво аналізу тенденцій політичного розвитку, передбачення його наслідків, вироблення рекомендацій для політичного керівництва та забезпечення реалізації цих рекомендацій в політичній практиці. Зрештою, політичний менеджмент — це система управління політичною сферою суспільства на засадах використання форм, методів і технологій політичного маркетингу і правового менеджменту.

Загалом політичний менеджмент полягає у безпосередньому розгляді, ухваленні й утіленні в життя політичних рішень. Здійснює цю діяльність спеціалізована група людей — політична (владна) еліта. Тож головні функції політичного менеджменту:

- експертно-аналітичне і прогностичне обґрунтування організаційно-політичних і адміністративно-управлінських рішень. Ідеться про досягнення «якості влади» й професійної культури управлінців;

- розроблення сценаріїв і вибору політичних технологій з проведення різноманітних політичних акцій і кампаній (вибори до місцевих і державних органів влади, референдуми);
- категоріальне осмислення стану політичного життя, розроблення парадигми політики, спрямованої на трансформацію політичних інститутів у напрямі становлення демократичних і правових інститутів суспільства.

Сучасна політологія виокремлює такі види політичного менеджменту: 1) менеджмент виборчої кампанії і 2) менеджмент владної команди. Процес управління може розглядатися на різних рівнях управлінської ієрархії: загальнодержавному, регіональному, місцевому, галузевому тощо.

Політичний менеджмент дозволяє керуючому суб'єкту вирішувати наступні завдання:

1. Зміцнення авторитету державного або політичного діяча.
2. Створення привабливого образу державної установи, політичної партії, громадської організації або групи тиску.
3. Розширення числа прихильників тієї чи іншої політичної програми, управлінського проекту.
4. Формування електоральних уподобань населення.
5. Організація політичних союзів, блоків.
6. Вплив на політичних опонентів, а також на супротивників у політичних конфліктах.
7. Здійснення впливу на осіб, що приймають державні рішення.
8. Мобілізація мас для політичної підтримки.

Сутність політичного менеджменту полягає в безпосередньому розгляді, прийманні і втіленні в практику політичних рішень. Займається цим спеціалізована група людей (політична і правляча еліти і т. ін.), яка хоче домогтися необхідної поведінки членів суспільства за допомогою правових норм, засобів заохочення, умовлянь і маніпуляцій.

53. Лобізм як політична технологія.

Лобізм доцільно розуміти як систему і практику реалізації інтересів різноманітних груп, союзів, об'єднань громадян шляхом

організованого впливу на законодавчу та адміністративну діяльність державних органів.

Незважаючи на часто нелегітимний статус лобістських груп, механізми їхньої діяльності не можна однозначно оцінювати негативно, бо вони є природними інститутами плюралістичної демократії. В цьому є політичне призначення лобізму — здійснювати функцію соціального посередництва між громадянським суспільством та державою, а також сприяти спрямованому “обміну інформацією” в процесі законотворчості.

Технологічно процес лобіювання зазвичай здійснюється невеликою групою людей, але це не знімає і відчутної соціальної користі, бо врахування групових можливостей та інтересів, наслідків дій, що здійснюються в межах демократичної процедури, виражається в політичних рішеннях, де легалізована складна система противаг міжгрупових та міжкланових протиріч.

Один з механізмів лобіювання — плюралістичний, коли групи інтересів здійснюють тактику тиску “знизу вверх” на законодавчу або виконавчу владу з ціллю закріплення певних переваг, пільг, привілей тощо. Інший варіант лобізму полягає в тому, що держава укладає з якою-небудь групою явну або латентну угоду, отримуючи в обмін на привілеї лояльність та певні гарантії сприяння державним рішенням і діям уряду.

Головною цінністю лобізму є створення легітимних можливостей участі у розробці та прийнятті рішень як найбільш зацікавлених суспільних груп, так і висококомпетентних спеціалістів.

Юридично чітко регламентована система лобізму може значною мірою сприяти: забезпеченню гласності та передбаченості політичних процесів; цивілізованому обмеженню сфер діяльності апарату державної влади (зробить його більш відкритим для контролю з боку суспільства, зменшить можливість вольових рішень); поширенню кола активних учасників політичного процесу, що може слушно сказатися на розвитку громадянського суспільства в цілому; контролю взаємодії приватних інтересів та органів влади, створенню додаткових перепон на шляху корупції. Лобізм як система цивілізованих

відносин, як нормальна політична діяльність, безсумнівно, сприяє стабілізації суспільства.

54. Групи тиску як засоби впливу на державну політику.

Групи тиску – суспільно-політичне об'єднання, яке прагне задоволення власних інтересів через вплив на державну владу або політичні партії. На відміну від партій вони не мають на меті здобуття влади, загальне керівництво державою, а лише здійснюють на неї певний тиск для задоволення інтересів громадян.

Існують особливі групи – лобі. Вони здійснюють тиск на законодавців і держ. Чиновників з метою прийняття ними рішень в інтересах певних кіл.

Вперше сутність груп тиску обґрунтував американський політолог А. Бентлі. Він стверджував, що процес управління суспільством, передусім економікою, визначається інтересами впливових груп.

У США в середині 80-х ХХ ст. на кожного конгресмена припадало до 7 осіб групи тиску, або лоббістів. Типовими методами впливу груп тиску на органи влади є участь у роботі парламентських комісій, підкомісій, асоціацій тощо, підкуп, проникнення в органи влади та ін. Групи тиску в 90-х почали формуватися і в Україні.

Ці групи, отже, досить обмежені у виборі форм та методів діяльності: не мають своїх ЗМІ, обмежені у політичних ресурсах впливу на публічну владу.

Характерні ознаки: оформлена організаційна структура; захист власних інтересів; існування як самостійного центру прийняття рішень ; здійснення групою ефективного тиску, шляхом підбору для кожного випадку окремих дійових методів.

55. Державне управління в Україні. Цілі та напрями адміністративної реформи.

Державне управління – складова політичного управління, яке одночасно поєднує політ. та адміністративні засоби. Д. У. охоплює об'єкти держ. сектора – держ. власність, держ. органи і організації, а

також суспільного в межах повноважень, необхідних сучасній державі для ефективного забезпечення соц.- економічного прогресу, гарантії захисту прав і свобод громадян та національної безпеки.

У широкому розумінні поняття держ.управл. поширюється на всі три гілки влади – виконавчу, законодавчу, судову, а у вузькому – тільки на виконавчу.

Головним суб'єктом виконавчої влади, як вже зазначалося, є апарат державного управління. Він є складною системою спеціальних органів — органів виконавчої влади (які називаються також органами державного управління), що перебувають між собою у різноманітних зв'язках та відносинах і виконують основні завдання і функції держави шляхом повсякденної й оперативної управлінської (владно-розпорядчої, або адміністративної) діяльності.

В системі органів виконавчої влади виділяються структурні ланки трьох організаційно-правових рівнів:

вищий рівень — Кабінет Міністрів (у функціональній взаємодії з Президентом);

центральный рівень — міністерства, державні комітети та інші підвідомчі Кабінету Міністрів органи виконавчої влади;

місцевий, або територіальний рівень, на якому діють: органи виконавчої влади загальної компетенції — обласні, районні.

Іноді до «органів державного управління» відносять адміністрації державних підприємств, об'єднань, установ та інших організацій державної форми власності. Але треба зауважити, що таке визначення досить умовне.

До особового складу апарату державного управління входять державні службовці, тобто працівники, які перебувають на державній службі та займають певні посади в органах виконавчої влади.

Цілі:

Цілями адміністративної реформи є поетапне створення такої системи державного управління, що забезпечить становлення України як високорозвинутої, правової, цивілізованої європейської держави з високим рівнем життя, соціальної стабільності, культури та демократії, дозволить їй стати впливовим чинником у світі та Європі. Її метою є також формування системи державного управління, яка стане близькою до потреб і запитів людей, а головним пріоритетом її

діяльності буде служіння народові, національним інтересам. Ця система державного управління буде підконтрольною народові, прозорою, побудованою на наукових принципах і ефективною. Витрати на утримання управлінського персоналу будуть адекватними фінансово-економічному стану держави.

Напрямки:

Перший - це створення нової правової бази, яка регламентуватиме державне управління. Другий - формування нових інститутів, організаційних структур та інструментів здійснення державного управління. Третій - це кадрове забезпечення нової системи державного управління. Четвертий - зміцнення та формування нових фінансово-економічних основ функціонування державного управління. П'ятий - це наукове та інформаційне забезпечення системи державного управління, формування механізмів наукового та інформаційного моніторингу її функціонування

56. Поняття політичної свідомості. Її структура, функції, типи.

Політична свідомість – це сукупність уявлень і почуттів, поглядів і емоцій, оцінок і установок, які виражають ставлення людини до здійснюваної й бажаної політики, що визначають здатність людини до участі в управлінні справами суспільства й держави.

Структура .С. - залежно від суб'єктів-носіїв політ. свідом:

Масова - це свідомість того чи іншого суспільства з питань, що має актуальний політичний зміст і визначає ту або іншу форму політичної поведінки його членів.

Групова - це узагальнена свідомість тих або інших більш організованих і визначених, ніж маса соц. Груп, що визначає соціальні інтереси й визначає зміст, спрямованість і інтенсивність політичної активності групи.

Індивідуальна - це характеристика і риса конкретної особистості як суб'єкта політики, що виражає його здатність сприймати політику, більш-менш того оцінювати її й відносно цілеспрямовано діяти в політичному плані.

Щодо структури можна виділити два блоки компонентів політичної свідомості: мотиваційні (політ. Потреби, цінності, установки, почуття

й емоції); і пізнавальні (знання, інформованість, інтерес до політики, переконання).

Функції:

Регулятивна – дає орієнтири за допомогою ідей, уявлень, цінностей і тим самим регулює політичну поведінку людей, визначає їх конкретні форми участі або неучасті в політичному житті суспільства.

Пізнавальна – допомагає людям засвоїти політичну інформацію, аналізувати навколишню політичну дійсність.

Оцінна – сприяє виробленню ставлення до політ.життя, конкретних політичних подій.

Прогностична – створює основу для передбачення змісту й характеру розвитку політичного процесу, дозволяє одержати уявлення про майбутні політичні відносини.

Інтегруюча – сприяє об'єднанню соціальних груп суспільства на основі спільних цінностей. Ідей, установок.

Мобілізуюча – спонукає людей до політично орієнтованої поведінки, до участі в суспільно - політ. житті відстоювання своїх інтересів, до об'єднання зі своїми однодумцями в партії, рухи й інші об'єднання.

Типологізація:

За прихильністю людей до тих або інших суспільних ідеалів і цінностей (ліберальна, що висуває як пріоритет у політиці принцип свободи індивіда, консервативна, соціалістична, націоналістична)

За характером відношення суб'єкта соціальної дії до держави як політичного інституту(етатистський – орієнтується на активну участь держави в суспільних процесах; анархістський – орієнтація на поза державне регулювання суспільних процесів)

За прихильністю суб'єктів до тих або інших форм політичного влаштування сусп..(демократичний, авторитарний, тоталітарний)

За соц.- класовим складом учасників політики(буржуазна, дрібнобуржуазна, пролетарська)

В залежності від орієнтації на той чи інший характер соц.. дійсності суб'єкта(консервативна, реформістською, радикальною)

57. Політична ідеологія: поняття, рівні реалізації та роль у функціонуванні політичних режимів.

Політична ідеологія – система концептуально оформлених політичних, правових, релігійних, естетичних і філософських уявлень, поглядів та ідей, які відображають ставлення людей до дійсності й одне до одного, способи пізнання та інтерпретації буття х позицій цілей, ідеалів, інтересів певних соціальних груп та суб'єктів політики. Це стержень політичної свідомості індивідуального або колективного політичного суб'єкта. Рівні реалізації: 1. теоретико-концептуальний (формулюються головні положення, які розкривають інтереси і ідеали соціальних спільнот, нації, держави) 2. програмно-політичний (розробляються програми, маніфести, гасла, які складають відповідну ідейно-політичну основу для прийняття політичних рішень, орієнтації та стимулювання політичної поведінки громадян) 3. Практичний – визначається ступенем засвоєння громадянами мети та принципів ідеології і характером її втілення у різних формах політичної діяльності. Функції: 1. Освітньо-виховна (оволодіння масовою політичною свідомістю, впровадження в неї заданих критеріїв оцінки сучасного і майбутнього розвитку суспільства, певних цілей і завдань для орієнтації громадян у політичному просторі) 2. Інтегруюча (згуртування суспільства на базі інтересів соціальної чи національної групи чи на базі сідомо сформульованих цілей, що не зорієнтовані на конкретні групи) 3. пропагандистська (створення позитивного іміджу політичної партії або лідера, що представляють дану ідеологію у відповідності із інтересами громадян, суспільних груп, націй, держави) 4. Захисна (передбачає захист інтересів певного класу (групи). Теоретично осмислюється і формулюється становище та протреби цих спільнот, що сприяє їх втіленню у життя, вироблення відповідних типів мислення, політичної поведінки) 5. Пізнавальна (допомагає громадянам озроїся необхідними знаннями про політичну дійсність, сприяє зростанню їхньої політичної культури. Часто політичні явища висвітлюються упереджено, однобічно) 6. Соціально-регулююча (формує і координує відносини між соціальними спільнотами за певними принципами, впливає на реалізацію наявних соціально-економічних, політичних та

інших програм розвитку суспільства, на політичну активність і соціальних вибір громадян)

58. Громадська думка та її роль у функціонуванні демократії.

Гд - сукупність думок індивідів щодо спільної проблеми, яка зачіпає інтереси якоїсь групи людей. Інакше кажучи, гд репрезентує собою своєрідний консенсус. Сам цей консенсус бере початок від збіжних установок людей щодо цієї проблеми. Гд - не статичний, а динамічний процес висловлення, уточнення та узгодження думок, в ході якого спільно виробляється напрямок дії. Процес формування гд зачіпає особисті судження, та все ж думки індивідів щодо соціальної проблеми за своєю формою та змістом значно залежать від колективного (громадського) обговорення.

виділяються три основні, ключові функції громадської думки і життєдіяльності суспільства:

- інформаційна; - регулятивна; - управлінська.

Інформаційна функція громадської думки зв'язана з тим, що останнє - є джерело достатньо важливої і, що головне, специфічної інформації, що функціонує в суспільстві і забезпечуючи його нормальну життєдіяльність. Специфіка інформації громадської думки полягає в тому що, вона з однієї сторони, віддзеркалює суб'єктивний світ людей, оцінку ними свого положення в суспільстві, своїх інтересів. З іншої сторони громадська думка це один із станів масової свідомості.

Регулятивна функція громадської думки. Її зміст в тому, що громадська думання виробляє (самостійно чи "переносити" з галузей науки, ідеології, релігії і т.д.) та насаджує суспільству певні норми суспільних відносин, певні "зразки цінностей" установок, норм поведінки.

Управлінська функція громадської думки-певно найбільш важлива і істотна, з точки зору вивчення в соціології громадської думання. Ні в кого не може викликати сумніву та обставина, що соціальне управління взагалі неможливо (маємо на увазі демократичне суспільство) без суб'єктивної інформації, в першу чергу інформації про масову свідомість, тобто про думки людей, їх інтереси, потреби.

59. Світові політико-ідеологічні доктрини: поняття, види, інституціоналізація.

Політико-ідеологічна доктрина -конкретна реалізація певної ідеології у політичній сфері,містить певні політ. Цінності і орієнтири щодо оптимізації різних сфер суспільного життя, пропагує свої цілі та ідеали. Політична ідеологія є однією з найвпливовіших форм політичної свідомості. Вона реалізується в доктринах, які виправдовують прагнення певних суспільних сил до завоювання та використання влади і намагаються відповідно до цього підпорядкувати громадську думку. Кожна з політичних д не лише містить певні політичні цінності й орієнтири щодо оптимізації різних сфер суспільного життя, а й намагається пропагувати свої цілі та ідеали, вимагає цілеспрямованих дій громадян щодо досягнення певної мети. Основні п-і д світу: лібералізм і неолібералізм, консерватизм і неоконсерватизм, соціалізм, марксизм,соціал-демократія. Лібералізм (лат. *liberalis* — вільний) — політична та ідеологічна течія, що об'єднує прихильників парламентського ладу, вільного підприємництва та демократичних свобод і обмежує сфери діяльності держави. Неолібералізм (грец. *neos* — новий і лат. *liberals* — вільний) — сучасна політична течія, різновид традиційної ліберальної ідеології та політики, що сформувався як відображення трансформації буржуазного суспільства від вільного підприємництва до державно-монополістичного регулювання економіки, інституалізації нових форм державного втручання в суспільне життя. Консерватизм (лат. *conservare* — зберігати, охороняти) — політична ідеологія і практика суспільно-політичного життя, зорієнтована на збереження і підтримання існуючих форм соціальної структури, традиційних цінностей і морально-правових засад.

Неоконсерватизм — сучасна політична течія, що пристосовує традиційні цінності консерватизму до реалій постіндустріального суспільства ("рейганоміка", "тетчеризм"). Соціалізм (лат. *socialis* — суспільний) — вчення і теорії, які стверджують ідеал суспільного устрою, заснованого на суспільній власності, відсутності експлуатації, справедливому розподілі матеріальних благ і духовних цінностей залежно від затраченої праці, на основі соціально забезпеченої свободи особистості. Марксизм - розв'язання основних суспільних

проблем безпосередньо пов'язане з побудовою справедливішого порівняно з капіталізмом соціалістичного суспільства. Соціал-демократія — ідеологічна й політична течія, яка виступає за здійснення ідей соціалізму в усіх сферах суспільного життя; важлива складова політики лівих сил сучасності, передусім Західної Європи. Інституціоналізація — процес визначення і закріплення соціальних норм, правил, статусів і ролей, приведення їх в систему, здатну діяти у напрямі задоволення деякої суспільної потреби.

60. Консерватизм і неоконсерватизм. Праві та правоцентристські партії України.

Консерватизм — це політична ідеологія і практика суспільного життя, що орієнтується на збереження і підтримання існуючих форм соціальної структури, традиційних цінностей і морально-правових засад. Вперше термін “консерватизм” був вжитий письменником Ф.Шатобріаном, який в 1815 р. заснував журнал “Консерватор”, і розумів під ним ідеологію феодально-аристократичної реакції на Французьку революцію.

Основною ідеєю є визнання обмеженості можливостей людського розуму.

Необхідною умовою стабільності розвитку суспільства є його ієрархічність.

В соціальній сфері виступають за розвиток системи соціального самозабезпечення.

Характерні ознаки консерватизму:

- 1) існуючим соціальним інститутам (державі, релігії, сім'ї) слід віддати перевагу перед будь-якою теоретичною конструкцією, якою б оригінальною і завершеною вона не здавалась. Тобто, вони відстоювали пріоритет наступності, традицій перед інноваціями;
- 2) непорушність природного порядку, ієрархічність суспільного життя;
- 3) політичні принципи необхідно пристосовувати до національних традицій, які є сталими для суспільства, а не створювати нові соціальні інститути для реалізації нових принципів;

4) консерватизм, на відміну від лібералізму і соціал-демократії, не має конкретної соціальної бази (відповідно, лібералізм – буржуазія, соціалізм – робітничий клас). Тобто, консерватизм є багатопрошарковим явищем, що віддзеркалює захисну реакцію різних соціальних верств населення, які не бажали різких змін, відчували страх перед невідомим майбутнім;

Неоконсерватизм— сучасна політична течія, що пристосовує традиційні цінності консерватизму до реалій постіндустріального суспільства і визначає урядову політику та політичний курс провідних країн Заходу останніх десятиліть. Кредо «нового консерватизму» в економіці — заміна реформістської моделі розвитку монетаристською моделлю, орієнтованою на звільнення приватного капіталу від надмірного державного втручання, всебічне стимулювання ринкових відносин, приватного підприємництва. В більшості національних варіантів сучасного консерватизму можна виокремити неоконсерваторів, нових правих, традиціоналістів чи патерналістів, прихильників елітарної демократії, елітарного авангардизму, контрвлади тощо. Характерно, що розмежовувати представників цих течій надзвичайно важко. Наприклад, Р. Рейгана, М. Тетчер і Г. Коля одні політологи називають неоконсерваторами, інші — новими правими і т. ін. Але у XX ст., на останні десятиліття якого припав консервативний Ренесанс, консерватизм виступив ініціатором змін, що стали лейтмотивом більшості передвиборних програм консервативних партій світу. Із супротивників науково-технічного прогресу протягом 70-80-х років консерватори перетворилися на його активних прихильників. Отже, слід констатувати, що в оцінці науково-технічного прогресу та сцієнтизму консерватизм і лібералізм (лівий лібералізм), а також ліві помінялися місцями. Але в соціокультурному та релігійному аспектах сучасний консерватизм лишився в межах традиційної парадигми консерватизму.

Праві та правоцентриські партії України

Праві партії національно-демократичного спрямування беруть свій початок з часів боротьби за незалежність та її проголошення, зорієнтовані на національно-свідомих громадян. В їхній ідеології переважає національно-демократична складова, а ліберальна відступає на другий план. Політичні партії, які не вийшли з рухів, що

боролися за незалежність, але не ліві, більшу увагу акцентують на ліберальній складовій своєї ідеології.

Процес становлення та консолідації правих і правоцентристських партій в Україні розпочався з початком проголошення незалежності і триває досі. Якщо розглядати партійну систему України загалом, то можна помітити, що національно-демократична і ліберальна складова у розвитку партій правої ідеології розвиваються автономно. Це стосується не лише поділу партій за ідеологічними орієнтаціями, але й регіонального поділу.

61. Лібералізм і неолібералізм. Стан ліберального руху в Україні.

Лібералізм— філософська, політична та економічна теорія, а також ідеологія, яка виходить з положення про те, що індивідуальні свободи людини є правовим базисом суспільства та економічного ладу. Зародився як ідеологія буржуазії у 17 ст. і остаточно оформився як ідейна доктрина до середини 19 сторіччя.

На перше місце лібералізм ставить природні здібності людини як самотійної і розумної істоти суспільства.

Принципи організації політичного життя:

- **політичний плюралізм**
- **принцип політичних прав і свобод**
- **принцип рівності громадян перед законом**
- **вільних виборів усіх основних інститутів влади**
- **поділу влади**

Лібералізм проголошує, що ініціативна (активна), вільна, тобто неконтрольована діяльність осіб, головним чином економічна й політична, є справжнім джерелом поступу в суспільному житті. Спрямований на утвердження парламентського ладу, вільного підприємництва, демократичних свобод; обстоює абсолютну цінність людської особистості («особа важливіша за державу») та рівність всіх людей щодо прав особистості. Метою лібералізму є максимальне послаблення («пом'якшення») різних форм державного і суспільного примусу щодо особи (контролю особи тощо), обстоює шлях мирного, реформаторського здійснення соціальних перетворень.

До сучасних ліберальних доктрин належать, зокрема: неолібералізм, ордолібералізм, лібертаріанізм.

До відомих представників лібералізму належать: І. Бентам, Б. Констан, Д. С. Мілл, І. Берлін, К. Поппер, С. де Мадарьяга, Р. Дарендорф, Р. Арон, Ф. фон Гайєк.

Види лібералізму - Політичний лібералізм -Економічний лібералізм – Культурний лібералізм –Соціальний лібералізм –Лібералізм третього покоління.

Неолібералізм — варіант ідеології лібералізму. Як термін, вперше використаний 1938 р. французьким економістом Бернаром Лаверне, і того ж року запропонований німецьким економістом Олександром Рюстов для протиставлення ідей класичного лібералізму домінуючим, на той час, колективістським та егалітарним тенденціям в ліберальній ідеології.

Неолібералізм має широке значення, та охоплює: 1) ідеологію; 2) спосіб урядування; 3) пакет політичних програм.

Неолібералізм прагне обґрунтувати і здійснити державне регулювання економічного і соціального життя. За допомогою податків, соціальних програм, посібників і ін. заходів для соціального забезпечення неоліберали намагаються згладити майнову нерівність, створити "державу загального благоденства". Соціально-політичний дирижизм, на їх думку, не ущемляє, а, навпроти, зміцнює права і свободи громадян. Разом з тим підсилюєтьсясторожкість до масової демократії, стосовно якої лібералізм завжди займав двоїсту позицію, визнаючи її "необхідним злом", єдиним знаряддям проти абсолютистської тиранії, що грозить у той же час "тиранією більшості".

Стан ліберального руху в Україні

За даними, Міністерством Юстиції України зареєстровано 132 політичні партії та політичні об'єднання. Не всі політичні партії реально мають вплив на політичне життя в Україні (а мають його близько 20 партій).

Інші – це або кишенькові партії, або політичні проекти українських амбіціозних політиків, або партії, які використовують для проведення своїх депутатів до органів місцевого самоврядування. В Україні ряд

політичних партій у своїх програмних документах закладають саме ідеологію лібералізму (неолібералізму). Це такі партії як:

- Ліберальна партія України;
- Ліберальна партія України (оновлена);
- Ліберально-демократична партія України;
- Партія промисловців і підприємців України;
- «Віче».

Висновок. Загалом лібералізм втрачає свої позиції, і не тільки в Україні. Однак, зменшення авторитету ліберальних партій у сучасному політичному житті країн світу не можна трактувати як крах лібералізму. Він, як організована політична сила, нібито і застарів, здійснивши своє завдання на політичному рівні, проте як світоглядна концепція зберігає і буде зберігати в майбутньому значний вплив.

62. Соціал-демократичний рух у світі та Україні: історія, програмні цілі, досягнення.

Соціал-демократизм як і політичні партії, що взяли його на озброєння намагаються розв'язати проблему соціальної рівності шляхом реформ.

Базовими цінностями є:

- **ідея свободи, справедливості, солідарності**

Принципи соціал-демократизму:

- 1. Державне регулювання економіки і розвиток ринкових механізмів**
- 2. Соціальне партнерство**
- 3. Перехід до нового суспільства шляхом реформ**
- 4. Відданість ідеї парламентаризму**
- 5. Соціальна захищеність людини і введення робітничого управління**
- 6. Підвищена увага до етичних стимулів політичного розвитку**

Українська соціал-демократія як ідейно-політична течія зародилася у 70-90-х рр. XIX ст. у Галичині. Так, у 80-х рр. XIX ст. тут у складі Австрійської соціал-демократичної партії виникають перші українські осередки соціал-демократії. У 1890 р. зусиллями І. Франка та М. Павлика на ідейних засадах соціал-демократії було створено Українську радикальну партію (УРП), а у 1899 р. – Українську соціал-демократичну партію (УСДП).

Інтерес до історії української соціал-демократії завжди був значним, причому не тільки на теренах самої України. Історіографія цієї проблеми репрезентована досить великою кількістю літератури, яка, проте, є надто неоднорідною і потребує певної систематизації. Найдоцільнішою видається її класифікація на основі паралельного застосування цілого ряду критеріїв, зокрема: час написання (хронологічна ознака), жанр, теоретичний та (чи) ідейно-політичний напрямок, що його репрезентує автор праці, його культурно-національна (чи у випадку радянської імперії – політико-культурна) приналежність.

Історіографія української соціал-демократії на таких її основних етапах:

- а) кінець XIX ст. – початок 20-х рр. XX ст., тобто від зародження руху до кінця визвольних змагань;
- б) міжвоєнний період (20-ті – 30-ті рр. XX ст.) – вивчення проблеми на теренах української еміграції та діаспори, зародження і розвиток радянської історіографії;
- в) повоєнний період – подальша еволюція названих груп, поява низки західноєвропейських та американських студій відповідної тематики;
- г) новітній період (з 1991 р.) – виникнення й інтенсивний розвиток сучасної української історіографії проблеми.

На початку XX ст. до питань становлення національної суспільно-політичної думки звертався і М. Грушевський.

Можна припустити, що одним із основних завдань його студії, що побачила світ у Петербурзі 1907 р. на хвилі післяреволюційної лібералізації, було ознайомити російську громадськість з витоками, сутністю та Ідейними засадами політичного українства, показати його як у цілому помірковану, неконфронтаційну (принаймні в національному питанні) течію і у такий спосіб закласти фундамент для подальшого порозуміння та співробітництва між російськими та українськими опозиційними самодержавству силами.

У середовищі української політичної та інтелектуальної еліти, значна частина якої опинилася в еміграції на початку 1920-х рр., були представники різних (часом полярно протилежних) партійних угруповань та соціально-політичних течій. На рубежі 1920-х-1930-х

рр. заявили про себе три «табори»: республіканська демократія під прапором УНР, консервативні кола та націоналісти під егідою ОУН. Ідейно-політична «строкатість» української еміграції призвела до того, що процес осмислення історичного досвіду, здобутого українським народом протягом національно-визвольних змагань 1917-1920 рр., відбувався на тлі гострої політичної та ідеологічної боротьби.

Отже, при ознайомленні з українською зарубіжною міжвоєнною літературою потрібно враховувати ту принципову обставину, що у певному сенсі вона була однією з форм політичної боротьби та ідейних пошуків у середовищі української еміграції. Ця її специфічна риса набуває особливого значення, якщо згадати, що міжвоєнна історіографія проблеми творилася насамперед самими учасниками досліджуваних ними подій. Адже українська наукова еміграція була, по суті, складовою української політичної еміграції, оскільки здебільшого складалася з людей, тією чи іншою мірою причетних до зародження та розвитку національних суспільно-політичних рухів, визвольних змагань 1917-1920 рр. тощо. Як правило, вони мали більш-менш чітку політичну позицію і майже завжди – партійну приналежність.

Повоєнний період (1940-1980-І рр.)

В українському зарубіжжі в повоєнні часи гострота ідейно-політичного протистояння поступово зменшилася. Сталося головне: значною мірою «розмежувалася» наука і політика у вивченні проблеми, виникла більш-менш чітка межа між академічними школами української історіографії і пропагандистсько-ідеологічною діяльністю політичних організацій; українознавство постало як суто теоретична галузь. У суто формальному плані стався більш чіткий жанровий розподіл: популярно-пропагандистська література, мемуари і корпус академічних студій.

63. Комуністичний рух: мета, форми, перспективи.

Комунізм - політична ідеологія, заснована на ідеї суспільства загальної рівності та свободи, суспільної власності на засоби виробництва та безгрошового перерозподіла майна. Базові цінності –

рівність, народовладдя, Політичні пріоритети – суспільна власність, інтернаціоналізм, тотальне державне регулювання економіки, «експорт ідеології» за межі країни. Основні партії - КПРС (1917-1991), компартії Куби, Китаю, В'єтнаму, Італійська компартія (1946-1992), Компартія РФ (з 1990р), Компартія України (з 1991р)

Первинні ідеї комунізму походять від ранньо-християнських громад, які додержувались принципу суспільного майна. Серед комуністів існує значна кількість інтерпретацій, двома найголовнішими з них є марксизм та анархізм.

Згідно марксизму встановлення комунізму відповідає кінцю будь-якої класової боротьби, а класовий розподіл людей зникає, класова боротьба відіграє центральну роль у цій теорії. Анархізм - ідеологія, що містить у собі теорії і погляди, які виступають за ліквідацію будь-якого примусового управління і влади людини над людиною, тобто безвладного суспільства через скасування приватної власності, або щонайменше власності на засоби виробництва.

Комуністичні політичні рухи борються за встановлення, з одного боку, безкласового та бездержавного суспільства, а з другого — борються проти капіталістичної експлуатації та проти економічного відчуження класу пролетаріату. Комуністичний рух набув значного поширення після першої світової війни, коли у Росії перемогла більшовицька революція і був створений Комуністичний Інтернаціонал (1919) - вплив на світовий політичний порядок мають більше марксистів ніж анархістів. Творцем нового суспільного ладу розглядався пролетаріат який нібито є єдиним прогресивним класом.

Процес побудови комунізму розглядався у такій послідовності: соціалістична революція - перехідний період від капіталізму до соціалізму - соціалізм як перша фаза комунізму - повний комунізм. Комунізм сформував ряд доктрин, які мають особливі погляди на реалізацію цієї схеми: ортодоксальний марксизм, ленінізм, сталінізм, троцькізм.

Перспективи

Спроба втілення якої у життя у XX столітті коштувала світовому людству кілька сотень мільйонів людських жертв. Внаслідок існування комуністичних режимів найбільш постраждали, як в абсолютному так і у відносному значення, населення таких країн, як СРСР (нині це

Казахстан, Україна, Росія), Китай («культурна революція», «великий стрибок»), Камбоджа (диктатура «червоних кхмерів»), В'єтнам, КНДР, Куба та багато інших. Комуністична державна політична практика зазнала засудження в більшості країн Європи, де раніш існували «комуністичні» політичні режими. З цього приводу зокрема була прийнята Резолюцію Ради Європи № 1481 щодо засудження комунізму. Занепад комунізму - загальносвітова тенденція. В Україні на парламентських виборах 2006 р. КПУ набрала лише 3,66% голосів. Це пов'язано як із зменшенням чисельності поколінь, які виростили в умовах комуністичного режиму, так із ознайомленням українських громадян зі здобутками країн з ринковою економікою та ліберальною демократією.

64. Фашизм і неофашизм: ідейні джерела, соціальна база, цілі.

Фашизм — ідейно-політична течія, що сформувалася на основі синтезу сутності нації як вічної та найвищої реальності та догматизованого принципу соціальної справедливості; екстремістський політичний рух, різновид тоталітаризму.

Історично фашизм сформувався на ідеях расової та національної винятковості, антисемітизму. Як політична течія найповніше реалізувався в Італії часів правління Беніто Муссоліні (1883—1945) та Німеччині за режиму Адольфа Гітлера (1889—1945).

У фашистській ідеології цінності демократії, лібералізму нічого не варті, бо вони, на думку її adeptів, розбурхують «давні інстинкти» людини. Через політичну конкуренцію, боротьбу за владу демократія «гальмує єдність нації». Ідеал суспільного ладу для фашизму — тоталітарна держава, позбавлена «хиб ліберальної демократії», здатна до всеохопного контролю за особою й суспільством в ім'я єдності та процвітання «великої раси», а також вести війну. Війна робить націю сильною і загартованою, запобігає їй «гниттю».

Фашисти будь-якої національності формували свою ідеологію на засадах національної винятковості, месіанської ролі свого народу. Політична доктрина фашизму заперечувала поняття «клас» і «класова боротьба», для нього головні поняття — «раса», «нація», оскільки класи роз'єднують вищу і вічну спільність людей — націю.

Фашистська держава не визнавала жодних прав робітників, службовців, вважала, що профспілки збурюють «стадні інстинкти» працюючих. Тому в країнах, де функціонували фашистські режими, професійні спілки заборонялись.

Ознаки фашизму як ідеології, політичного руху і соціальної практики:

фашисти зазвичай мають тверду позицію проти будь-якого розділу зв'язку політичних поглядів на лівий-правий спектр, вважаючи його недостатнім для опису своїх переконань.

обґрунтування переваги і обраності однієї, обраної в силу цього панівної нації (під нацією, як і під державою, розуміється один індивід (як правило, масштабів культу особи), або їх невеличка група, що триває історично і об'єднаних однією ідеєю сильної особистості, мілітаризму, тоталітаризму, постійної війни, і панування) дискримінація стосовно інших «чужорідних», «ворожих» націй і національних меншин, класів, рас, індивідів, груп індивідів (бо можуть мислитись лише в державі, суспільств, партій, профспілок і тд.

антиіндивідуалізм. Особиста позиція в колективі, наприклад, національного характеру, етнічного, расового або соціальних класів, або щодо організацій громадянського суспільства — пригнічується.

утвердження насилля і терору з метою придушення політичного противника і будь-яких форм інакодумства

насадження режиму, заснованого на принципах тоталітарно-корпоративної державності, однопартійності та вождізму

заперечення демократії та відкритості влади

мілітаризація суспільства, створення воєнізованих формувань, і війна як обов'язок

Фашизм рясно користується популістською термінологією: заклики до героїчних масових сил, щоб відновити славу минулого, і вимагає вірності єдиному лідеру, який, як правило, досягає масштабів культу особи.

проти ліберальних доктрин.

Соціальною базою фашистських рухів є перш за все дрібна буржуазія. До неї примикають різного роду декласовані елементи, а також значна частина безробітних. Також частина малих і середніх підприємців,

торговців, ремісників, службовців. В фашистській Італії соц.. базою були фронтовики, декласовані елементи, національно настроєна частина інтелігенції. Але це зовсім не означає, що при встановленні фашизму до влади приходить дрібна буржуазія. Проте насправді дрібна буржуазія через подвійний характер своєї політичної психології і її положення в системі суспільного виробництва не може сама здійснювати державну владу. Дрібнобуржуазне походження багатьох фашистських вождів (Муссоліні – син коваля, Гітлер – син шевця, що став потім митним урядовцем), наявність вихідців із цього середовища на важливих постах в механізмі фашистської диктатури ніяк не міняє її сутності. Фактично влада знаходиться в руках монополістичного капіталу. Фашизм встановлюється не відразу. Перш ніж провести заміну політичного режиму, буржуазія проводить серію підготовчих заходів.

Фашизація політичного режиму здійснюється звичайно за наступними основними напрямками: відкрите порушення і знехтування буржуазно-демократичних прав і свобод; переслідування і заборона комуністичних і робочих партій, а також профспілок і громадських організацій; злиття державного апарату з монополіями; мілітаризація державного апарату; занепад ролі центральних і місцевих представницьких установ; зростання дискреційних повноважень виконавських органів державної влади; зрощення партій і профспілок із державним апаратом; консолідація раніше розрізнених фашистських і реакційно-екстремістських партій і організацій; виникнення різного роду правоекстремістських рухів ("Національний фронт у Франції, Італійський соціальний рух і т. д.).

3. НЕОФАШИЗМ

Неофашизм — різноманітні варіанти відтворення елементів ідеології і політичної практики фашизму, соціальну базу яких становлять маргінальні верстви населення. Стрижнем неофашистської ідеології є расизм як невід'ємна складова фашизму, яка модифікувала гітлерівський расизм, відсунувши на задній план його тезу про перевагу німців над іншими європейськими народами. Певне забарвлення характерне для неофашизму в США. Його ідеологи висловлюють расистську ідею про «вищу» і «нижчу» раси в таких концепціях, як «перевага англосаксонської раси», «расова війна».

Один із «теоретиків» американського неофашизму М. Рут головними перевагами англосаксів вважав «здорове почуття нерівності», «загострену недовіру до демократії»; пролетаріат і службовців визначав як «дві неповноцінні маси людей, що борються за привілеї, розмножуючись, забруднюючи планету».

Ідеологи неофашизму постійно звертаються до витоків фашистської доктрини, намагаються виступати під гаслом відродження «справжнього», «первісного», «чистого» фашизму, зовні відмежовуючись від його злочинів. Вони охоче підхопили теорію «нового», «гуманізованого» фашизму французького письменника М. Бардіна, який трактує фашизм лише як психологічну схильність людей до рішучих дій, незалежно від соціальних інтересів. Твердження, що людина — хижа і зла, неофашисти використовують для виправдання воєнних злочинів фашистів

Визнаючи, що насильство стало невід'ємною частиною сучасного способу життя, ідеологи неофашизму намагаються подати його як фаталістичну тенденцію, притаманну як сучасній епосі, так і суспільству в цілому, вишукуючи аргументи в генетиці, психології, щоб довести ідею про вродженість, біогенетичну природу феномена насильства, успадковану людиною від своїх пращурів із тваринного світу, що передається з покоління в покоління через гени.

Неофашисти розглядають людину як нікчемність, яка не має самостійного значення. Цей неофашистський погляд викладено в концепції Е. Анріха. Надаючи містичного змісту положенню про спадковість духовного життя поколінь, Анріх до «народного суспільства» включає не тільки живих людей певної національності, а й численні покоління мертвих, воля яких нібито жива і спрямовує дії нащадків. Ця цілісність усіх генерацій народу, в тому числі й давно померлих, втілюється, за Е. Анріхом, у державу. Тому держава, посиляючись на «волю мертвих», має право нав'язувати свої незаперечні рішення всім громадянам.

Неофашизм як політична течія виник у 60-х роках ХХ ст.; тоді ж сформувались його ідеологія та організаційні структури. З 70-х років ці організації проводять загальні зльоти. 80—90-ті роки позначені активними спробами неофашистів координувати свої дії в міжнародному масштабі.

Неофашистські організації діють в усіх країнах Європи, Америки, більшості країн Азії, в Австралії та країнах Африки. Резиденція світового координаційного неофашистського центру — Всесвітнього союзу нацистів — знаходиться у США.

Людство вже виробило потужні політичні та правові важелі для боротьби з насиллям, тому неофашизм як реакційна та ідеологічна течія приречений на поразку.

65. Політична культура: сутність, структура, функції.

Політична культура, яка виявляється в діяльності класів, націй, соціальних верств і груп у політичній сфері суспільства, є важливою складовою загальної культури людства. Оскільки зміст, характер і спрямованість людської діяльності завжди залежать від конкретно-історичних, економічних, соціальних та духовних інтересів і відносин, ці види діяльності багато в чому визначають процес формування того чи іншого типу політичної культури і впливають на нього.

За змістом політична культура — це специфічний, історично і класово зумовлений продукт життєдіяльності людей, їхньої політичної творчості, що виражає процес освоєння класами, націями, іншими соціальними спільнотами та індивідами політичних відносин. У загальному розумінні політична культура — це культура політичного мислення й політичної діяльності, міра цивілізованості характеру та способів функціонування політичних інститутів, організації всього політичного життя в суспільстві.

Політична культура впливає на способи здійснення влади, а її власний розвиток залежить від політичних перетворень. З основних каналів впливу культури на політику треба назвати соціалізацію індивідів, яка дає можливість участі в політичному житті, створення та впровадження системи цінностей, формування еталонів поведінки, моделей інститутів і соціальних систем.

У суспільному житті політична культура є важливим засобом взаємодії особистості й політичної влади. Основне призначення політичної культури полягає не у відчуженні, а в залученні людей до політичної системи і політичної діяльності. Сама діяльність людей у суспільстві не обмежується лише сферою матеріального виробництва,

а охоплює і сферу духовного виробництва, і процеси вдосконалення самої людини

Поняття «політична культура» уперше ввів у науку відомий мислитель епохи Просвітництва І. Г. Гердер [3], але предметне дослідження й концептуальне осмислення цього поняття розпочалося лише в 50-ті рр. ХХ ст. У західній політології ґрунтовну розробку як самого поняття, так і концепції політичної культури зв'язано з іменами американських політологів Г. Алмонда та С. Верби. сформульоване ними визначення вважається класичним. Політична культура, на їхню думку, є сукупністю індивідуальних позицій і орієнтацій учасників даної системи, суб'єктивною сферою, що лежить в основі політичних дій і надає їм певного значення .

У дослідженнях змісту поняття політичної культури можна виділити два основні підходи. Перший — розглядає політичну культуру як сукупність (систему) політичних знань, переконань, духовних цінностей, принципів і способів політичної діяльності, політичного досвіду та традицій, а також політичних інститутів. Другий — спеціально наголошує на узагальненій характеристиці людини, на мірі її політичної розвинутості й активності, умінні застосовувати політичні знання на практиці.

Зі структурного погляду політична культура — це єдність політичної свідомості та політичних знань, а також політичної поведінки й політичних дій. У свою чергу, політична свідомість та політична поведінка громадян теж мають свою внутрішню структуру.

Політична свідомість — це духовне утворення, яке включає політичні ідеї, погляди, уявлення, традиції, соціально-політичні почуття народу, що відбивають найбільш істотні економічні, соціальні, політичні та духовні інтереси людей, що мають бути реалізовані через інститути політичної системи. Політична свідомість завжди є конкретно-історичною, вона відбиває інтереси конкретних людей у конкретній країні з певним рівнем економічного й духовного розвитку.

Першим важливим компонентом політичної свідомості є політичні знання та сформовані на цьому ґрунті типові політичні уявлення про різні аспекти політичного життя суспільства: про політичну систему та її окремі інститути; про політичний режим, механізм влади й управління, про прийняття рішень і їх реалізацію тощо.

Необхідно зауважити, що політичні знання та уявлення, як і політична свідомість у цілому, функціонують на двох рівнях: буденному та теоретичному. Буденна політична свідомість — це сукупність ідей, уявлень та знань, які виникають безпосередньо з буденної практики того чи іншого класу, соціальної верстви або групи людей чи окремих індивідів. У структуру політичної ідеології входять передовсім політичні наукові (теоретичні) знання.

У політичній практиці складаються відносно стійкі політичні знання та уявлення, котрі набирають форми зразків або стереотипів. Незалежно від того, чи є ці знання і уявлення правдивими або помилковими, відповідний носій політичної культури сприймає їх як істинні. Політичні знання та уявлення як компонент політичної культури спроможні відігравати суттєву роль у соціальній практиці, багато в чому визначаючи стан політичної свідомості.

Це знання:

існуючих у країні політичних відносин, подій і явищ, що відбуваються в політичному житті суспільства в цілому, в його окремих регіонах;

сутності, структури і функцій органів державної влади, політичних партій, суспільних організацій (головних), тобто всієї політичної системи, політики, яка проводиться в суспільстві;

норм, принципів, ідей, що їх покладено в основу управління соціальними, економічними, духовними та політичними процесами в суспільстві;

конституції держави, чинних норм права (законів), правового статусу громадянина (сукупність прав, свобод та обов'язків), програмних положень основних політичних партій, що діють у країні;

зовнішньої політики держави та міжнародних відносин, розуміння тісного взаємозв'язку внутрішньої та зовнішньої політики, проблем безпеки країни та ін..

Другим важливим компонентом політичної свідомості є політичні цінності й ціннісні орієнтації. Політичні цінності й ціннісні орієнтації — це такі політичні знання й уявлення, котрі розглядаються людиною як невід'ємні від її існування, як такі, що надають значущості, сенсу її вчинкам, орієнтують її дії в політичному житті. Політичні цінності є мотиваційним базисом політичної культури, їх руйнування часто

переживається людиною як особиста трагедія, а в масштабах суспільства ці процеси можуть призвести до духовної катастрофи. До політичних цінностей належать, наприклад, демократія, політична свобода, соціальна справедливість, політичні права людини та їх гарантії.

Третім важливим компонентом політичної свідомості є політичні настанови. Політична настанова — це ставлення суб'єкта до політичних явищ

У поняття політичної культури входить не тільки політична свідомість, а ще й політична активність і політична поведінка. Деякі найважливіші елементи поведінки та дій політично активної людини є обов'язковими. Це насамперед участь у роботі вищих і місцевих органів державної влади, робота в різних громадських комісіях, комітетах, в експертних групах при органах влади, а також: участь у діяльності політичних партій і громадських організацій; у референдумах, виборах, участь у мітингах, страйках, пікетах і т. д., участь у конкретній діяльності для здійснення політики держави в різноманітних сферах;

засвоєння навичок і вміння вести політичну боротьбу, політичні дискусії цивілізованими методами обговорення й активна участь у створенні конституції держави, різних програм економічного, політичного та духовного розвитку.

Важливим компонентом політичної поведінки є політичні стереотипи, тобто певні зразки. Не менш істотним компонентом політичної поведінки є політичні традиції

Ще одним важливим компонентом політичної поведінки є інститути політичної системи суспільства, що історично склалися. Відбиває політичну поведінку суспільства та його культуру політичний режим як певний підсумок політико-культурного розвитку суспільства .

Своєрідними знаками політичної культури є політичні символи, які сприяють згуртуванню великих мас людей, чіткій орієнтації їхньої політичної поведінки.

Визначальна функція політичної культури — вираження й реалізація соціальних інтересів. У політичній свідомості, передусім у її найважливішій складовій — політичній ідеології, відтворюються

корінні інтереси соціальних спільностей, які стосуються влади в суспільстві.

Виховна функція політичної культури, або функція політичної соціалізації, спрямована на формування й розвиток індивіда як суб'єкта політичних відносин

- забезпечення реалізації інтересів відповідних соціальних спільностей людей і політичної стабільності суспільства;
- пізнання й оволодіння політичними відносинами;
- нормативно-регулівна функція;
- реалізація політичної соціалізації;
- комунікативна, прогностична та інші функції.

Характерні риси й особливості виконання політичною культурою відповідних функцій у суспільному житті зумовлюються конкретно-історичними, економічними, соціально-класовими, національно-етнічними, регіональними та іншими чинниками.

66. Політична культура особи, суспільної групи, народу.

Особливості національних політичних культур.

Політична культура — сукупність соціально-психологічних настанов, цінностей і зразків поведінки соціальних верств, окремих громадян, які стосуються їх взаємодії з політичною владою. Політична культура охоплює рівень знань та уявлень про політику, емоційне ставлення до неї, що мотивує політичну поведінку громадян. Політична культура багато в чому пояснює джерела, характер і особливості конкретної політичної системи, панівний в суспільстві політичний режим, політичну свідомість і поведінку суспільних класів, груп, політичних партій і рухів, спрямування політичних процесів.

Політична культура залежно від суб'єкту політики має і різновидності: політична культура особистості, суспільства, політична культура класів, націй, окремих соціальних верств і груп.

Політична культура особи. Особа сама по собі не виступає самотійним суб'єктом політичного життя. Особа виступає суб'єктом політичного життя як представник соціальної спільноти, виразник її інтересів. Не існує прямого зв'язку: політична влада - особа.

Політична влада не встановлює і не може встановлювати індивідуальні умови існування особи, виражати її інтереси. Успіх або невдача діяльності особи на арені політичного життя суспільства остаточно визначається силою класу, що представляє особа, та її спроможністю виражати та захищати інтереси класу. Ця спроможність і дозволяє судити про рівень політичної культури особи.

Політична культура класів та суспільних груп визначається тим, що політична діяльність завжди спрямована на політичну владу. Усвідомлення класових потреб, з одного боку, суттєвості та призначення влади - з іншого, служить необхідною передумовою політичної діяльності. Тому рівень розвитку класової свідомості - найважливіша характеристика політичної культури. Засобом політичної діяльності класів виступають їх організації. Наявність, розвиненість організацій - неодмінний показник політичної культури класів, бо без відповідних організацій класи, соціальні спільноти не можуть бути постійними учасниками політичного життя, послідовно, систематично вести політичну боротьбу. Політичні організації соціальних спільнотей, стаючи компонентами політичної культури, разом з тим виступають засобом її закріплення та передачі.

Політична культура того чи іншого народу(суспільства) - це підсистема більш загального утворення - культури суспільства, сукупність політичних цінностей, вироблених суспільством. Система цінностей політичної культури включає: політичні ідеї, теорії, вчення і програми, які визначають діяльність держави, політичних партій і рухів; погляди та уявлення народних мас і особистостей на соціальний устрій суспільства та ін.

Національна культура охоплює всі сфери суспільного життя: моральну, релігійну, соціальну, правову й політичну. Однак особливу роль у її структурі та функціонуванні відіграє політична складова — національна політична культура. Вона є основою функціонування політичної системи нації та має визначальний вплив на зміст правової та інших складових національної культури.

Отож, політична культура існує у вигляді різних форм — національної, народної, масової, елітарної тощо. Найширшим

поняттям є національна політична культура, яка включає в себе народну, масову та елітарну культуру.

Особливості національної політ.культури:

- Вона становить сукупність усього духовного, що пов'язано з типом владних відносин і специфікою реалізації владив країні, які притаманні певній нації.

- Її призначення полягає в забезпеченні якісного відтворення нації (щоб люди отримували якісну освіту, роботу, виховання в них шанобливого ставлення до держави) та національного патріотизму.

- Це певна система політичних ідеалів, символіки, підсистема громадянського виховання, багатства політичної літератури, мистецтва, яка спирається на етнічний матеріал, традиції, звичаї тощо.

-Зрозуміло, що політична культура нації — це певний синтез різноманітних елементів різних культур. Наприклад вважається, що політична національна культура України становить комбінацію елементів західно-європейської культури (60 відсотків) та східних культур (26, 3 відсотки), решта — це впливи маргінальних типів.

- У межах національних політичних культур розрізняють дещо вужчі поняття — народні, або (як їх називють деякі теоретики) масові культури. Поняття народної політичної культури має два значення. Перше — марксистське, що включало в себе розуміння її як політичної культури трудящих мас зі своїми цінностями, певними рисами, стереотипами. Друге значення народної політичної культури пов'язане з синтезом народних традицій і звичаїв із режимними цінностями

- Отже, із розподілом національної культури на елітарну та масову до поняття масової культури (яка виникає з приходом народних мас у політику, парламентаризмом, науково-технічним прогресом) включаються ілюзії доступності політичної діяльності для загалу громадянства.

67. Типологія політичної культури. Зміст та особливості громадянської культури.

Типи політичних культур:

Політологи виділяють кілька базових моделей політичної культури. Розрізняють фрагментарну і інтегровану політичну культуру. Для першої характерна наявність різноманітних політичних орієнтацій і діяльності, відсутність процедур налагодження конфліктів, а також довір'я між окремими верствами населення (прикладом подібного типу є сучасна Україна), для другої - низький рівень політичного насильства, лояльність до режиму, відсутність протилежних субкультур.

Американські політологи Г.Алмонд і С.Верба виділили три базових типи політичної культури:

- патріархальна культура характеризується повною відсутністю у населення цікавості до політики, сліпим підпорядкуванням владі, злиттям політичних орієнтацій з релігійними і соціальними;
- підданська культура передбачає слабку індивідуальну участь у політичному житті, визнання особливого авторитету влади, поважне або негативне ставлення до неї;
- активістська культура (культура участі) відрізняється від усіх інших типів активною участю громадян у політиці незалежно від позитивного чи негативного ставлення до політичної системи.

В історії переважають змішані політичні культури, які є різними варіантами поєднання базових типів: патріархально-підданська і патріархально-активістська. Г.Алмонд і С.Верба стверджують, що демократичній системі притаманна громадянська культура, в якій окремі патріархальні та підданські орієнтації урівноважують індивіда, тим самим забезпечуючи стабільність демократії (як приклад політологи наводять США і Великобританію). В громадянській культурі будуть поєднуватися політична активність і абсентеїзм (в західних демократичних системах спостерігається зниження електоральної активності виборців), законослухняність і протест проти певних дій уряду, лояльність до влади та її критика.

Існують і інші типології політичних культур. Так, залежно від типу політичної системи говорять про тоталітарну, авторитарну і демократичну культуру.

В тоталітарній культурі домінують такі ознаки:

- дихотомічне сприйняття світу, яке проявляється у протиставленні "своїх" і "чужих". В якості "чужих" виступають інші класи, нації, раси та ідеологічні противники. "Чужі" сприймаються як вороги;
- відсутність терпимості (толерантності) до іншої думки, способу життя;
- заперечення компромісу і ставка на силове вирішення конфліктів;
- втрачають властивості живих людей і набувають символічних рис, стають носіями харизми;
- домінування у суспільній свідомості міфів, наприклад, про комуністичний або расовий рай;
- фанатичне служіння ідеям, відчуття єдності з владою.

Для авторитарної культури характерна відсутність активної підтримки влади, остання втрачає сакральність. В основі авторитарної культури лежать або патріархальні, або підданські орієнтації населення.

Характерні ознаки демократичної культури:

- толерантність до інакодумства, визнання за інакодумцями права відстоювати свою точку зору;
- схильність до пошуку компромісу як головного засобу вирішення конфліктів;
- згода (консенсус) стосовно базових ліберальних цінностей: автономність особистості, невідчуженість її прав.

*Змішаним типом політичної культури є і так звана громадянська культура. Це активістська культура, яка інтегрує певні елементи патріархальної та підданської культури, вона найбільш характерна для демократичних суспільств, сприяє їх нормальному функціонуванню, створює основу соціальної стабільності. Громадянська культура є породженням громадянського суспільства. Вона передбачає, що суб'єкти політики у своїй діяльності виходять з інтересів усього суспільства, а не лише окремої соціальної спільності. За наявності в ній різних політичних орієнтацій ця культура спрямована на дотримання в суспільстві громадянського консенсусу як необхідної засади демократії. Громадянська культура визначається правовими й етичними (моральними) чинниками політичної діяльності. Вона виражає рівень зрілості суспільства, здатність перебороти суперечності у рівнях забезпечення загальних громадянських

інтересів, форм і механізмів розробки і реалізації спільних рішень, узгоджених дій.

- Згідно з Г. Алмондом й С. Вербою для громадянської культури притаманні дві "суперечності": 1) між високою оцінкою своєї потенційної впливовості на політичні рішення й більш низьким рівнем реального впливу; 2) між ступенем поширення вербального визнання обов'язковості участі громадян у політичному житті і реальною значимістю та обсягом участі.

До основних властивостей громадянської культури, що обумовлюють її специфіку, можна віднести: функціонування правової держави та громадянського суспільства; громадянський консенсус; громадянську інтеграцію в міжнародному і внутрішньополітичному плані; посередницькі функції між загальнолюдськими цінностями, політичним мисленням і політичною свідомістю і поведінкою громадян.

Громадянська культура являє собою синтез форм суспільної свідомості, має комплексний характер, хоча і пронизана цілями, настановами переважно політичного змісту. Політичні погляди, ідеї, концепції, програми відрізняються плюралізмом, аж до несумісності, якщо йдеться про фашистські, расистські, монархічні, антидемократичні і подібні їм політичні настанови.

68. Політична культура українського народу: традиції, сучасний стан, тенденції розвитку.

Політична культура України теж багато в чому визначена історією її розвитку. За довгі роки перебування на перетині західної та східної політичних культур власна політична культура українського народу, його ментальність сформувались як неповторний симбіоз різних компонентів культур (з перевагою все-таки західних компонентів). Проте у посткомуністичному українському суспільстві поширені та мають помітний вплив уявлення, ідеї, ідеали, орієнтації, настрої, стереотипи мислення та поведінки, культивовані радянським режимом, з одного боку, а, з другого, — одвічною мрією українського народу про незалежну власну державу. Це надає політичній свідомості громадян певної амбівалентності: вони вимагають повноти

всіх політичних прав і свобод, але не заперечують проти відновлення авторитаризму; прихильно ставляться до ідеї ринкової економіки, проте вірять, що лише планова система народного господарства зможе вивести країну з кризового стану.

Політична культура сучасної України має, за дослідженнями вчених, посткомуністичний, пострадянський, постколоніальний характер. Проте така політична культура на сьогодні не є монопольною, чи тим більше офіційною, але вона ще функціонує за інерцією.

Нинішня політична культура українського народу є постколоніальною. Це доводить мовна проблема, комплекси національної меншовартості, нездатність до адекватної оцінки власних національних інтересів, схильність більше розраховувати на зовнішню допомогу, ніж на власні сили, Проте характер сучасних соціально-політичних процесів дозволяє твердити, що політична культура українського суспільства стає національною та незалежною.

За ставленням до демократії і держави політична культура України залишається авторитарною, етатистською, патерналістською. Але, як наголошують провідні українські дослідники політичної культури, за умов суверенного існування відроджуються такі традиційні риси української політичної культури, як народоправство, толерантність, ліберальне ставлення до держави (не людина і нація для держави, а держава для людини і нації).

За ідеологічною спрямованістю для політичної культури України характерний розкол суспільства на прихильників комуністичних і соціалістичних цінностей, з одного боку, та консервативно-ліберальних — з іншого. Сучасній Україні загалом властива прихильність, як вже відмічалось, прихильність до західноєвропейських політичних цінностей, але помітними є риси ментальності та культури східних народів, зокрема орієнтація на харизматичних лідерів, етатизм, патерналізм, підпорядкованість церкви державі.

Політична культура українського народу на сьогодні ще не є цілісною, бо відсутні окремі компоненти культури, а багато з існуючих мають ще несформований характер. Багато політико-культурних елементів не відповідають національному характеру, традиціям української нації, тобто політичній культурі властива

неорганічність. Інерційна радянська політична культура залишається домінуючою у нашому суспільстві, хоча дедалі потужнішими стають українські політичні цінності та орієнтації. Сьогодні для України актуальною є проблема радикального оновлення, трансформації посткомуністичної політичної культури в національну, суверенну, демократичну як за змістом, так і за духом.

69. Суб'єкти політичних відносин.

У процесі спільної політичної діяльності індивіди і соціальні спільноти вступають у певні відносини. Такі взаємовідносини соціальні суб'єкти здійснюють через організаційні структури, які вони створюють з політичними цілями. Завдяки політичним відносинам між цими структурами політична система функціонує як цілісність.

Політичні відносини — це різноманітні, зумовлені соціально-економічним і культурним рівнем суспільства взаємозв'язки і взаємодії, що виникають між соціальними спільнотами й індивідами, створеними ними політичними інституціями й організаціями з питань втілення політичних інтересів і політичних потреб у сфері завоювання, формування і функціонування політичної влади. Сутність політичних відносин становить питання про політичну владу, використання її в інтересах кожної з соціальних груп, держави, суспільства в цілому.

Історичний досвід показав, що політичні відносини є різноманітними за своїм характером, їх можна класифікувати за окремими принципами. Типологія політичних відносин виглядає приблизно так:

- 1) за характером соціальних суб'єктів — міжнародні; міжнаціональні; між соціальними групами; між особами (індивідами, лідерами);
- 2) за організацією соціальних суб'єктів політики — міждержавні; міжпартійні; між громадськими об'єднаннями; державно-партійні; між державою і громадськими об'єднаннями; між партіями і громадськими об'єднаннями;
- 3) за характером відносин між суб'єктом і об'єктом політики — відносини панування; підкорення;
- 4) за характером упорядкованості — координаційні; субординаційні;

- 5) за характером різних сфер політичної влади — законодавчі, управлінські, судові;
- 6) за характером тривалості — сталі, тривало існуючі політичні відносини, що виражають докорінні особливості даної політичної влади; рухомі, динамічні, що відображають зміну співвідношення соціально-політичних сил у процесі повсякденної політичної життєдіяльності суспільства;
- 7) між світовими політичними структурами ~ міжурядові, сформовані національними урядами; неурядові організації, що складаються з національних організацій та асоціацій; транснаціональні організації, які створюються індивідами;
- 8) за територіальною спрямованістю — у масштабах політичної системи однієї країни; у глобальному масштабі між політичними системами різних країн;
- 9) за механізмом формування і прояву — стихійні; свідомі.

Суб'єкти і об'єкти політики – обов'язкові елементи політичних відносин, тому вони повинні розглядатися в єдності, взаємозв'язку і в взаємозалежності, однак кожен з цих елементів має свої властиві йому ознаки.

Суб'єкти політики – це соціум, а також створені ними установи, організації, чия активна практична діяльність спрямована на перетворення політичної та інших сфер життєдіяльності людини як відповідних об'єктів політики. Суб'єкт політики, таким чином, передбачає наявність самих соціумів та їх організацій, здатних до політичної діяльності і створених з цією метою; певні цілі їхньої діяльності; цілеспрямовану активність; виявлений інтерес; взаємозв'язок, взаємодію з об'єктом політики.

У суспільстві суб'єктом і об'єктом можуть бути і є людина, соціальні верстви, групи, організації, рухи, колективи, держави, суспільство в цілому.

Суб'єктом політики є кожний соціум, здатний творити політику. Це означає відтворення набутого, усталеного в політиці, виробленого попередніми поколіннями в процесі історичного розвитку, підтримання реального політичного стану в усій системі його залежностей, закладення в реалії політики імпульсів її майбутнього розвитку, внутрішніх пружин політичного руху. Отже, суб'єкт

політики є активним за своєю природою. Рушійною силою такої активності, цілеспрямованої політичної діяльності є наявність політичного інтересу. Обсяг активності зумовлений здатністю суб'єкта впливати на поведінку людей (взаємодіяти з іншими суб'єктами політики), підпорядковувати політичні дії виробленим цілям, викликати зміни у політичному стані, впливати на політичний процес. Ця здатність визначається як "політична суб'єктність".

Суб'єкти політики також визначають, хто є головною дійовою особою, хто другорядною, а хто й масою, натовпом, пасивним об'єктом маніпулювання.

Суб'єкт політики, впливаючи на інших людей, які стають для нього об'єктами політики, здатний також до самотворення, самоорганізації, самовдосконалення.

70. Об'єкти політичного впливу.

На відміну від суб'єкта об'єкт політики є підвладною ланкою єдності "суб'єкт – об'єкт політики", однак це не робить об'єкт пасивним, невпливовим. Його активність виявляється в тому, що він обмежує, вимальовує потенційний простір політики, у рамках якого діє суб'єкт. Реалії політичного життя свідчать, що суб'єкт і об'єкт політики часто міняються місцями.

Об'єкти політики – явище політичної сфери в їх різноманітних проявах і зв'язках з усім громадянським суспільством, на які спрямована діяльність суб'єктів політики.

Об'єкт політики — це особа, група суспільства чи організація, на які впливає суб'єкт політики. Іншими словами, суб'єкти політики, перелік яких дано вище, є і об'єктами політики. Слід відзначити або виділити притаманну їм усім ознаку: суб'єкти є одночасно й об'єктами політики, а об'єкти — суб'єктами.

Об'єкти політики часто можуть носити характерний вплив зі сторони ЗМІ. Та безпосередньо впливати на свідомість та психіку людей.

Оскільки людина — мірило всіх речей, рушійна сила політичної активності націй, класів, партій і т. п., вона є первинним об'єктом політики. Адже з людини починається політичний інтерес, на людину,

врешті-решт, виходить політика, визнаючи її благополуччя та громадські свободи, права й обов'язки.

У суспільстві суб'єктом і об'єктом політики можуть бути людина, соціальні верстви, групи, організації, рухи, колективи, держави, суспільство в цілому.

71. Політичні права, свободи та обов'язки людини і громадянина.

Права людини в сучасному світі - це проблема, вирішення якої стоїть у центрі практичної діяльності міжнародного співтовариства і кожної держави.

Права людини - це її можливість діяти певним чином для того, щоб забезпечити своє нормальне існування, розвиток і задоволення власних потреб.

Поняття про права людини включає два аспекти:

> природні права людини, неподільно пов'язані з її існуванням та розвитком;

> набуті права людини, що характеризують її соціально-політичний статус.

Поняття політичних прав і свобод

Особливість політичних прав і свобод полягає, насам-перед, у тому, що їх носіями, суб'єктами є лише громадяни України, а не всі особи, які проживають на її території. Політичні права і свободи закріплені в Конституції України та в різних міжнародних документах, починаючи з Міжнародного договору про громадянські та політичні права.

Важливою особливістю політичних прав і свобод є й те, що вони у певних випадках можуть бути реалізовані лише завдяки участі конкретного громадянина, наділеного цими правами, свободами, у діяльності відповідних об'єднань, політичних партій, профспілкових організацій, державних структур.

До політичних прав і свобод належать:

- свобода думки і слова;
- свобода зборів, мітингів, походів і демонстрацій;
- право на звернення до органів державної влади і місцевого самоврядування;
- право на об'єднання;

- право на участь в управлінні державними справами;
- виборчі права.

Другий розділ Конституції України закріплює систему прав, свобод і обов'язків, яку можна поділити на особисті (природні, громадянські), політичні, соціальні, економічні, культурні, екологічні та сімейні права і обов'язки. Сукупність конституційних норм, що закріплюють ці права і обов'язки визначає конституційно правовий статус людини і громадянина.

Свобода людини є вихідним поняттям проблеми прав людини-громадянина. Вона характеризується ознаками:

- всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності і правах;
- людина має право робити все, що прямо не заборонено діючим законодавством;
- всі люди рівні в правових можливостях, правовому сприянні і правовій охороні;
- свобода людини - об'єктивна реальність, вона виходить за межі врегульовані правом, так як на неї впливають і інші соціальні норми (моралі, етики, релігійні норми та інші).

Основні права громадян нерозривно пов'язані з їхніми обов'язками. Основний, обов'язок громадянина — встановлені Конституцією держави вид і міра його необхідної обов'язкової поведінки. Щоб людина могла успішно реалізувати свої права, отримувати від суспільства певні матеріальні й духовні блага, вона повинна виконувати покладені на неї обов'язки, віддавати суспільству свою працю, свої зусилля, піклуватися про державні та громадські справи.

Конституційні права, свободи та обов'язки разом із конституційними принципами й гарантіями утворюють основи правового становища громадян, або конституційний статус особистості в Україні. Становище, статус громадян України відзначається не лише його правами, а й тими обов'язками, що їх він несе перед державою, перед іншими громадянами, перед організаціями.

Основні обов'язки громадян закріплює Конституція України. Умовно їх можна кваліфікувати по групах. У сфері економічного й соціального життя — це обов'язки сплачувати податки і збори, подавати декларації про свій майновий стан і доходи, зберігати природу і охороняти її багатства. У царині культурної діяльності

громадяни несуть обов'язки з охорони історичних пам'яток та інших культурних цінностей, повинні відшкодовувати завдані ними збитки. До обов'язків у сфері суспільно-політичного життя належать обов'язки додержуватися Конституції та законів України; оберігати інтереси держави і сприяти зміцненню її могутності й авторитету; захищати Батьківщину, служити у Збройних Силах України; поважати національну гідність інших громадян. У царині особистої та індивідуальної свободи серед обов'язків громадян України — необхідність поважати права та законні інтереси інших осіб.

З цього виходить, що прийняття Конституції — це надзвичайно важлива, але лише часткова, справа. Та водночас із її прийняттям необхідне створення механізму реалізації Основного Закону, зокрема й щодо практичного втілення передбачених нею прав, свобод та обов'язків. Під таким механізмом слід розуміти всю сукупність різних гарантій і дій, відповідний процес, завдяки якому громадяни, що мають певне право, свободу чи обов'язок, реально досягають цілей, інтересів, благ, передбачених нормою Конституції.

Із цього визначення випливає, що механізм реалізації прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, — це категорія, надзвичайно об'ємна й широка в тому розумінні, що вона охоплює не тільки юридичні, а й політичні, економічні, ідеологічні та інші явища.

72. Політична соціалізація. Політична позиція особи. Причини політичної пасивності й аполітичності громадян.

Процес політичної соціалізації характеризується протистоянням двох основних тенденцій: з одного боку — зростанням суспільної потреби у розвитку політичної свідомості особи, а з іншого — відчуженням людини від державного життя та від прийняття політичних рішень.

ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ — процес засвоєння індивідом упродовж життя політичних знань, норм і цінностей суспільства, до якого він належить.

Політична соціалізація передбачає комплекс заходів, які готують людину до життя у сфері політики, визначають її політичну поведінку, впливають на уподобання та рішення.

Високий рівень політичної соціалізації громадян є передумовою високого рівня розвитку суспільних відносин та їх стабільності.

МЕТА:

- прищеплення новим членам суспільства основних елементів політичної культури і свідомості;
- створення сприятливих умов для накопичення членами суспільства політичного досвіду, що його потребує політична діяльність і творчість усіх бажаючих;
- якісне перетворення відповідних елементів політичної культури
- необхідної умови суспільних змін.

УМОВИ:

- характер соціальної стратифікації суспільства;
- система освіти та виховання;
- національно-етнічні особливості;
- релігійні вірування.

ФУНКЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ:

Інформаційна ф-я – інформації, без передавання знань про владу й політику, форми і способи участі в управлінні суспільством, у вирішенні політичних питань, без знань і певного досвіду індивіда про його політичне виправдану поведінку через участь у виборах, референдумах, суспільних акціях, політичних партіях, громадських організаціях. Ціннісно-орієнтована функція – у процесі її реалізації людина звеличується до системи історично сформованих уданому суспільстві політичних відносин, цінностей та орієнтацій, у неї виробляються певний апарат політичного мислення, власна система ціннісних орієнтацій.

Установчо-нормативна ф-я – охоплює процес, спрямований на вироблення в особи певних настанов на сприйняття і споживання політ. інформації, певного ставлення до пол. подій і явищ, до дій інших осіб у сфері політики, на вибір свого стилю, поведінки в політичних відносинах.

ТИПИ ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ. Залежно від характеру взаємодії політичної системи та особи виділяють такі типи політичної соціалізації:

Гармонійний тип передбачає певну культурну однорідність, усталені демократичні традиції і громадянське суспільство, здатне забезпечити відносно рівноправний діалог індивіда та влади.

Плюралістичний тип забезпечує опосередковану взаємодію індивіда та влади через різноманітні субкультури. Об'єднавчим політико-культурним кодом тут виступають цінності ліберальної цивілізації – свобода, приватна власність, індивідуалізм, права людини, плюралізм, демократія.

Конфліктний тип проявляє політичне насильство через релігійну, етнічну, ментальну, культурну багатоманітність, низький рівень життя та практичну відсутність базового політико-культурного коду.

Гегемоністський тип вводить людину у політику через визнання цінностей певної групи, класу, етносу, релігії, політичної ідеології.

Політична позиція особи. **ТИПИ ОСОБИСТОСТІ ПО ВІДНОШЕННЮ ДО ПОЛІТИКИ** – активісти, компетентні спостерігачі, компетентні критики, пасивні громадяни, аполітичні й відчужені (класифікація польського політолога Єжи Вятра).

Пасивність та аполітичність в політиці зумовлюється низьким рівнем соціального, інтелектуального, психологічного розвитку людини; діями влади по усуненню людей від участі в політиці; свідомою відмовою внаслідок негативного ставлення до політичної системи, розчаруванням людей у політиці як суспільній сфері, відмовою внаслідок відсутності зв'язку між реалізацією інтересів людини та будь-якою формою політичної участі.

73. Національні відносини і національна політика.

Національні відносини – це відносини між людьми, що належать до різних етносів – етнічних груп, націй, народностей та їх державним утворенням з приводу задоволення своїх інтересів. Вони вбирають в себе в якості різних сторін економічні, політичні, ідеологічні, психологічні, територіальні, мовні та інші відносини, і являють собою відносно самостійну систему суспільних відносин. Являючись частиною соціальної системи, національні відносини, разом з тим, є підсистемою суспільних відносин та мають чинити вирішальний вплив на всі боки життя багатонаціональної держави.

Національні відносини, відбиваючи всю повноту соціальних відносин цілком, визначаються економічними та політичними факторами. Основними є відносини в сфері політики, бо від них, зазвичай залежить розвиток національних відносин у всіх інших сферах. До політичної сфери національних відносин належать такі питання, як національне самовизначення, рівноправність націй, сполучення національних та інтернаціональних інтересів, створення реальних умов для вільного розвитку національної мови та національної культури, представництво національних кадрів у структурах влади та ін. Але з іншого боку, національні традиції та настрої, культурно-побутові відмінності між націями, мають великий вплив на формування політичних установок, політичної позиції, політичної культури і в цілому на внутрішню та зовнішню політику політичної влади.

Історія розвитку національних відносин свідчить про те, що вони можуть бути трьох типів: рівноправність, панування та підкорення; знищення однією нацією інших. Ідеальним для національних відносин є тип рівноправності.

Національні відносини мають свій прояв на трьох рівнях:

Внутрінаціональні - міжкласові, політичні, боротьба за національну гідність, стимулятором якої є національна самосвідомість.

Міжнаціональні – внутрідержавні, внутрірегіональні, внутрі колективів, міжособові. Тут вирішальна роль належить етнічним факторам, національним стереотипам для міжнаціональні конфлікти та міжнаціональні конфлікти ви-никають частіше, ніж на інших рівнях.

Міжнаціональні на державному рівні – відносини між національними державами.

Управління національними відносинами передбачає, поперед усе, виявлення та пізнання об'єктивних закономірностей, тенденцій розвитку національного життя та розробку на цій основі конкретної соціальної політики в міжнаціональних відносинах. Невід'ємною частиною управління національними відносинами є цілеспрямоване керівництво розвитком розробленої національної політики, її організація, регулювання та контроль. Нарешті, своєчасне виявлення та подолання протиріч та перешкод на шляху розвитку

міжнаціональних відносин, забезпечення міцності єдності усього суспільства.

Важливість та складність національних відносин визначається тим, що вони охоплюють усі сфери суспільного життя і кожна етнонація намагається не тільки зберегти свої особливі інтереси, але й закріпити їх в загальновизнаних нормах. Постійна взаємодія між етнонаціями характеризується двома об'єктивними та взаємопов'язаними тенденціями: диференціацією та інтеграцією. Ці протирічні, але об'єктивні тенденції випливають із внутрішньої сутності національних відносин та носять об'єктивний характер. Головне протиріччя в розвитку націй – між національним (єдиним) та інтернаціональним (загальним).

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА – науково обгрунтована система заходів, спрямована на реалізацію національних інтересів, розв'язання суперечностей у сфері етнонаціональних відносин.

Національна політика повинна враховувати не тільки теперішні повсякденні потреби та інтереси етнонацій, але й своєчасно примітити проблеми, що виникають, та не допустити перетворення їх у конфліктні ситуації.

Дослідники, які займаються проблемами міжнаціональних відносин, розробляють різні концепції, які змогли б, на їх думку, бути покладеними в основу національної політики. В західних країнах найбільш відомі дві концепції. Одна з них – концепція “внутрішнього колоніалізму”. Так, американський соціолог М.Гактер вважає, що тенденція відставання периферійних національних груп, “оплутаних експлуататорськими кайданами центру”, ні що інше, як відношення центру до внутрішніх колоній. Більш розвинуті нації намагаються закріпити цю нерівність, а менш розвинуті – вступають у боротьбу за свої права. Звідси – національна політика повинна бути спрямована на зрівняння рівнів розвитку всіх націй, що населяють багатонаціональну державу.

Інша концепція “етнічна”, прибічники якої вважають, що в основі національних рухів – не класові та економічні, етнокультурні фактори, і в процесі створення національної політики, передусім треба посилювати роль національної самосвідомості.

Національна політика тісно пов'язана з соціальною, регіональною, демографічною та іншими напрямками політичної діяльності. В різних системах зв'язку вони співвідносяться як загальне та особливе, ціле та частина. Це відображається в тому, що національна політика включає в себе соціальні, економічні, регіональні, мовні, демографічні та інші аспекти. Разом з тим, в багато-національній державі при здійсненні державної політики в будь-якій сфері суспільного життя, необхідно враховувати національно-етнічні аспекти.

Основними положеннями національної політики є рівноправність усіх націй та народностей, підтримання відносно рівних умов життя націй в багатонаціональній державі; взаємна повага інтересів та цінностей понад національними та класовими; визнання за кожним індивідом, незалежно від його національності, можливості користатися усіма правами та свободами, що проголошені Загальною декларацією прав людини; забезпечення державою самостійності різних видів національних автономій та інших державно-адміністративних форм. Сталість територіальних кордонів національно-державних утворень, неприпущення їх перегляду і, тим паче, насильницьких змін.

74. Особливості етнополітики сучасної України.

ЕТНОПОЛІТИЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ. Український етнос один з найчисельніших в Європі, другий у слов'янському світі. Загальна кількість етнічних українців сягає 40 млн. осіб.

На території України проживають представники понад 130 національностей і народностей.

Найбільшою етнічною спільнотою є українці (77% від загального населення). Вони являють собою титульний етнос, який є провідним суб'єктом державотворення.

Інші етнічні спільноти відносяться до категорії національних меншин. Особливе місце серед них в силу своєї чисельності та особливої ролі в українській історії посідають етнічні росіяни – 17,3% всього населення. Найбільше їх мешкає в Східних та Південних областях.

Крім того, в Україні протягом останніх п'ятнадцяти років утворилися етнічні групи, які складаються з іммігрантів (від 2-х до 3-х% населення).

Наступна за величиною національна група – білоруси. У Житомирській, Хмельницькій та Львівській областях проживає близько 250 тисяч поляків. Крім того, до складу населення України входять також національні групи, чисельність яких становить близько 100 тис. чоловік і які компактно розселені у певних регіонах. Це угорці, румуни, греки, гагаузи, болгари, татари.

В Україні мешкають також групи етносів, чисельність яких становить від 10 до 100 тис. чоловік. Це вірмени, азербайджанці, цигани, грузини, казахи та ін. Майже у всіх областях значну більшість разом з українцями складають одна-дві, інколи три національності, питома вага інших не перевищує 1%. Більш різноманітні за національним складом східні і південні області, менше – західні.

Поліетнічність України супроводжується двомовністю її населення, причому мовні уподобання громадян України не співпадають з їх етнічною самоідентифікацією.

ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ. В Основному Законі держава встановила гарантії мирного співіснування та розвитку громадян України всіх національностей шляхом сприяння консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин. До законодавчих актів, що забезпечують реалізацію державної етнополітики, належать Закон Української РСР “Про мови в Українській РСР”, Декларація про державний суверенітет України, Декларація прав національностей України, Закон України “Про національні меншини в Україні”, “Про громадянство України”, “Про освіту”, “Про свободу совісті та релігійні організації”, “Про біженців”, “Про правовий статус іноземців”, Рамкова конвенція про захист національних меншин, Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, інші нормативно-правові акти та міжнародні договори, згода на обов’язковість яких надано Верховною Радою України.

Законодавство України у питаннях збереження ідентичності та культурної самобутності національних меншин загалом відповідає кращим світовим і європейським стандартам. Разом з тим, поряд з нормами законодавства щодо розвитку українського етносу, захисту

національних меншин, залишаються нереалізованими Конституційні положення щодо корінних народів.

75. Поняття нації та національної держави.

Нація - історична спільність людей, що складається в ході формування спільності їх території, економічних зв'язків, літературної мови, деяких особливостей культури і характеру, які складають її ознаки.

Нації визначаються певним рядом характеристик, що стосуються як індивідуальних її членів так і всієї нації. Такі характеристики мають нести в собі як об'єднавчу функцію — спільнота людей, що не має між собою нічого спільного, не може бути нацією, так і відокремчу — що відрізняє дану націю від сусідніх. Будь-яка з таких характеристик може стати предметом дискусій, однак заперечення існування визначальних чинників містить в собі заперечення існування окремих націй.

Практично всі націоналістичні рухи при визначенні нації звертають увагу на спільність походження, як компонент ідентичності націй. Походження розуміється у двох напрямках — походження від поколінь, які мешкали на тій же території, і походження від поколінь, що розмовляли тією ж мовою. Ці два чинники можуть збігатися.

Власна мова часто вважається визначальною особливістю нації (незалежно від її комунікативного значення). У деяких випадках мова є винятковою для нації, і, можливо, основою національної ідентичності (напр. Баскська мова). В інших випадках, національна мова також використовується іншими націями (характерна для нації, але не виняткова для неї, наприклад німецька мова). Деякі нації, як наприклад Швейцарська нація, самоідентифікуються як багатомовні. Папуа Нова Гвінея відстоює 'Папуаську' національну ідентичність, не зважаючи на наявність близько 800 чітких мов. Жодна нація не може бути визначена винятково мовою: це фактично створило б відкриту спільноту (для будь-кого, хто вивчав мову).

Більшість націй частково визначаються власною культурою. На відміну від мови, національна культура звичайно є унікальною для нації, хоча й включає багато елементів, спільних з іншими націями.

Національна культура також включає в себе культурну спадщину попередніх поколінь.

Релігія також може розглядатися як національний чинник, хоча не всі націоналістичні рухи акцентують на цьому увагу. Релігія може бути привласненою, що робить її національною, але й може не бути винятковою. Наприклад, чимало націй визначають себе, як католицькі, хоча безпосередньо релігія є універсалиєю. Інші релігії притаманні одній етнічній групі, зокрема юдаїзм. Проте, сіонізм загалом уникає релігійного визначення євреїв, віддаючи перевагу етнічним і культурним чинникам.

Національна держава — тип держави, яка є формою самоорганізації, самовизначення і самовираження певної нації на певній суверенній території. Нація є найвищою цінністю, головним джерелом влади і визначальником соціо-політичної системи такої держави. Ідеалом національної держави є мононаціональна держава, в якій усі мешканці належать до однієї політичної нації та використовують єдину знакову систему, зрозумілу усім представникам цієї нації: мову, культуру, звичаї, стереотипи, систему цінностей тощо.

Концепція національної держави тісно пов'язана з розвитком націоналізму в Європі 17 — 18 століть, колоніалізмом та національно-визвольними рухами 19 — першої половини 20 століття. У 20 столітті національні держави стали домінуючими формами державної організації більшості світу; вони замінили династичні і класові держави середньовіччя.

Національним державам часто протиставляються наднаціональні утворення імперського-інтегрального типу такі як імперії минулого СРСР, Британська імперія так і сучасні — ЄС тощо. Наприкінці 20 століття пророкувався занепад національних держав, проте розвал СРСР довів протилежне. В більшості міжнародних організацій, таких як ООН, саме національна держава виступає основною політичною одиницею в усіх міжнародних процесах.

76. Зовнішня політика держави: цілі, принципи, засоби. Пріоритети зовнішньої політики української держави.

Зовнішня політика – це частина міжнародних відносин, діяльність держави та інших політичних інститутів суспільства по здійсненню своїх інтересів та потреб на міжнародній арені.

Зовнішня політика – це курс держави в міжнародних справах, що забезпечує специфічними засобами і методами захист її суверенітету, незалежності, досягнення життєво важливих національних інтересів та цілей. Зовнішня політика – складна система відносин між суверенними державами чи визнаними міжнародним співтовариством політичними утвореннями, що мають свої особливі (для держав – національні) інтереси. Кожна держава зобов'язана будувати свою зовнішню політику, виходячи із своїх власних інтересів та інтересів своїх партнерів. Зовнішньополітична мета історично конкретна і змінюється в залежності від економічних, науково-технічних, внутрішньополітичних та інших факторів. Зовнішня політика будь-якої держави формується на основі багатьох факторів, зумовлених географічним розташуванням, історичними зв'язками і менталітетом нації, її релігійними, моральними, світоглядними особливостями.

Зовнішня політика будь-якої держави є продовженням внутрішньої політики. Головна мета зовнішньої політики – забезпечення сприятливих умов для реалізації інтересів тієї чи іншої держави, забезпечення національної безпеки та добробуту народу.

Держава, реалізуючи свою зовнішню політику, **ставить перед собою такі головні цілі:**

- Створення сприятливих міжнародних умов для успішної реалізації всіма державами своїх внутрішньополітичних цілей і завдань.
- Активна співпраця і взаємодія з усіма суб'єктами світового політичного процесу, з метою реалізації загальнолюдських інтересів, насамперед, збереження цивілізації.
- Участь у міжнародному поділі праці та пов'язаному з ним обміні товарами, сировиною, технологіями, науково-технічними винагородами й духовними цінностями.
- Захист прав людини взагалі та кожного громадянина тієї чи іншої держави зокрема.
- Об'єднання зусиль у боротьбі проти міжнародного тероризму.
- Спільна ефективна участь у розв'язанні глобальних проблем сучасного світу.

Основні принципи зовнішньої політики є майже ідентичними до принципів міжнародних відносин, проте є певні відмінності. До принципів зовнішньої політики відносять:

1. принцип мирного співіснування – держав зобов’язані підтримувати мир на земній кулі, виявляти толерантність одна щодо одної, розвивати співробітництво без огляду на належність до різних цивілізацій, політичних, економічних і соціальних систем та на рівень розвитку. Цей принцип проголошує право народів жити у безпечному, справедливому й демократичному світі, створює нормативну модель світового порядку, за якого не повинно бути місця насиллю й гнобленню народів у будь-якій формі. 2. принцип незастосування сили або загрози силою – це загальна вимога, на якій ґрунтується Статут ООН. Принцип незастосування сили вимагає від держав утримуватися від силових методів, пропаганди агресії та війни у зовнішній політиці. Агресивну війну оголошено міжнародним злочином, що тягне міжнародно-правову відповідальність держав і міжнародну кримінальну відповідальність осіб. 3. принцип суверенної рівності держав. Соціальною аксіомою є те, що домовитися можуть тільки рівні. Коли ж у взаємовідносинах і позиціях сторін немає рівності, то вони ґрунтуються не на угодах, а на відвертому або прихованому протистоянні. 4. принцип непорушності державних кордонів – є підставою для заперечення територіальної експансії. 5. принцип територіальної цілісності. 6. принцип невтручання у внутрішні справи. 7. принцип поважання прав людини та її свобод як одного із основних принципів зовнішньої політики будь-якої держави. 8. принцип взаємного інтересу. Принцип балансу сил і формула розвитку держав шляхом обмеження інтересів інших країн і народів у сучасному світі втрачають сенс. На зміну концепції балансу сил іде концепція балансу інтересів у зовнішній політиці держав. 9. принцип пріоритетів загальнолюдських цінностей над вузьконаціональними будь-якої держави. 10. принцип відповідальності нормам міжнародного права.

Зовнішня політика України — стратегічний підхід української держави до відносин з іноземними державами, співпраці з міжнародними організаціями, просування своїх національних інтересів та захисту прав своїх громадян та української діаспори за

кордоном. Стратегічна мета зовнішньої політики України — європейська та євроатлантична інтеграція, формування відносин стратегічного партнерства з Європейським Союзом, США та іншими державами, співробітництво з державами — членами Співдружності Незалежних Держав (СНД), активна діяльність в ООН та інших міжнародних організаціях, забезпечення ефективної участі країни у світовій економіці з максимальним захистом національних інтересів, перетворення України на потужну регіональну державу.

Європейська інтеграція

Європейська інтеграція — ключовий пріоритет, який акумулює в собі цілий комплекс внутрішньо- та зовнішньополітичних зусиль України з метою наближення до Європейського Союзу та створення необхідних передумов для вступу до ЄС у майбутньому.

Відносини Україна — НАТО

Відносини Україна — НАТО — захист безпекових інтересів України, участь у створенні євроатлантичного простору стабільності та безпеки, поступова інтеграція до НАТО.

77. Світовий політичний процес: поняття та особливості на порозі третього тисячоліття.

СВІТОВИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС – це сукупна діяльність народів, рухів, держав та їх інституцій, соціальних спільностей, які переслідують певні політичні цілі у царині міжнародного життя. Метою світового політичного процесу є боротьба за єдність світової цивілізації та подолання глобальних проблем сучасності.

СПП складається з зовнішньополітичної діяльності суверенних держав; політичної діяльності громадських організацій, політичних партій та етнічних груп на світовій арені;

політично значимої діяльності ООН та інших міжнародних організацій; політичних акцій різного масштабу.

До характерних рис світового політичного процесу слід віднести:

- наявність центру, яким є сьогодні ООН; взаємодія країн "вісімки";
- діяльність провідних міжнародних інституцій та організацій - НАТО, МВФ та ін.;

- висунення на перший план глобальних проблем розвитку людської цивілізації;
- зростання ролі людини, її прав, свобод і життєвих інтересів;
- складну сукупність базових (центральных) і периферійних, транснаціональних, регіональних, національних і локальних, цивілізаційних і етнополітичних процесів;
- багатоманітність соціально-політичних сил, засобів, форм і методів реалізації політики;

Сучасний світовий політичний процес зародився на початку ХХ століття, в останні десятиріччя він характеризується такими тенденціями, закономірностями і процесами:

- тісною взаємодією інтеграційних та дезінтеграційних процесів;
- поєднанням упорядкованих та спонтанних акцій у діяльності суб'єктів світ.політики;
- суперечливим та інваріантним характером;
- альтернативним характером та багатоваріантним вектором розвитку світової цивілізації;
- зростанням відносної самостійності його складових (партій, рухів, організацій);
- розширенням соціальної бази, механізмів, форм і методів здійснення СПП

Основною характеристикою світового політичного процесу є демократичний лад країн. Все більша кількість народів приймають більш ліберальні точки зору в управлінському ладі держави, з широким спектром прав і свобод в політичних, економічних, соціальних та інших сферах діяльності сучасної людини. Особливе значення тут має політичний плюралізм, національна та культурна незалежність. А також прагнення до індивідуального добробуту громадян і гарантія соціальної захищеності.

Найбільш яскраво характеризується даний світовий процес двома головними тенденціями, абсолютно протилежними між собою. Перша виражається в об'єднанні. Вона ґрунтується на формуванні єдиних продуктивних сил, інтернаціоналізації господарської діяльності, об'єднання організацій різних сфер зайнятості, таких як інформаційна, комунікативна, виробничо-технологічна.

Друга тенденція ґрунтується на факті завершення. Це в першу чергу пов'язано з міжетнічним і релігійним факторами. Саме ці аспекти несприятливо впливають на цей політичний процес, так як народи і держави, що знаходяться на різних ступенях розвитку нерідко конфліктують між собою через відчуження культур.

На даний момент спостерігається розвиток однополюсного світу із зосередженням усіх стратегічно важливих економічно і політичних організацій в одному місці, що призводить до мінімальної конфронтації. Адже саме багатополлярний політичний лад завжди приводив до світових конфліктів і воєн. Тому розвиваються міжнародні відносини, зацікавлені в безпеці всієї планети, як не можна краще позначаються на світовому політичному процесі. Безумовно, це найкращим чином позначається на посиленні позицій відстаючих країн.

78. Міжнародні організації та Україна.

Україна приймає активну участь у діяльності 68 міжнародних організаціях. У більшості з них вона набула статусу повноправного члена, у деяких - лише спостерігач. Особливого значення Україна надає діяльності в межах ООН, Інтерполу, МБРР, СОТ та ін. Приєднання до міжнародної організації накладає на У певні обов'язки політичного і фінансового характеру. Кожна міжнародна організація, членом якої є Україна, має свої специфічні функції та завдання. Саме цим і зумовлені напрямки співробітництва: політичний, соціально-економічний, військово-технічний, культурно-освітній та науковий.

Україна бере активну участь у всіх напрямках діяльності ООН: підтримання міжнародного миру та безпеки; зміцнення верховенства права у міжнародних відносинах; розвиток співробітництва у вирішенні проблем соціально-економічного та гуманітарного характеру; забезпечення прав людини. Особливого значення наша держава приділяє саме проблемам безпеки та участі у миротворчих операціях. В рамках ООН, Україна приєдналась до глобальної антитерористичної коаліції, активно діє у правозахисній сфері, виступає стороною всіх міжнародно-правових документів ООН з прав людини. Україна постійно долучається в межах ООН до вирішення

глобальних проблем людства: боротьба з бідністю, покращення екологічної ситуації та охорона навколишнього середовища, вдосконалення системи охорони здоров'я. На окрему увагу заслуговує ґрунтовна робота, що здійснюється українською стороною на різних напрямках співробітництва з МАГАТЕ (Міжнародне агентство з атомної енергії)

. Одним із актуальних завдань цього співробітництва є налагодження взаємодії у «трикутнику» Україна – ЄС – МАГАТЕ в рамках інтеграції енергетичних просторів. Великого значення набуває міжнародне співробітництво наукових, освітніх та культурних інституцій, що відбувається в межах ЮНЕСКО. На суч етапі міжн-го співробітництва багато уваги приділяється сільському господарству в контексті вирішення продовольчих, соціальних та екологічних проблем.

Працюючи у складі п'яти комітетів та трьох комісій ФАО (Продовольча та сільськогосподарська організація ООН), українська сторона безпосередньо залучається до прийняття рішень у цій важливій сфері. Суттєвою перевагою співробітництва з ФАО є отримання Україною технічної допомоги для розвитку пріоритетних галузей АПК. У 2008 р. Україна підтримала заходи ООН з надання гуманітарної допомоги найбільш враженим продовольчою кризою країнам, а у 2009 р. – увійшла до числа донорів Всесвітньої продовольчої програми – найбільшої із організацій, що забезпечують надання такої допомоги. Першою країною-реципієнтом української продовольчої допомоги в рамках ВПП була Ефіопія.

Боротьба із міжнародною транскордонною злочинністю відбувається в межах Інтерполу. В Україні функціонує Національне центральне бюро Інтерполу, яке є центром координації взаємодії правоохоронних органів країни з компетентними органами зарубіжних країн щодо ведення боротьби із злочинністю.

У травні 2008 р. Україна стала повноправним членом СОТ. Наразі українська сторона працює на засіданнях Генеральної ради СОТ, бере участь у дво- та багатосторонніх процесах, опрацьовує питання щодо приєднання України до існуючих в рамках Організації угруповань держав-членів, які об'єднані за регіональною ознакою або «за інтересами». Членство в СОТ відкрило для України можливість

ведення переговорів по угодах про вільну торгівлю з ЄС та Європейською асоціацією вільної торгівлі, посилило позицію нашої країни в імplementації чинних двосторонніх угод про вільну торгівлю. Актуальним завданням залишається подальше реформування зовнішньоторговельного режиму України з метою приведення його у відповідність до норм та принципів СОТ.

Україна надає великого значення співробітництву з різними регіональними угрупованнями. В числі таких структур слід особливо виділити Раду Європи, ОБСЄ, ГУАМ, Організація Чорноморського економічного співробітництва, Центральноевропейська ініціатива. Кожна з цих організацій знаходиться у сфері інтересів України. Взаємодія в рамках ОЧЕС пов'язана із просуванням інтересів української сторони в сфері транспорту і комунікацій, фінансовому та науковому співробітництві, в енергетиці та охороні довкілля, туристичній сфері. ГУАМ становить інтерес у сфері транспорту та енергетики. Членство України в ГУАМ сприяє зміцненню міжнародного авторитету України та посиленню її ролі як регіонального лідера.

Членство України у Раді Європи є важливим чинником інтеграції країни у єдиний європейський правовий простір шляхом приведення національного законодавства у відповідність до норм цієї організації. Основні напрями співробітництва: забезпечення прав людини та соціальної єдності, реформування судової системи, боротьба із корупцією.

Участь у діяльності ОБСЄ забезпечує рівноправну участь нашої держави в обговоренні і вирішенні актуальних проблем міжнародної безпеки і співпраці в регіоні.

Важливим вектором зовнішньої політики України є європейська інтеграція. Особливе значення надається співробітництву з Європейським Союзом, яке останнім часом набуває рис стратегічного. Крім того, активізувалося співробітництво України з НАТО, що проявляється у проведенні спільних навчань, підвищенні кваліфікації українських військових.

Отже, Україна приймає активну участь у діяльності багатьох міжнародних організацій. Пріоритетного значення набуває співробітництво з країнами-членами в межах організацій –

багатостороння дипломатія. Україна розширює свої міжнародні контакти, що позитивно впливає на імідж нашої держави.

79. Поняття геополітики. Вплив географічних чинників на життєдіяльність української держави.

Геополітика — це поняття, що характеризує місце та конкретно-історичні форми впливу територіально-просторових особливостей положення держав чи їх блоків на локальні, регіональні, континентальні та глобальні процеси. У широкому значенні термін «геополітика» позначає політологічну концепцію, яка у зовнішній політиці визнає визначальну роль географічного фактора, який охоплює просторове розміщення країн, розмір її території, наявність чи відсутність або обмеженість природних ресурсів, клімат. У вузькому — сукупність фізичних, соціальних, матеріальних та моральних ресурсів держави, які становлять той потенціал, використання якого дає їй можливість досягти своїх цілей на міжнародній арені.

Україна є точкою перетину геополітичних інтересів провідних світових гравців, передусім Росії, США, ЄС і в найближчій перспективі ісламських країн. Потенційний і реальний вплив цих країн в умовах, що склалися після розпаду СРСР, став визначальним чинником у процесі становлення української державності. Україна — молода держава, що не має повноцінного досвіду і традицій державного будівництва, що склалися.

Саме геополітичне положення України є перешкодою становлення української державності, адже воно обумовлює декілька основних причин, які гальмують цей процес:

1. Територіально-етнічні причини, які обумовлені національними особливостями українських регіонів, що склалися історично, і які умовно можна поділити на:

— західний регіон, що включає області України, раніше історично схильні до впливу Польщі, Угорщини, Румунії та інших країн Європи, що, безумовно, внесло свої особливості до психології жителів західних областей і сформувало особливо стійку етнічну групу, яка кардинально відрізняється від інших регіональних етнічних груп

України. Крім того, значна частка цих територій не входила до складу України до 1939 року. Деяка частина населення боролася проти СРСР зі зброєю в руках у роки Великої Вітчизняної війни. Населення цих областей було схильне тривалий час до дії культури інших народів. Західний регіон пов'язаний не лише культурно, але й генетично з прикордонними районами сусідніх країн;

– південно-східний регіон включає південні і східні області України. Цей регіон бурхливо індустріально розвивався як у період інтенсивного розвитку капіталізму в Росії в ХІХ – початку ХХ ст., так і в період перших п'ятирічок і подальшого будівництва радянської держави. Через особливості розвитку індустріального виробництва в цих регіонах склалися специфічні суспільні стосунки між людьми. Вони характеризуються високим ступенем інтернаціоналізму і високим рівнем колективізму. Індустріалізація цих районів України нерозривно пов'язана з їхнім заселенням інженерно-технічним персоналом і кваліфікованими робітниками з Росії. Унаслідок цей регіон через історичні умови й культуру більше тяжіє до Росії, разом з тим, велика частка населення ідентифікує себе українцями;

Найбільший вплив на становлення державності України надає нечисленна, але добре організована єврейська община. Її особливостями в Україні є високий ступінь національної консолідації та добре інтегрований надетнічний статус у політичній і економічній еліті України.

Саме територіально-етнічні причини є важливою перешкодою становлення української державності. Вони визначили розкол політичної еліти України. При цьому в основі розколу політичної еліти України лежать не антагоністичні ідеологічні причини, а винятково кон'юнктурні корисливі економічні інтереси.

80. Глобальні проблеми сучасності та шляхи їх розв'язання.

Глобальні проблеми сучасності — це проблеми, які є загальносвітовими, такими, що зачіпають інтереси усіх держав і націй, класів, соціальних груп, політичних партій, кожної людини зокрема. це сукупність суперечливих процесів, які становлять зміст сучасної кризи світової цивілізації. Ці проблеми створюють загрозу

розвиткові і навіть існуванню всіх країн світу і потребують для відвернення цих катастрофічних наслідків спільних зусиль. Є 2 основні джерела виникнення глобальних проблем сучасності:

1) поглиблення суперечностей між людиною та природою, які ведуть до виникнення екологічних, продовольчих, енергетичних, природно-сировинних проблем;

2) розширення зони суперечностей між народами що має наслідком виникнення проблем війни та миру, боротьби із злочинністю, міжнародним тероризмом, поширення небезпечних хвороб тощо.

Існує дуже багато класифікацій глобальних проблем сучасності. Традиційно їх класифікують на: 1) ядерну загрозу знищення цивілізації;

2) проблему вичерпання природних ресурсів, зокрема енергетичних;

3) екологічні проблеми;

4) продовольчу проблему, тобто проблему забезпечення продовольством населення Землі, яке постійно зростає;

5) демографічну проблему, тобто проблему відтворення та міграції населення, формування його освітнього потенціалу, працевлаштування;

6) проблему охорони здоров'я;

7) проблему використання космосу в мирних цілях. Також доцільно буде навести класифікацію глобальних

проблем людства за їх характером:

1) проблеми переважно соціально-політичного характеру (відвернення ядерної війни, припинення гонки озброєнь, мирне розв'язання конфліктів, формування ненасильницького миру);

2) проблеми переважно соціально-економічного характеру (подолання економічної та культурної відсталості, вирішення проблеми зубожіння, забезпечення ефективного виробництва, розв'язання світової енергетичної, сировинної і продовольчої криз, оптимізація демографічної ситуації, особливо в країнах, що розвиваються; освоєння в мирних цілях космосу і Світового океану);

3) соціально-екологічні проблеми (забруднення навколишнього середовища, необхідність раціонального використання природних ресурсів Землі);

4) проблеми людини (забезпечення її основних прав та свобод, подолання відчуженості від природи та політики, держави).

Вирішення глобальних проблем сучасності полягає у міждисциплінарному підході до цієї проблеми. вчення про ноосферу Висоцького —ноосфера- середовище, в якому живе людина. Суть підходу: поєднання філософських, політичних, природничих та техніко-економічних знань до відповідних сфер людської діяльності; в основі цього нового мислення є теза щодо рівності людей.

Основні шляхи розв'язання глобальних проблем:

- здійснення системи заходів, спрямованих на забезпечення динамічного соціально-економічного розвитку цих країн у науково-технічній і соціально-економічній сферах;
- формування нового світового порядку, який би гарантував реальну допомогу країнам, що розвиваються, у вирішенні їхніх проблем;
- істотне трансформування у межах світового господарства механізму ціноутворення на природні ресурси;
- нарощування випуску готової продукції цими країнами;
- надання економічно розвинутими державами світу країнам, що розвиваються, значних фінансових, людських, технічних та інтелектуальних ресурсів для розвідування і розробки природних ресурсів, їх переробки, транспортування та реалізації за трансформованими цінами з метою збільшення валютних доходів, встановлення ними економічного суверенітету над цими ресурсами. Зазначені кошти спрямувати на інтенсивний розвиток сільського господарства;
- здійснення прогресивних аграрних перетворень у сільському господарстві цих країн та ліквідація неоколоніальних форм господарювання в цій галузі.

81. Поняття політичного процесу. Етапи, форми і типи політичних процесів.

Політичний процес – це сукупність інституалізованих і неінституалізованих дій суб'єктів політики, які здійснюють формування та реалізацію загальною колективною владою волі суспільства. Західні політологи підкреслюють, що політичний процес

є орієнтаційним поняттям, яке забезпечує діалог людей і культур, але не визначає його кінцевого результату.

ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ. Політичний процес є одним із суспільних процесів і відрізняється від правового, економічного, ідеологічного, духовно-культурного своїми якісними характеристиками:

по-перше, він є визначенням конкретного, з кінцевим результатом процесу певного масштабу (наприклад, формування певної партії, проведення виборів і т.ін.);

по-друге, відображає реальну взаємодію суб'єктів політики;

по-третє, показує як індивіди, соціальні групи та інститути влади з усіма своїми стереотипами, цілями і забобонами взаємодіють один з одним та з державою, реалізуючи при цьому свої специфічні соціальні ролі та функції.

Джерелом розвитку політичних процесів виступають суперечності всередині політичної системи.

Етапи політичних процесів:

- етап представлення політичних інтересів груп інститутам, що приймають управлінські рішення. Оскільки організовані і неорганізовані асоціації громадян мають різний характер і регулярність у представництві своїх інтересів, то центральним моментом на даному етапі є електоральний процес.

- етап вироблення, прийняття та реалізація політичних рішень. Ця стадія включає виділення з політичного контексту проблем, збір інформації, розгляд різноманітних можливих альтернатив. Також обов'язково враховується конституційно закріплений в державі порядок прийняття рішень та відомості про осіб, які виступають від імені держави і ту конкретну ситуацію, у якій виробляється спільна воля.

- етап реалізації політичної волі, вираженої у формі управлінських рішень, а також розподілу та перерозподілу ресурсів влади; контролю за елітою та політичною мобілізацією громадян. На даному етапі визначальним є питання вибору адекватних засобів і методів політичного регулювання (насилюваних або ж ненасилюваних, ідеологізованих чи неідеологізованих і т.п.

ФОРМИ ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ:

- революція і реформа;- політична криза і політичний конфлікт;- політичне рішення і політичний плюралізм;- повстання, бунт, заколот, путч;- політична кампанія і пряма дія в політиці.

Революція являє собою спосіб вирішення внутрішніх конфліктів, що є наслідком глибинних соціально-економічних державних процесів. Поряд з революціями формами досягнення політичної влади є політичні перевороти, які не призводять до докорінних соціально-політичних та економічних змін, а лише до персональних перестановок в центрі влади

ТИПИ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ.

- за значущістю для суспільства політичні процеси поділяються на базові (характеризують способи включення широких соціальних верств населення у відносини з державою, форми перетворення інтересів та вимог населення в управлінські рішення, типові прийоми формування політичної еліти) і периферійні (відбивають динаміку формування політичних партій, груп тиску, розвиток місцевого самоврядування і т.п.);

- з точки зору участі мас у політичному житті визначають такі, що ангажують – демократичні і такі, що не ангажують – антидемократичні, тоталітарні політичні процеси, в останніх переважають нав'язані громадянам форми політичних відносин і жорстко централізовані методи прийняття управлінських рішень;

- за критерієм публічності політичний процес може бути відкритий (характерний тим, що політичні інтереси громадян виявляються систематично в електоральних волевиявленнях, програмах партій і суспільних рухів, а соціальні контакти базуються на демократичних принципах і процедурах) і тіньовий (ґрунтується на публічно неоформлених інститутах і центрах влади, на не легалізованих і невизнаних суспільством структурах або ж реальний політичний процес, якому перешкоджають у легалізації і він набуває характеру некерованості і невизначеності).

Політична соціалізація – це процес входження людини в світ політики, засвоєння нею досвіду, норм і традицій політичної культури.

Політичні зміни – це збільшення у структурних і функціональних особливостях політичних явищ частки нового, що забезпечує як самовідтворення, так і оновлення суспільно-політичного організму.

Політичний розвиток – це перехід від одного політичного стану до іншого, якісно досконалішого, від простішого до складнішого, зумовлений зростанням і змінами політичної культури, оволодінням новими формами політичної діяльності⁸¹. Політична реформа та революція. Характер політичних процесів у пострадянській Україні.

82. Політична реформа та революція. Характер політичних процесів у пострадянській Україні.

Революція - це докорінна, повне перетворення структури влади в суспільстві, радикальна зміна його політичної системи, що відкриває можливість значних соціального економічних перетворенні. Примусовий характер здійснюваних у суспільстві змін, опір тих соціальних сил, проти яких вони спрямовані, робить практично неминучим велику роль насильства в будь-якому революційному процесі. Революція - це вид політичних перетворень, широко поширений в історії.

Реформа характеризується поступовістю намічуваних перетворень, в її програмі акцент на доведенні до кінця цих перетворень, і цьому надається ключове значення. Вважається, що такі зміни як би витягають за собою ланцюг всіх інших соціальних змін. Велике значення при цьому надається забезпеченню загальної підтримки змін, досягнення згоди в суспільстві щодо їх проведення, оскільки вважається, що принаймні у перших кроках реформи зацікавлене все суспільство. Наслідки і розмах політичних, соціальних перетворень, що настають в ході реформ, може бути таким, як і в революції, в яку вони, до речі, дуже часто переростають, але її істотна відмінність від революції - в поетапності змін, наявності проміжних ланок у перетворювальній процесі. І в того, і в іншого виду перетворень є свої достоїнства і недоліки, різне ставлення до яких веде до розподілу політичної спільності на реформаторів і революціонерів,

Сучасну політичну систему України можна назвати пострадянською. Вона характеризується поступовим переходом від командної до соціо-

примирливої системи, поєднуючи в собі ознаки кожної з них. З одного боку маємо сильно розвинену державну бюрократію, відсутність дієвого громадського контролю за владою, слабкість громадянського суспільства, “зрощення” влади і бізнесу тощо. З іншого – існує демократичний виборчий процес, розвивається багатопартійність, створюються умови для розвитку сучасної правової держави, формуються змагальні відносини між владою та опозицією і т.ін.

ФОРМА ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ. Україна є республікою, а саме – президентсько-парламентською республікою. Насамперед, на це вказує механізм формування уряду. Відповідно до Конституції Кабінет міністрів формується Президентом. При цьому для призначення керівника Уряду – Прем’єр-міністра – Главі держави необхідна згода парламенту.

ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ УКРАЇНИ залишається змішаним, а саме посттоталітарним – перехідним від тоталітарного до демократичного. Головними проблемами, які суттєво стримують процес демократизації політичного режиму, зумовлюють низьку ефективність гілок влади та вимагають якнайшвидшого вирішення є такі:

Відсутність чіткого конституційного розмежування повноважень гілок влади та вищих владних інститутів. Насамперед це стосується порядку формування та припинення діяльності парламентської коаліції, підстав припинення повноважень Кабінету Міністрів.

83. Міжнародна політика: суть, цілі, функції.

Міжнародна політика — це система економічних, правових, дипломатичних, ідеологічних, військових, культурних та інших зв’язків і відносин між народами, державами і групами держав, провідними соціальними, економічними та політичними силами й організаціями, що діють на світовій арені. Поряд з терміном “міжнародна політика” вживають й інші схожі визначення, які виглядають синонімами, але мають власне, специфічне смислове навантаження. Це насамперед поняття “міжнародні відносини”. Воно ширше, ніж поняття “міжнародна політика”, означає не лише політичні, але й інші (економічні, соціальні, культурні тощо) зв’язки між суб’єктами міжнародного спілкування. І у політичних документах

поняття “міжнародні відносини” застосовують, коли треба підкреслити офіційний характер зв’язків між країнами на відміну від позаурядових, громадських або особистих контактів та ініціатив.

Міжнародні відносини — це продовження за умов міжнаціонального спілкування тих суспільних взаємин, що вже склалися на національному ґрунті у межах конкретної держави. Вони охоплюють усі різновиди громадських і приватних, політичних та інших відносин, які передбачають перетин державного кордону людьми, товарами чи ідеями.

Історично першими були і тривалий час залишалися пріоритетними такі цілі учасників міжнародних взаємин, які пов’язані з територіально-економічними зазіханнями. У нинішньому столітті, приміром, гегемоністські прагнення великих держав утілювалися в спробах силоміць насаджувати певні моделі суспільного устрою в інших, часом залежних країнах, примушувати останні дотримуватися нав’язаних їм умов і принципів. У зв’язку з цим до цілей і завдань міжнародної політики слід віднести також протистояння держав іноземному впливові, об’єднання зусиль для спільної протидії такому втручання. Так, національно-визвольні та антиколоніальні рухи залежних у минулому країн і народів не тільки були суто внутрішньополітичною справою, а й мали міжнародно-політичне звучання.

За останні десятиліття до структури цілей і завдань міжнародної політики дедалі активніше входять такі, як участь у міжнародному поділі праці й пов’язаному з ним обміні товарами, сировиною, технологіями, науково-технічними винаходами та духовними цінностями; спільне розв’язання глобальних проблем сучасного світу (захист довкілля, боротьба з хворобами, наркоманією, злочинністю тощо); захист прав людини, колективне забезпечення міжнародного миру, боротьба з тероризмом.

Головна мета міжнародної політики будь-якої держави - це забезпечення її безпеки, охоронна функція. Вона пов’язана з охороною і захистом прав та інтересів даної країни, а також її громадян за її межами. Охоронна функція полягає також у пристосуванні зовнішньополітичної стратегії даної держави до системи міжнародних відносин. Реалізація цієї функції спрямована на запобігання загрози

для цієї держави, на пошук мирних політичних рішень виникаючих спірних питань і проблем. Особливо зараз це актуально в нашій державі.

Ефективна реалізація даної функції залежить від здатності держави в особі її спеціальних органів і інститутів виявляти та визначати потенційні джерела загрози і небезпеки, не допускати небажаного перебігу подій. Спеціальними інститутами, призначеними для цих цілей, є посольства, консульства, представництва, розвідка і контррозвідка.

Найважливішим завданням зовнішньої політики держави є посилення його економічного і політичного потенціалу. Від зовнішньої політики і положення держави на міжнародній арені залежить і економічний розвиток країни, і його політична стабільність.

84. Основні суб'єкти міжнародних відносин.

Міжнародні відносини є особливим виглядом суспільних стосунків і сьогодні розглядаються як система міждержавних і недержавних взаємодій в глобальному, регіональному масштабі або на рівні двосторонніх стосунків. Метою таких взаємодій і відповідно метою міжнародних відносин є створення сприятливих умов для функціонування і розвитку суб'єктів взаємодії (суб'єктів міжнародних відносин).

Як суб'єкти міжнародних відносин розглядають:

- національні держави
- міжнародні урядові і неурядові (недержавні) організації;
- транснаціональні корпорації;
- релігійні об'єднання;
- суспільно-політичні рухи.

Серед суб'єктів міжнародних стосунків особливе місце належить державі, оскільки саме держава презентує на міжнародній арені суспільство в цілому, а не окремі соціальні групи або організації. Держава розглядається як єдиний загальнонаціональний інститут, який має легітимні повноваження здійснювати політику на міжнародній арені: оголошувати війну, укласти договори про співпрацю і так далі. Тому найважливішою складовою міжнародних

відносин є міждержавні відносини, які випробовують на собі вплив світової економічної ситуації. Могутність держави є показником того, які сили держава має в своєму розпорядженні і якою мірою воно може їх використовувати в стосунках з іншими державами або недержавними учасниками міжнародних відносин. Серед учасників міжнародних відносин є так звані наддержави, які отримали такий статус завдяки можливості впливати на умови існування всього людства; великі держави, які можуть робити істотний вплив на світовий розвиток; середні держави, які роблять серйозний вплив на своє близьке оточення, але такий вплив не виходить за межі регіону; малі держави, які мають досить сил для забезпечення свого суверенітету, територіальної цілісності і незалежності, але їх вплив на найближче оточення слабкий; мікродержави, які не здатні захистити свій суверенітет власними силами. Сучасні принципи міжнародних відносин закріплені в Статуті ООН і покликані стабілізувати міжнародні відносини, обмежуючи їх певними нормативними рамками. Вони не можуть бути скасовані державами в односторонньому порядку або за угодою. Вони визнані всіма державами і на них ґрунтуються всі документи, що фіксують міжнародні угоди і домовленості.

85. Україна у світовому співтоваристві.

Внаслідок розпаду СРСР Україна стала незалежною державою. 24 серпня 1991 р. був проголошений Акт про незалежність України, а в грудні 1991 р. його підтверджено всенародним референдумом. Відомо, що зовнішньополітична діяльність України під час її перебування у складі СРСР була суттєво обмежена, оскільки права союзних республік на здійснення відносин з іноземними державами були передані загальносоюзним зовнішньополітичним органам. Щоправда, на початку існування СРСР Україна мала певні можливості впливати на формування зовнішньополітичного курсу Союзу (через своїх представників у союзних законодавчих і виконавчих органах влади, у дипломатичних місіях багатьох країн), але з 30-х років, коли Радянський Союз фактично перетворився на унітарну державу із надцентралізованою владою, Україна, як й інші

союзні республіки, була їх позбавлена. Нині Україна цілком самостійно, на основі національного інтересу, визначає стратегію свого зовнішньополітичного курсу, відносини з близькими і далекими державами, з міжнародними структурами, забезпечуючи собі належне місце у світовому співтоваристві. Зовнішня політика України спрямована на захист державного суверенітету, забезпечення безпеки країни, збереження цілісності державної території, забезпечення сприятливих зовнішніх умов для економічної співпраці, торгівлі, культурних зв'язків з іншими країнами, для виходу з глибокої економічної кризи і піднесення її престижу у світовому співтоваристві; на посилення впливу на міжнародні події, нейтралізацію несприятливих щодо України дій окремих країн. Основні цілі, пріоритети і напрями зовнішньої політики України сформульовані в «Декларації про державний суверенітет України» (16 липня 1990 р.), у якій було проголошено, що Українська РСР виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування, активно сприяє зміцненню загального миру і міжнародної безпеки, безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах, визнає перевагу загальнолюдських цінностей над класовими, пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права. У зверненні Верховної Ради України «До парламентів і народів світу» (від 5 грудня 1991 р.) акцентувалося, що Україна, одна з держав-засновниць Організації Об'єднаних Націй, згідно з цілями і принципами Статуту ООН, спрямовуватиме свою зовнішню політику на зміцнення миру і безпеки в світі, на активізацію міжнародного співробітництва у розв'язанні екологічних, енергетичних, продовольчих та інших глобальних проблем. Зовнішня політика України базуватиметься на загальновизнаних принципах міжнародного права. Україна — молода держава, її зовнішньополітичний курс, геополітичні орієнтації ще виробляються і конкретизовуватимуться відповідно до міжнародної ситуації. Але принципи, які в основі цього курсу, відповідають прогресивним тенденціям сучасного світового політичного процесу.

86. Національні інтереси та національна безпека України.

Національні інтереси. Особливості сучасного буття України виводять у ранг чільних завдань формування та усвідомлення національних інтересів як базових засад послідовної й цілеспрямованої політики. Вихідним є розуміння сучасної української нації як відкритої поліетнічної спільноти, що історично склалася на території України, яка усвідомлює себе українським народом, а її члени — громадянами суверенної держави. Таке визначення охоплює і вузьке розуміння української нації як етнічно однорідної спільноти людей української національності, що проживають в Україні, і широке — в тому числі українська діаспора. Перше визначення відображає переважно сферу відносин системи «держава — громадянин», а друге — походження, виховання, культуру. Обидва визначення слід брати до уваги для з'ясування конкретних національних інтересів, що сприятиме подоланню національної обмеженості, створенню умов для консолідації українського суспільства навколо ідеї національної держави, у якій дотримуватимуться прав людини незалежно від її етнічного походження. Національні інтереси — інтегральний вираз інтересів усіх членів суспільства, що реалізуються через політичну систему відповідної держави як компроміс у поєднанні запитів кожної людини і суспільства загалом. Щодо цього народ України чітко визначився на основі національного загальнонародного консенсусу: незалежна, суверенна, соборна, демократична держава, характерні риси якої — громадянське суспільство, демократична, соціальна, правова держава, економічний і політичний плюралізм, ідеологія та мораль, що ґрунтуються на національних і загальнолюдських цінностях, дотриманні прав людини. Жодна з політичних сил України не заперечує цих ціннісних орієнтирів. Саме тому вони становлять національну мету, національну концепцію розвитку, платформу для національної згоди. У цьому руслі мають формуватися і національні інтереси України, усвідомлення яких є підставою узгодження їх з інтересами інших країн, не поступаючись стратегічними й життєво важливими цілями. Лише завдяки цьому можна запобігти небезпечній замкнутості на власних проблемах, уникнути відверто егоїстичних підходів у відносинах з іншими державами. Національний егоїзм може надати лише деякі короточасні переваги, але згодом —

зумовити конфлікти і створити у стратегічному вимірі неабияку загрозу власним національним інтересам. Національні інтереси не тотожні інтересам націй, оскільки перші інтегрують інтереси всіх людей незалежно від національної належності, а другі — лише інтереси окремої нації. В Україні проживає майже 100 націй, у кожної є специфічні інтереси. Але національні інтереси для всіх є інтегруючим, єднальним чинником їх існування в державі, поліпшення умов соціального й політичного буття. Іншими словами, національний інтерес є домінантою загальносуспільних устремлінь. Національні інтереси є основою функціонування всіх складових політичної системи. Водночас вони формуються всіма її елементами. Для України національними інтересами є раціональні державотворення і трансформація суспільних відносин. У такій ситуації на передньому плані державні інтереси, які не завжди збігаються з інтересами загальнонаціональними та з інтересами особи. Найважливіше завдання держави в системі національних інтересів — це подолання кризи, розвиток і підтримка соціально-культурного й духовного відродження як засади національної державності українського народу щодо забезпечення ефективного функціонування суспільства, внутрішньої стабільності, соціальної злагоди, сприятливих міжнародних умов і колективної безпеки. Ці завдання, впливаючи з політичної та економічної доцільності, є і національними інтересами України. Актуальним є і забезпечення інтересів кожного члена суспільства, прав людини. За нинішніх умов влада ризикує втратити довіру народу, якщо не віднайде оптимальних способів, форм і методів поєднання державних і особистих інтересів, узгодження їх з національними інтересами нашої країни.

Національна безпека України.

Національна безпека України визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз і є необхідною умовою збереження та примноження духовних та матеріальних цінностей.

Національна безпека України досягається шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих доктрин, стратегій, концепцій і програм у політичній, економічній, соціальній, екологічній, науково – технологічній, інформаційній і воєнній сфері.

Забезпечення національної безпеки здійснюється за умови пріоритетності національних інтересів, необхідності своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам загроз цим інтересам, і ґрунтується на засадах правової демократичної держави. Суспільні відносини у безпечній сфері регулюються Конституцією України, Законом України "Про основи національної безпеки України" від 19.06. 2003 року, іншими нормативно-правовими актами та визнаними Україною міжнародними договорами та угодами. Систему забезпечення національної безпеки складає створена державою система як державних, так і недержавних інститутів, які із застосуванням теоретико-методологічних, нормативно-правових, інформаційно-аналітичних, організаційно-управлінських, розвідувальних, контррозвідувальних, оперативно-розшукових, кадрових, науково-технічних та інших заходів забезпечують розвиток національних інтересів України, добробут народу та ефективне функціонування самої системи забезпечення національної безпеки. Побудова системи забезпечення національної безпеки України повинна здійснюватись і контролюватись лише державою на основі розроблених наукових положень та встановлених правових норм. Система забезпечення національної безпеки України має відповідати та враховувати досягнення науково-технічного прогресу, впроваджувати при функціонуванні останні теоретичні та методологічні розробки у сфері національної безпеки.